

რამაზ ხალვაში

**ტბელ
აბუსერიძის
სახისმეტყველება**

ს.ს. „ბამ(ო)მ(ი)მ(ი)ლ(ი)ბა აჭარა“
ბათუმი – 1998

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს XIII საუკუნის მოლვანის, ტბელ აბუსერისძის თხზულებათა სახისმეტყველების შესწავლას. „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ ტექსტთან ერთად, წიგნში გაანალიზებულია ჰიმნოგრაფიული კანონი „გალობანი წმიდათა იოვანეთა“, ასევე „ქრონიკონის“ სახისმეტყველებითი ასპექტები. განხილულია სელნაწერის (A-85) „ანდერძი“, რომელიც ძვირფას ცნობებს შეიცავს მწერლის ბიოგრაფიის შესახებ.

ნაშრომს ერთვის აბუსერისძის მხატვრული თხზულებები: „სასწაულნის“ ახალი რედაქცია, რუსულ თარგმანთან ერთად და „გალობათა“ ტექსტი ორი ძირითადი სელნაწერის მიხედვით.

რედაქტორი: პროფ. რეზაზ სირაძე

შესავალი

XIII საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე ქართველი მწერლის, ტბელ აბუსერისძის შემოქმედება ჯერჯერობით საძიო თხზულებით არის ცნობილი, რომლებიც შეტანილია მის მიერ 1233 წელს შედგენილ A-85 ხელნაწერში¹. ესენია: 1. პასქალურ-კალენდარული ნაშრომი „ქრონიკონი სრული მისითა საუწყებლითა განგებითა“; 2. პიმნოგრაფიული კანონი „გალობანი წმიდათა იოვანეთა: ნათლისმცემელისა, მახარებელისა და ოქროპირისა“; 3. აგიოგრაფიული ნაწარმოები „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“. ამას გარდა, ხელნაწერში დაცულია აბუსერისძის მრავალი რედაქტორული შენიშვნა და კომენტარი. მნიშვნელოვანია ხელნაწერის „ანდერძი“, რომელიც შეიცავს ბიოგრაფიულ ცნობებს მწერლის შესახებ.

ტბელ აბუსერისძის მიერ შედგენილი ხელნაწერი კრებული და „ანდერძი“ გვიდასტურებს, რომ ავტორი სასულიერო მოღვაწე იყო, ეკუთვნოდა სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს დიდგვაროვან ფეოდალთა ოჯახს.

ქართულ ისტორიულ წყაროებში აბუსერისძეები XI საუკუნიდან ფიგურირებენ. ყველაზე ადრეულია „მატიანე ქართლისაჲს“ ცნობა იოანე აბუსერის შესახებ: „ციხე არტანუჯისა ქჷონდა იოვანეს ერისთავსა აბუსერსა“. სწორედ მას მიიჩნევენ აბუსერისძეთა მამამთავრად. ისტორიულ არენაზე გამოსვლისთანავე, ბაგრატ IV-ის მეფობის პერიოდში, აბუსერისძეები თავიანთი

¹ A-85 ხელნაწერი აღწერილი აქვთ: ლ. ჟორდანიას - იხ. მისი წიგნი ქრონიკები და სხვა ჩასაღდა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, წ. II, 1997, გვ. 103-111; ლ. ბრეგვაშვილი - იხ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, უფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, კლ. მეტრეველის რედაქციით, ტ. I, თბ., 1973, გვ. 282-297.

ხელნაწერის შედგენაში ტბელ აბუსერისძის მიერ გაწეული სამუშაო სრულად არის წარმომავალი კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომელთა მიერ მომზადებულ გამოცემაში: აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკლევეა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს: ლ. გოგუაშვილმა, ზ. ჭავჭავაძემ და რ. ზაგუნაძემ, ბათუმი, 1998, გვ. 312-323. მეკლევართა დაკვირვებით, აბუსერისძეს A-85 ხელნაწერის დღენად გამოუყენებია 1172 წელს შედგენილი ლიტურგიკული კრებული, რომლისთვისაც შეუმატებია ახალი მასალა რედაქტორული შენიშვნების და კომენტარების ძირითადი ნაწილი 1172 წლის შესდგებ დაწერილ თხზულებებს ერთიანად.

პოლიტიკური გავლენის ზენიტს აღწევენ. 1045 წელს აბუსერ აბუსერისძე მარიამ დედოფალმა ანისის გამგებლად დანიშნა. იგი, ამავე დროს, არის „ერისთავი არტანუჯისა და ხიხათა და ციხის-ჯუარისა და აწყვერისა ციხის პატრონი“. აბუსერ აბუსერისძე ბაგრატ IV-ს გვერდში უდგას ლიპარიტ ბაღვაშის წინააღმდეგ ბრძოლაში და, სამაგიეროდ, მეფეც, დიდ ყურადღებას იჩენს მის მიმართ. ამის დასტურია ბაგრატ მეფესთან მძევლად მყოფი ივანე ბაღვაშის, ლიპარიტის ძის გაშვება და სანაცვლოდ აბუსერის გამოხსნა. სასირეთის ბრძოლაში (1047 წ.), ბაგრატ მეფისა და ლიპარიტის ჯარებს შორის შეტაკების დროს, აბუსერის ხელახალი დატყვევების შესახებ მემკვიდრე გვაუწყებს: „ომსა ამასვე შეიპყრეს აბუსერი და სხუანიცა დიდებულნი მისთანა“. საგულისხმოა, რომ 1046 წელს, ღრტილის კრებაზე, სადაც საერო საქმეებთან ერთად საეკლესიო საკითხებიც განიხილულა, მონაწილეობდა ამ საგვარეულოს ორი წარმომადგენელი – გრიგოლ აბუსერისძე და სანანო ყველელი¹.

აბუსერისძეთა საგვარეულო XIII საუკუნეში განაგებდა ხიხანს – მთავარ ციხესიმაგრეს აჭარის, სამცხის და შავშეთის საზღვარზე. ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ მტრის ხელში ჩაეპარდნით ხიხანის გამოხსნით საქართველოს მეფეები - თამარი და დავით-სოსლანი დაინტერესებულან. მათი ბრძანებით „მტერთა ზედა გაცემული“ ციხესიმაგრე მწერლის პაპებს გაუთავისუფლებიათ.

ტბელ აბუსერისძის მოღვაწეობა უშუალოდ არის დაკავშირებული ხიხანთან. მისი ხელმძღვანელობით ციხესიმაგრის ტერიტორიაზე XIII საუკუნის 30-იან წლებში წმ. გიორგის ეკლესია აუგიათ. A-85 ხელნაწერის თავდაპირველი ადგილსამყოფელიც სწორედ ხიხათა ტაძარი გამხდარა².

¹ აბუსერისძე ტბელი, ბიოლოკიასილის მშენებლობა შუარტალში და აბუსერისძეთა საგვარეულო მატიაზე, 1233 წ., ტექსტი, გამოცემა ლ. მუსხელიშვილმა, 1941, გვ. 17-20; ი. სხარულაძე, ტბელ აბუსერისძე - XIII საუკუნის მწერალი, თბ., 1963, გვ. 5-21.

² ხელნაწერი 1233 წლიდან XV საუკუნის დამდეგამდე ინახებოდა ხიხანში. XV საუკუნიდან ვიდრე XVI საუკუნის 40-იან წლებამდე – საფარის მონასტრის წმ. საბას ლავრაში, სადაც ამჟამად იმხელის დაკეთით სიძოროს კარგარეთელს ხელნაწერისთვის დაუმატებია ახალი ნაწილი (ქალაქის უფრც. 386-488). XVI საუკუნის 40-იანი წლებიდან XVII საუკუნის მიწურულამდე ხელნაწერი ინახებოდა გელათში. 1699 წლიდან XVIII საუკუნის შუა წლებამდე – მოსკოვში. XVIII საუკუნის 60-იანი წლებიდან – მეცხეთაში, საიდანაც XIX საუკუნის 90-იან წლებში მოხდა საეკლესიო მუზეუმში A-85 ჩონჩხით. ამჟამად ინახება ქ. კიევილის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში - იხ. აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 324-333.

ტბელ აბუსერისძის ცხოვრებისა და შემოქმედების მეცნიერულ შესწავლას აკად. მარი ბროსემ ჩაუყარა საფუძველი. მას შემდეგ ამ საკითხს მრავალი გამოკვლევა მიუძღვნეს: ა. ხახანაშვილმა, იე. ჯაფარიშვილმა, კ. კეკელიძემ, ლ. მუსხელიშვილმა, მ. ჩიქოვანმა, ი. სიხარულიძემ, დ. ცხაკაიამ, ხ. ახელედიანმა, ლ. შენაბდემ, პრ. რატიანმა, რ. თვარაძემ, რ. სირაძემ, ა. ხალვაშმა, ნ. კახიძემ, მ. ბარამიძემ, ო. სურმანიძემ, ნ. სულავეამ და სხვ. გამოიცა აბუსერისძის თხზულებათა სრული კრებული. ჩატარებული კვლევა-ძიების საფუძველზე ტბელ აბუსერისძე წარმოჩნდა, როგორც დიდი მეცნიერი, ლიტერატორი და მწერალი.

აბუსერისძის შემოქმედების მხატვრული ასპექტების შესწავლას არცთუ ისე დიდი ხნის ისტორია გააჩნია. უკანასკნელ დრომდე გამოუქვეყნებელი იყო მისი პიშნოგრაფიული კანონი. აგიოგრაფიული თხზულება კი, უმთავრესად, განიხილებოდა როგორც ისტორიული წყარო.

წინამდებარე წიგნი მიზნად ისახავს ტბელ აბუსერისძის შემოქმედების მხატვრული სამყაროს შესწავლას. აგიოგრაფიულ ტექსტთან ერთად გაანალიზებულია პიშნოგრაფიული კანონი, ასევე, „ქრონიკონის“ სახისმეტყველებითი ასპექტები. გამოკვლევას თან ერთვის „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ ტექსტის ახალი რედაქცია რუსულ თარგმანთან ერთად და საგალობლის ტექსტი ორი ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით.

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ დღემდე განხორციელებულ გამოცემებში ქვეყნდებოდა A-85 ხელნაწერის „ანდერძთან“ ერთად, რაც ართულებდა აგიოგრაფიული თხზულების მხატვრული და კომპოზიციური მთლიანობის აღქმას. „სასწაულნი“ პირველად ჩვენს გამოცემაში ქვეყნდება დამოუკიდებელი სახით. ამგვარი რედაქციული ცვლილების შეტანისას ვეყარებით ტექსტოლოგიურ ანალიზს და თავად აბუსერისძისეულ შენიშვნას.

მარი და ეკლესია

ტბელ აბუსერისძის შემოქმედების ხასიათი მრავალმხრივ განსაზღვრა XIII საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს უმძიმესმა მდგომარეობამ. 1220-21 წლებში ქვეყანას მონღოლთა ლაშქარი შემოესია. 1225-30 წლების განმავლობაში კი საქართველო გააპარტახეს ხვარაზმელებმა. რუსუდან დედოფალი სამეფო კართან ერთად ქუთაისში გაიხიზნა. მწვავედ დაისვა პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი. რუსუდანმა დახმარებისათვის რამდენჯერმე მიმართა რომის პაპს, მაგრამ უშედეგოდ. მონღოლები ხელახალი შემოსევისთვის ემზადებოდნენ. უმძიმესი ყამი ედგა ქართველ ერს და ქართულ ქრისტიანულ ეკლესიას. ასეთ ვითარებაში ტბელ აბუსერისძემ და მისმა ძმებმა, ერისთავთ-ერისთავებმა – აბუსერმა და ვარდანმა, ინტენსიური ურთიერთობა დაამყარეს გელათში მყოფ საქართველოს კათალიკოს არსენ ბულმანისძისძესთან, ასევე კარის ეპისკოპოს საბა სზინგელოზთან და ისინი ერთიანი ძალისხმევით შეუდგნენ ერის სულიერი კონსოლიდაციისათვის ზრუნვას.

აბუსერისა და ვარდანის ინიციატივით, არსენ ბულმანისძისძემ და საბა სვინგელოზმა ეროვნულ-მესიანისტური შინაარსის საგალობელთა მთელი ციკლი შექმნეს, რომელიც ტბელ აბუსერისძემ თავის ლიტურგიკულ კრებულში შეიტანა. საგალობლები ეძღვნება ანტონ მარტყოფელის მიერ ქართლში ხელთუქმნელი ხატის შემოსვენებას. აქ გატარებული მესიანისტური იდეის თანახმად, ხელთუქმნელი ხატი საქართველოს ძლიერების საწინდარია:

„ერხო ქართლისანო, გიხაროდენ და

აღაყრენით ჴელნი და მადლობაჲ შეწირეთ

ხატსა ამას ყოვლად უხრწნელსა ჴელთუქმნელსა,

რამეთუ ესე არს სამეუფეოფსა
ამის სიმტკიცე, ძალი და ღიღებად.
და ჳმობდით: მოანიჭე
მეფესა ჩუენსა ძლევად,
ქრისტეს ღმრთისა ხატო საშინელო“¹.

ანტონ მარტყოფელის სეინაქსარული ცხოვრების მიხედვით, რომლის ავტორსაც წყაროდ გამოუყენებია არსენ კათალიკოსის საგალობლები, ხელთუქმნელი ხატი მაცხოვარმა მოციქულ თადეოზის ხელით გაუგზავნა ავგაროზს, რის მეოხებითაც მთავარი კეთრისგან განიკურნა. ამის შემდეგ „ხატი იგი ტილოფსი, ფიცარსა ზედა გარდართხმული“ ქალაქის „ბჭეთა ზედა“ დაასვენეს. ხატს მალე საფრთხე შეექმნა ავგაროზის კერპთთაყვანისმცემელი შვილი-შვილისაგან, ამიტომ ეპისკოპოსმა კეცი ააფარა წინ და ამოყორა. წლების განმავლობაში კეცზე გამოსახა „ხატი და მსგავსება წმიდისა მის საუფლოფსა ხატისა“. ხელთუქმნელი ხატი კონსტანტინოპოლში გადაასვენეს. კეცზე გამოსახული ხატი კი ნესტორიანელთა ეკლესიაში აღმოჩნდა. იოანე ზედაზნელის მოწათფემ, ანტონ მარტყოფელმა სწორედ ეს კეცის ხატი ჩამოიტანა ქართლში².

¹ აბუსერიძე ტბლა. თხზულებანი, გვ. 119. დასახელებულ წიგნში გამოქვეყნდა არსენ ბულმაისიმიძის და საბა სეინგელოზის ყველა საგალობელი, რომელთა დაწერის ინიციატივა აბუსერსა და გარდანს ეკუთვნით (გვ.104-152). გამოშვებულთა მოსაზრებით, „იდეა ქართლში ხელთუქმნელი ხატის მოსვენებისა (მესიანისტური იდეა), დღესასწაულის შექმნისა და მასში ეროვნული განწყობის შეტანისა ეკუთვნის აბუსერიძეს ტბელს“ (გვ. 92). არსენ ბულმაისიმიძის შენიშვნების ეხება გ. შაქაძე - იხ. მისი ნაშრომი: არსენ ბულმაისიმიძის, ლიტერატურული ძეგ-ბანი, ტ. XV. თბ., 1964, გვ. 115-140.

² ძველი ქართული ავოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი IV, სეინაქსარული რედაქციები (XI-XVIII სს.), გამოსაცემად მოამზადა და გამოქვეყნდა დაურთო ვ. გაბაშაშვილმა, თბ., 1968, გვ. 393-399. საინტერესოა, რომ ქართულ ეკლდის მხატვრობაში ხელთუქმნელი ხატის გამოსახულებები თითქმის იმავე პერიოდში დასტურდება - იხ. ქ. შაქაძე. „ხელთუქმნელი ხატის“ გამოსახულება XII-XIII საუკუნეების ქართულ ეკლდის მხატვრობაში, ერკ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, №3, 1991, 210-222. თვით ედესის ხატი იკონოკლასტური (ხატმბრძოლური) ერესის დროს ხატის თაყვანისმცემელია ერო-ერთ მოთავარ საბუთად გვევლინება - იოანე დამასკელი, მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზუსტი გადმოცემა, წიგნი III, თ. 16.

ეროვნული იდეა ამგვარად დაუკავშირდა ერთ-ერთი ასურელი მოღვაწის სახელს, რაც ქართული ლიტერატურული ტრადიციის გაგრძელებად უნდა ჩაითვალოს. რამდენიმე საუკუნით ადრე, მსგავსი მოსაზრებით, ქართველმა ავტორებმა „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ აგიოგრაფიულ ციკლში ჩართეს გადმოცემა ქრისტეს კვართის შესახებ. ასე რომ, მესიანისტური იდეა თანდათან მოიცავდა ერის სულიერი ისტორიის ყველა მნიშვნელოვან მოვლენას¹.

წმ. ნინომ ქართული ქრისტიანული ეკლესია დააფუძნა, ხოლო ცამეტმა ასურელმა მამამ საქართველოში სამონასტრო ცხოვრებას ჩაუყარა საფუძველი. ამდენად, მაცხოვრის ხელთუქმნელ ხატს ისეთივე მნიშვნელობა უნდა შეეძინა ასურელ მამათა ღვაწლის მესიანისტურ გააზრებაში, რაც საუფლო კვართს გააჩნდა „ნინოს ცხოვრების“ რედაქციებში. ნიკოლოზ გულაბერისძის შემოქმედება „ნინოს ცხოვრების“ ეროვნულ-მესიანისტური გააზრების დამაგვირგვინებელ ეტაპად იქცა. ასურელ მამათა ლიტერატურული ისტორიის ეროვნული ასპექტებით გამდიდრება კი აბუსერისძეთა დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს.

აღსანიშნავია, რომ იმჟამინდელი შეჯირგების მიუხედავად, საქართველოს სამეფო მზადყოფნას გამოთქვამდა შეერთებოდა ჯვაროსნულ მოძრაობას და მონაწილეობა მიეღო სირიის წმინდა ადგილების განთავისუფლებაში. 1224 წელს რუსუდან დედოფალი რომის პაპს – ჰონორიუს III-ს სწერდა: „დიდად გავიხარეთ, რა შევიტყვეთ, რომ თქვენის ბრძანებით იმპერატორი სირიაში უნდა წავიდეს წმიდა ადგილების დასახსნელად. გთხოვთ გვაცნობოთ, თუ როდის უნდა გამოიაროს იმპერატორმა, რათა ჩვენი წმიდა ადგილების დასახსნელად გავგზავნოთ ჩვენი მხედართმთავარი ივანე მთელის ჯარით იმ ადგილს, საცა თქვენ იხებებთ. ეგრეთვე გაუწ-

¹ ქართული მესიანისტური იდეის შესახებ იხ: ქართული მწერლობა, წ. V, ა. ბაქრაძის წინასიტყვაობა, თბ., 1988; ვ. ჭელიძე, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია. აღ. ა. ჟურნ. „საქართველოს საპატრიარქო“, №1, 1997, გვ. 6-16.

ყებთ, რომ ამ ჩვენმა მხედართმთავარმა და ჩვენის სამეფოს სხვა მთავრებმა მიიღეს ჯვაროსნობა და წასვლას ელიან¹. ქართველ მთავართა რიგში სხვებთან ერთად უნდა მდგარიყვნენ ერისთავთ-ერისთავი აბუსერისძეებიც, რომელთა ინიციატივით დაიწყო ასურული ტრადიციის აღორძინებისთვის ზრუნვა. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ერთი ეპისტოლე, რომელშიც რუსუდან დედოფლის პირველი ვაზირი, მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი – არსენ ბულმაისიძისძე აბუსერს „დიდგვარიან“ და „სახელმაღალ“ მთავარს უწოდებს².

ბერძნული კულტურის „ექსპანსია“ ზოგჯერ არაკეთილისმყოფელ გავლენას ახდენდა ქართველთა ეროვნული სრულფასოვნების შეგნებაზე. ამას ვერ გაურბის ნიკოლოზ გულაბერისძეც. ხელთუქმნელი ხატის საგალობელთა ციკლში სრულიად სხვა შინაარსის „ღალადისი“ გაისმის. არსენ ბულმაისიძისძე ქართველებს „ახალ ისრაელს“ და „საზებურო ერს“ უწოდებს, რომელიც „არასადა უმრწემეს ყო ქრისტემან“³. ამ მხრივ აბუსერისძეთა ლიტერატურული დასი იოანე-ზოსიმეს ტრადიციას აგრძელებს.

ეროვნულ-ქრისტიანული განწყობილება მსჭვალავს ტბელ აბუსერისძის შემოქმედებასაც. ერი და ეკლესია – ეს ორი ცნება განუყოფლად ფიგურირებს „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ ტექსტში, სადაც საქართველოს ხვარაზმელთაგან განთავისუფლება და ტაძარში ჯვრის დასვენება ერთიან სიბრტყეში განიხილება: „ოდეს, მოგებისათჳს ცოდვათა ჩუენთაჲსა, სამცხე და ყოველი აღგილი საქართველოჲსაჲ ივლტოდა ხიზნობად შიშისათჳს ხუარაზმელთაჲსა... ესე ჯუარი ქვისაჲ, რომელი ესუენა სახელსა ზედა წმიდისა მოწამისასა... არა დამორჩილებულ იყო ტაძარსა შინა საკვრველებით აღშენებულსა დასუენებასა, ხოლო ჩუენებით ხილვითა ნეტარისა

¹ მ. თაძარიშვილი, ქართული ეპილეისა და საბაშიდან დღემდე, თბ., 1995, გვ. 475.

² რ. ზაღვაში, არსენ ბულმაისიძისძის ეპისტოლე აბუსერ აბუსერისძისადმი, ბათუმის სახ. უნივერსიტეტის „საისტორიო მაცნე“, ბათუმი, 1996, №4, გვ. 38-41.

³ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბ., 1945, გვ. 196-198.

იოსებისითა და ხარებითა სამცხესა ზედა მშვიდობისაჲთა, რომელი საქმითცა აღესრულა, მასლა ჟამსა შეესუენა ნამუშავესა თჳსსა" (34)¹ – წერს აბუსერისძე.

იგივე აზრია გატარებული „ანდერძში“, სადაც მწერალი ხიხათა წმ. გიორგის ეკლესიაზე მოგვითხრობს. ტაძრის მშენებლობის სასწაულებს და „სრული საქართველოს“ მტრისაგან გათავისუფლებას აბუსერისძე აქაც ერთიან კონტექსტში მოიხსენიებს: „ჩემგან სამუშაოდ კადრებულისა ხიხათა ეკლესიისა... მუშაკობასა შინა მრავალნი სასწაულნი აღესრულნეს, მრავალთა კაცთა ფათერაკთაგან წსნისანი: ქვისა, დასაცემლად განმზადებულისა, მრავალთა არღარა მოსაწყუედელად გარეუქუქცევანი; და წამოქცეულთა კლდეთაგან მშვიდობით წსნანი მრავალთანი; და ზარის განსაწდელად მაღალსა და ტიალსა ადგილსა შთასაჭრელად განმზადებულთა კაცთა და ფერწკატუმილთა აღმოყვანებით წსნანი; და მრავალთა მუშაკობით მოქმედთა, ქვისმქნელთა და თანაშემწეთა მათთა, ხანგძლად სასნეულოდ განმზადებულთა, მეყსეულნი კურნებანი; და კაცის მჭამელთა მგელთა ოტებანი სრულიად საზღვართა შინა სრულისა საქართველოჲსათა წინაშე მისსა ლიტანიობითა“².

მოვლენათა ამგვარი, ერთი შეხედვით უჩვეულო, თანწყობა ადგილი ასახსნელია, რადგან აბუსერისძე ერის გადარჩენის უმთავრეს ადგილად ქრისტიანული ეკლესიის წიაღს სახავს. მისი შემოქმედების საგანმანათლებლო შინაარსსაც უმთავრესად ეროვნულ-ქრისტიანული იდეა განსაზღვრავს.

¹ ეს ნომერი მიუთითებს „სასწაულნის“ ჩვენეული გამოცემის თავს. შემდგომშიც ტექსტის ადგილებს მიუთითებთ ამავე პრინციპით.

² ტბელ აბუსერისძის „ანდერძი“ „სასწაულნის“ ექველა გამოცემას ახლავს. ტექსტს ჩვენ ვიზიწმებთ უკანასკნელი გამოცემის მიხედვით: აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 67-70.

ტბელ აბუსერისძის ლიტურგიკულ კრებულში დიდი ადგილი უჭირავს საეკლესიო-პასქალურ თხზულებას „ქრონიკონი სრული მისითა საუწყებლითა განგებითა“¹. იგი შედგება 11 თავისგან: 1. „სრული ქრონიკონი“; 2. „ზედნადებთათს“; 3. უწყებად დიდისა მცხრალისად, თუ რადთა დაიყენების დიდი იგი პასექი და ცხოველს-მყოფელი აღდგომად“; 4. „დიდისა მცხრალისათს“; 5. „მარხვათა დაყენებისათს“; 6. „უწყებად დღისსადიებელთათს, თუ რადსა მიზე-ზისაგან შეიქმნებიან“; 7. „უგანცხადებულესადრე ჯერ-არს გამოთ-ქუმად დღისსადიებელთათსვე, რომელთათს პირველსა საუწყებელსა შინა აღვწერე“; 8. „მიზეზისათს, თუ რად მოიწმარებიან ზედნადებ-ნი“; 9. „უწყებად დასაბამითგანთა წელთაღთგანცა მასწავებელი, უკუ-ეთუ შეგცილდენ ესე ყოველნივე რიცხუნი ამის ზემოთწერილი-სანი“; 10. „ძიებისათს და შემოწმებისა ბერძენთა და ქართველთა სა-თუალავისა“; 11. „ასურული კვკლოსი მისითა განგებითა“. გადამწერ-ის შეცდომის გამო, ხელნაწერში გამოტოვებულია ერთი თავი – „ჟ-მთა თჳსთა ქრონიკონი“².

თხზულება პასქალური ცხრილების (532 წლიანი დიდი ინდიქტი-ონის ანუ „სრული ქრონიკონის“ და „ასურული კვკლოსის“) განმარ-ტებისათვის არის დაწერილი და წარმოადგენს სასწავლო-პედაგოგი-ურ ნაშრომს. ავტორი უფრო ფართო მიზანს ისახავს – ერთმანეთს უფარდებს ბერძნულ და ქართულ წელთაღრიცხვას და პასქალურ სისტემას. არკვევს, თუ „რადლა ერთითა კალიბითა იარების მარხვად ბერძენთად და ჩუენი“, მაშინ როცა ქართული წელთაღრიცხვა 96 წლით უსწრებს ბერძნულს. ამ თემაზე განსჯას აბუსერისძე დიდ

¹ „ქრონიკონი“ პირველად გამოიცა მ. ბროსემ – იხ. M. Brosset, Traite de compul Ecclesiastique, Etudes: de Cronologie technique, Memoires de l'Academie Imperiale des sciences de St.-Peterbourg, VIIe serie, T^{me} XI, № 13. St. -Peterbourg, 1868, გვ. 21-56. აკადემიურად დადგენილი ტექსტი იხ. აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 12-57.

² აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 211-215.

პატივად მიიჩნევს, რაც ნათლად მეტყველებს მის დიდ მეცნიერულ ინტერესზე – „არაჲ საკურველ არს მათგან დატევებულია ნეშტისა ჩემგან ჴელ-ყოფაჲ საკადრებელად, ვინაჲთგან ძაღლთაცა მიეცა ნამუსრევთაგან ტაბლისა (შდრ. მათე 15.27, მრ. 7.28) და მზეცა სწორებით ჰნათობს მაღალთა ადგილთა და მდაბალთა მოფენითა ღლი-საჲთა“¹, – წერს იგი.

„ქრონიკონის“ ტექსტის ძირითადი ნაწილი მათემატიკურ გამოთვლებს ეთმობა. ამასთან დაკავშირებით, ავტორი იყენებს მრავალ მათემატიკურ ტერმინს („გამოთუალვა“, „განტევენა“, „გაყოფა“, „დაკლება“, „დამატება“ და სხვა). „გონიერად გულისწმის-ყოფელთათჳს“ მოცემულია პასქალურ-კალენდარული მახასიათებლების გამოყვანის სხვადასხვა წესი. რიცხვებით გატაცებისას აბუსერისძე სცილდება პასქალური გამოანგარიშების საზღვრებს და ასეულ მილიონებში („ბევრის ბევრული“) გადადის. იგი არც მზა კალენდარული მაჩვენებლებით შემოიფარგლება და ინტერესდება სინოდური თვის ზუსტი მონაცემით².

როგორც მიუთითებენ, ესქატოლოგიური თემებისადმი ინტერესი თავს იჩენს ხოლმე მძიმე პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის დროს. არაბთა აუტანელი ბატონობა ამბაფრებს იოანე საბანისძის ესქატოლოგიურ რწმენას. მსგავსი ვითარებაა ტბელ აბუსერისძის, საბა წყაროსთაველის და ჟამთააღმწერლის შემთხვევაში. მონღოლთა და ხვარაზმელთა შემოსევები მწვავე ესქატოლოგიურ განცდებს აღძრავდა ეროვნულ-ქრისტიანული იდეით გამსჭვალულ მოღვაწეთა შორის³.

ტბელ აბუსერისძე ლიტერატურული ტრადიციის კვალობაზე ქვეყნის აღსასრულის და ქრისტეს მეორედ მოსვლის დროდ 1396 წელს

¹ აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 48.

² ა. სისარულიძე, ტბელ აბუსერისძე XIII საუკუნის ქართველი მწერალი, გვ. 67-80; აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 272-296.

³ ა. ჯაფარიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, IV, თბ., 1957, გვ. 106-109.

მიიჩნევს (XIV მოქცევის 84 ქრონიკონი, დასაბამითგან 7000 წელი): „წელთა დასაბამითგანთა შუდ ათასთა იტყჳან წმიდანი წერილნი ვიდრე აღსასრულადმდე“¹. თუმცა იქვე დასძენს: „გარნა ვინ უწყის, უკუეთუ აწცა მოიწიოს ჟამსა, რომელსა არა ვჰგონებდეთ, სიტყჳსა-ებრ წმიდისა სახარებისა, ვინადგან კაცად-კაცადისათჳსცა ჟამსა არასაეტყუელსა მოიწივის წამისყოფად სოფლით განსლვისად; და არცა წმიდანი წერილნი წამებენ ამათ ოთხმეოცდართხთა წელთა მოქცეჳასა“². იგივე აზრია გატარებული „ანდერძში“: „ვითარცა სოფლისა დასასრული მოგჳწოდებდეს, გინა თუ ცოცხალ ვიყუნეთ რომელნიმე სადამდინცალა, წაკითხვითა ამისითა ყოველთა ღღესასწაულთა წმიდისა გიორგისთა დაგულოცევდით“. ესქატოლოგიური მოტივი დასტურდება აბუსერისძის პიმნოგრაფიულ კანონშიც:

„რომლისა სულსა წინასწარმეტყუელთა
სულები დაემორჩილა,
და რომელმანცა
სამშვნელი ყოვლისა მპყრობელისად შეიწყნარე;
და რომელი ზორცსა
ღმრთისსა განჰყოფდ,
და ც ვ ა დ ა მ ა თ ი ი თ ხ ო ვ ე ჩ ე მ თ ჳ ს
ღ ღ ე ღ მ ღ ე უ ფ ლ ი ს ა, წინამორბედო,
ღმრთისმეტყუელო და ოქროპირო“. (VIII)³

ესქატოლოგიურ რწმენაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება არა მეორედ მოსვლის ზუსტ თარიღს, არამედ ქვეყნის აღსასრულის მოახლოებას „ჟამსა, რომელსა არა ვჰგონებდეთ“ (შდრ. ლკუა 12. 40), რაც ლიტურგიკული ცნობიერების დამახასიათებელი ნიშანია.

ლიტურგიკა აბუსერისძის განსაკუთრებული დაინტერესების სფეროს წარმოადგენს. მისი ინიციატივით, არსენ ბულმაისიძისძემ გან-

¹ აბუსერიძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 31.

² „ქვე“, გვ. 32.

³ „რამაული“ ცოფრი აღნიშნაეს გადლობას, მეორე - დასდებულს.

აგრძო იოანე პეტრიწის დაწყებული საქმე და თარგმნა „გალობანი ყოველთა წმიდათანი“ (თებერვალ-მაისის თვეების იამბიკური სვინაქსარი). მწერალი ლიტურგიკულ კრებულსაც „ყოველთა წმიდათა“ პიმნოგრაფიული კანონებით იწყებს და ასრულებს. წმიდათა ღვთისათა თაყვანისცემის არსზე საუბრობს იგი „სასწაულნი წმიდისა მთავარმონაშისა გიორგისნის“ წინასიტყვაობაში. სამ წმინდანს კი ცალკე საგალობელს უძღვნის. ეს არის „გალობანი სამთა იოვანეთანი“, რომელიც წარმოდგენს სამოდვრებო-მოთხრობითი პოეზიის ნიმუშს¹.

პიმნოგრაფიულ კანონში აბუსერიძე ხოტბას ასხამს „ეკლესიის სამყაროს“ უდიდეს წარმომადგენლებს: იოანე ნათლისმცემელს, იოანე მახარებელს და იოანე ოქროპირს, რომელთაც აერთიანებს „ერთ მოსეხნაეობისათჳს და ერთ მადლისათჳს“. სამი წმინდანის „ერთ მოსეხნაობაშივე“ მდგომარეობს მათი „ერთ მადლის“ საიდუმლოც, რაც გაცხადებულია სახელ „იოვანეს“ ეტიმოლოგიაში – ებრაულად „ღვთის მადლი“:

„მადლთა ტაკუკნი

განხავენეს ღირსთა

მ ა დ ლ ი ს ა ღ მ რ თ ი ს ა მ ო ს ა ხ ე ლ ე თ ა სამთა“ (L1)

„გალობანი წმიდათა იოვანეთა“ შესდგება 8 გალობისაგან. გამოტოვებულია მეორე გალობა – „მოიხილესა“. ავტორი „მადლისა ღმრთისა მოსახელეთა სამთა“ ერთ მთლიანობაში აქებს, მაგრამ გამოპყოფს თითოეულს ცალ-ცალკე დასდებლებში მათი შესხმა ხდება იერარქიის პრინციპით, რომლის თავშიც ნათლისმცემელი დგას. მას მოჰყვება იოანე მახარებელი, შემდეგ – ოქროპირი. მაგალითად, მეშვიდე გალობაში სამი იოანე შედარებულია ანგელოზთა დასებთან. პირველ დასდებელში: „უპირატესთა სამმწყობრთა დასთა

¹ ტბელ აბუსერიძე, გალობანი წმიდათა იოვანეთა, გამოსაცემად მოამზადა და გამოქვეყნა დ. ერთი რ. ხალვაშმა, ბათუმი, 1992, გვ. 10-13; აბუსერიძე ტბელა, თხზულებანი, გვ. 153-160.

შორის“, ანუ ანგელოზთა უმაღლეს იერარქიაში ნათლისმცემელი „ს ა ყ დ ა რ ი ა ღმრთისა განსასუენებელი“; მახარებელი – „ქ ე რ - ო ბ ი ნ ე ბ რ ი პირი“; ოქროპირი – „ს ე რ ა ბ ი ნ ი“. მეორე დასდებულში ისინი წარმოგვიდგებიან საშუალო იერარქიის წევრებად: „უ ფ ლ ე ბ ა დ“, „ძ ა ლ ა დ“ და „ჯ ე ლ მ წ ი ფ ე თ ა მწყობრად“. მესამე დასდებულში ავტორი მათ აღარებს დაბალი იერარქიის დასებს:

„მთავარ-მყავ ჯორცთა

ზრახვასა, ვითარცა ამიერ

სახემან მ თ ა ვ რ ო ბ ა თ ა მ ა ნ,

წინამორბედო,

და მ თ ა ვ ა რ ა ნ გ ე ლ ო ზ ე ბ რ

პბრძვე მბრძოლთა ჩემთა,

ღმრთისმეტყუელო, და მიჯსენ

ა ნ გ ე ლ ო ზ ე ბ რ მათგან, ოქროსახელო“. (VII.3)

ჰიმნოგრაფიულ კანონში ამგვარი იერარქია ბოლომდე განუხრელად არის დაცული. მესამე-მერვე გალობების ბოლო დასდებელი წარმოადგენს ერთგვარ მიმართვას და თხოვნას თანამოსახელეებისადმი:

„კეთილთა დასაბამისა,

ვითარცა დასაბამმან მადლისმან,

მოგებად გულსმოდგინე მყავ,

წინამორბედო,

და განზოგებად, ვითარცა საშუვალმან,

ღმრთისმეტყუელო, და სრულ-ყოფად მისსა

ვითარცა დასასრულმან, ოქროპირო“. (IV.3)

რიცხვი სამი („რიცხვ სამებისად“) საგალობელში შექებული პირთა ერთიანობას თვითქმარობას ანიჭებს და „სამთა იოვანეთა“ შესხმა ამავედროულად იქცევა ქრისტიანული სამების სადიდებლად:

„რიცხვთა სამებისადთა

ღმრთიე-ცემულთა შესხმათა მიერ,

სამთა ცნობისა უფსკრულთა

ქების-ვმეტყუელებ“. (IV.1)

აბუსერისძე ნათლისმცემლის, მახარებლის და ოქროპირის ცნობილ ეპითეტებს უმატებს სხვა ტრიადებსაც, როგორცაა: ნი ა ვ ს უ ლ ნ ე ლ ი, ღ რ უ ბ ე ლ ი, ც უ ა რ ი (III,1), ს ა ს უ ფ ე ე ლ ი ღ მ რ თ ი ს ა, ს ა ს უ ფ ე ე ლ ი ც ა თ ა, ს ა მ ო თ ხ ე ღ მ რ თ ი ს ა (III,2), ს ი ტ ყ ჯ ს ა ჯ მ ა, ს ი ტ ყ უ ა, ზ ი რ ი ქ რ ი ს ტ ე ს ი (III, 3), ს ი ბ რ ძ ნ ე, გ უ ლ ი ს ჯ მ ი ს ყ ო ფ ა, მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ა (IV,1), ე ლ ვ ა, ც უ ა რ ი, მ ა რ გ ა ლ ი ტ ი (IV,2), რ წ მ ე ნ ა, ი მ ე ღ ი და ს ი ყ ვ ა - რ უ ლ ი (1 კორ. 13.13):

ს ა რ წ მ უ ნ ო ე ბ ი ს ა დიდად

სახის დასაბამად – წინამორბედსა,

და ს ა ს ო ე ბ ი ს ა მდიდრად

და ვრცელად უფსკრულად – ღმრთისმეტყუელსა,

ხოლო ოქროდსა

ნესტუსა ღმრთის სახისა

ს ი ყ უ ა რ უ ლ ი ს ა სეხნად ვღებ. (V.1)

საგალობელში გადმოცემულია იმეამინდელი ტრიოდოლოგიური მოძღვრება, რაც საღვთისმეტყველო ცნებებთან ერთად: ს უ ლ ი, ს ა მ შ უ ნ ვ ე ლ ი, ჯ ო რ ც ი (VIII,3); ს უ ლ ი, გ ო ნ ე ბ ა, ს ი ტ ყ ვ ა (IX,1) – მოიცავს „გრძნობად ხატთა“ ტრიადებს: წ ყ ა - რ ო, მ დ ი ნ ა რ ე, ზ ღ ვ ა (V.2), მ ზ ე, შ ა რ ა ვ ა ნ - დ ე ღ ი, მ ც ხ ი ნ ვ ა რ ე ბ ა (VII.1), რითაც „გალობანი წმიდათა იოვანეთა“ იოანე ბეტრიწის ცნობილ „ბოლო-სიტყვას“ ენათესავება.

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ ავტორს ჩაუფიქრებია, როგორც ქადაგება-მოძღვრება, ალეგორიული სახეებით და მორალური მაგალითებით მოცემული „სიტყუაჲ ჯვრის შესახებ“.

ტროპოლოგიური მნიშვნელობის გასამკვეთრებლად ავტორს თხზულებაში შეაქვს „ბესტიარის“ ელემენტები. ამის შესანიშნავი მაგალითია „კერძოკარაულის“ ეპიზოდი: „ბასილი სადაცა წარიყვანის ჯორი იგი და სთხოის საწმარი რაჟმე სამუშაოჲ, მათ აჰკიდიან და მარტოებით მიართჳს კერძოკარაულმან ნეტარსა ბასილის და არაგინ იკადრის წინაწარზიდვად, ვითარცა არს წესი ჩუეულებისად ცხენთა და კარაულთათჳს“ (27). „ბესტიარები“ (იგივე „ფიზიოლოგი“ ანუ „სახის-მეტყველი“) დიდ ზეგავლენას ახდენდა შუასაუკუნეების იკონოგრაფიაზე. ამ თვალსაზრისით თხზულებაში ყურადღებას იქცევს წმ. გიორგის სახის ახლებური გააზრება. აბუსერისძე წმ. გიორგის იკონოგრაფიულ ტიპს ამდიდრებს ახალი ატრიბუტებით, როგორიცაა: „ჭარმაგი“ ცხენი, ფარისოდენა თვალებიანი გველი და სხვა.

ნიშანდობლივია ისიც, რომ „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ უშუალოდ უკავშირდება ასურელ მამათა აგიოგრაფიულ ციკლს.

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ და ასურელ მამათა აგიოგრაფიული ციკლი

ჩვენამდე მოღწეულია ასურელ მამათა ცხოვრების ამსახველი ოთხი უძველესი ტექსტი, რამდენიმე რედაქციით. ესენია იოანე ზედაზნელის, შიო მღვიმელის, დავით გარეჯელის „ცხოვრებანი“ და აბიბოს ნეკრესელის „წამება“ ისინი სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ავტორის მიერ არის შესრულებული და არსენ კათალიკოსს X საუკუნეში გაუერთიანებია ერთ მთლიან აგიოგრაფიულ თხზულებად, როგორც ამას მიუთითებს ე. გაბიძაშვილი¹.

ასურელი მამებისადმი მიძღვნილ აგიოგრაფიულ ტექსტებში გამოირჩევა ბასილ ვაჩესძის თხზულება „თხრობაჲ სასწაულთათჳს წმიდისა და ღმერთ-შემოსილისა მამისა შიოღსთაჲ“². იგი ახალი ეტაპის დასაწყისია ქართულ აგიოლოგიაში. მანამდე სასწაულთა ციკლები „ცხოვრებათა“ ტექსტებში შედიოდა. ბასილ ვაჩესძის თხზულება კი სასწაულთა დამოუკიდებელ ციკლს წარმოადგენს.

ტბელ აბუსერისძე აგიოგრაფიაში ბასილ ვაჩესძის მიერ დაწყებულ საქმეს განაგრძობს. ამაზე მიანიშნებს „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ ჟანრიც და თემატიკაც. ეს აგიოგრაფიული ძეგლი სასწაულთა ჟანრის განვითარების ახალი საფეხურია. სასწაულები უკავშირდება საერთო სიუჟეტს, რომელიც შეეხება ბიოლოკ-ბასილის მიერ შუარტყლის წმ. გიორგის ტაძრის მშენებლობას და მასში ჯვრის დასვენებას.

¹ ე. გაბიძაშვილი, ასურელი მოღვაწეების „ცხოვრებათა“ ე. წ. არქეტიპების ურთიერთ-მიმართებისათვის, „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, №4, 1982, გვ. 61-67.

² ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, ტექსტები გამოკვლევითა და ლექსიკონით გამოცემა ა. აბულაძე, თბ., 1955, გვ. 197-213.

შუარტყლის ტაძარში დასვენებული ქვის ჯვარი „სახელსა ზედა არს ალავერდისა მთავარმოწამისა“. ჯვრის ტაძარში შესვენების შესახებ ავტორი წერს: „ესევეთარითავე საკრველებითა დაესუენა (ჯუარი - რ.ბ.) ნამუშაქევსა თუსსა წმიდასა“ (37). „ნამუშაქევი თუსი“ აღნიშნავს ჯვრის, წმიდა გიორგის ნამუშაქევს. ეს არის ალავერდის მთავარმოწამე, რადგან ჯვარი მისი სახელობისა იყო. ასეა გაშინაარსებული ნაწარმოებში საღვთო მადლის განფენა ერთი ტაძრიდან მეორეში. თვით ალავერდის ეკლესია დაარსებულია VI საუკუნეში ერთ-ერთი ასურელი მამის, იოსებ ალავერდელის მიერ. ტბელ აბუსერისძე თხზულებაში ავითარებს „იოვანე ზედაზნელის ცხორებაში“ მოცემულ თემას: „ამის ნეტარისა იოვანეს მოწაფეთაგანმან აღაშენა ალავერდი, რომლისგან გამოვლენ დიდნი საკრველებანი, ვიდრე დღენდელად დღედმდე“¹. ამდენად, „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“, ფაქტობრივად, წარმოადგენს ალავერდის წმ. გიორგის სასწაულებს.

აბუსერისძის აგიოგრაფიულ თხზულებაში მოცემული წმ. გიორგის სახე ფრესკულია. ფრესკებზე მას თეთრ ცხენზე ამხედრებულს გამოხატავენ. აქ კი ცხენი „ჭარმაგია“: „მოვიდა წმიდაჲ ახოვანი და მისცა ჴელთა ცხენი თუსი ჴარმაგი“ „ჭარმაგი“ არის „თეთრზე შავით დაწინწკლული“² – განმარტავს საბა. სავარაუდოა, რომ იმ პერიოდში ალავერდის ტაძრის ერთ-ერთ ფრესკაზე წმ. გიორგის ცხენი სწორედ ასეთი სახით ყოფილიყო გამოსახული.

ამგვარი იკონოგრაფიული ტრადიციის არსებობას ადასტურებს ალავერდის ტაძრის საკურთხეველის აფსიდში, ჩრდილო სარკმლის თავთან დაფიქსირებული XI საუკუნის მხატვრობის ფრაგმენტი, სადაც ორნამენტის სპეციფიკას ქმნის ლურჯ ფონზე არსებული თეთრი წინწკლები. რაც შეეხება ალავერდის წმ. გიორგის „ჭარმაგ“

¹ „იოვანე ზედაზნელის ცხორება“, ასურელ მოღვაწეთა ცხიერების წიგნთა ძეგლი რელაქციები. გვ. 66-67.

² სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტომი IV, თბ., 1966, გვ. 397.

ცხენს, ეს ტრადიცია შეუნარჩუნებიათ XVI საუკუნეში შესრულებულ ფრესკაზე, რომელიც ტაძრის დასავლეთ კარიბჭეზეა გამოსახული.

„ჭარმაგი“ ცხენი მატერიალური ცის, სამყაროს სიმბოლოა. ცხენზე ამხედრება ამქვეყნიურ ყოფაზე, მატერიალურ სამყაროზე ამაღლებას გულისხმობს¹. ასე რომ, ალავერდის იკონოგრაფიული ტრადიცია, რომელთანაც ტბელ აბუსერიძე უშუალო მიმართებას ამყარებს, ეხმიანება ასურელ მამათა მოღვაწეობის ამსახველი ლიტერატურის ერთ-ერთ უმთავრეს თემას, როგორიცაა ბუნების ოთხ სტიქიაზე, მატერიაზე ამაღლების იდეა.

„ეჰა დიდებული საკურგელი!.. ერთი ჰაერსა წარმოადგინებს მსახურად და მეორე ცეცხლისა ბუნებასა დაშრეტს და წარსდევნის მწურვალებასა მისსა, სხვაჲ წყალსა და მიწისა ბუნებასა დაიმორჩილებს!“ – წერს აგიოგრაფი, როცა იოანე ზედაზნელის, შიო მღვიმელის და ისე წილკნელის სასწაულებს აღწერს (იოანე ჭიქას ჰაერში გააჩერებს, შიო ხელზე ნაკვერჩხალს დაიდებს და ზედ საკმეველს დაისხამს, ისე მდინარე ქსანს კვერთხით წილკნის ტაძრამდე მიიყვანს)². ამგვარად აისახება სასწაულის „ბუნებათა უაღრესობა“ ასურელ მამათა აგიოგრაფიულ ციკლში.

აღსანიშნავია, რომ თვით სასწაულის „პროვინდენციალური“ ხასიათი შეიცავს ერთგვარ გამოწვევას მატერიალური წესრიგის მიმართ – სულიერების სამყაროში ბუნების კანონები არ მოქმედებენ. თავის მხრივ, მატერიალურ ყოფაზე ამაღლების თემა ასურელ მამათა

¹ მსგავსი სიმბოლური ლატერიოვა აქვს ევფხის ტყავს. წმ. გიორგის იკონოგრაფიაში დასტურდება ღრაცონი, დაწინწკლული ქერებებით. მრავალხალის ელესიის (XI ს.) სამხრეთი კედლის რელიეფზე წმ. გიორგი შუბით კლავს დაწინწკლულ ევფხს (და არა ღრაცონს) ზე გამსახურდა, ევფხისტყაოსნის სახისმეტყველება, თბ., 1991, გვ. 200-209.

„ჭარმაგი“ ცხენის სიმბოლო „ამოიანდარეჯანიანშიც“ გვხვდება: „იკი ვინმე ჭარმაგსა (ცხენსა ჯდა, „ჭარიგოსანი კაცი“. „ევფხისტყაოსანში“ „ჭარმაგოსანი“ აეთანდლი (1355) „ჭარმაგოსანი“ ამ შემთხვევებშიც უნდა გამოხატავდეს „შეით დაწინწკლულ თუთრ ცხენზე მჯდომს“.

² ზ. თვარაძე, თხუთმეტსაუკუნეანი მთლიანობა, თბ., 1985, გვ. 166-167.

მოღვაწეობის (მათი „ქვაბებში“ განმარტოების და „ხორცთა განლევის“) სიმბოლურ გამოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ.

კომპოზიციით ტბელ აბუსერისძის „სასწაულნი წმიდისა მთავარ მოწამისა გიორგისნი“ „ნინოს ცხორებას“ უახლოვდება. „მოქცევაჲ ქართლისაჲში“ სასწაულთა ორი მთავარი ციკლია მოცემული, რომლებიც უკავშირდება სვეტიცხოვლის ტაძრის მშენებლობას და მასში ჯვრების დასვენებას. ასევეა ტბელ აბუსერისძის თხზულებაშიც: ტექსტის პირველი ნაწილი ეძღვნება წმ. გიორგის ტაძრის მშენებლობას, მეორე ნაწილი კი – ტაძარში ალავერდის მთავარმოწამის ჯვრის დასვენებას.

აბუსერისძე ჯვრის ციკლს ანიჭებს პრიორიტეტს, რითაც აგრძელებს „მოკლე ქართლის მოქცევის“ და აბიათარ მღვდლის „საკითხავში“ დამკვიდრებულ ტრადიციას. ამასთანავე, ემიჯნება არსენ ბერის „ნინოს ცხორებას“, სადაც ჯვრის სასწაულები შეკვეცილია და მინიმუმამდეა დაყვანილი. ტბელ აბუსერისძე, ამის საპირისპიროდ, ტექსტში აღწერილ ყველა სასწაულს ალავერდის მთავარმოწამის სახელზე არსებულ ჯვარს მიაწერს. ამგვარად, ტაძრის მშენებლობის ეპიზოდებიც კი, ამის თხზულებაში გაიაზრება, როგორც ჯვრის სასწაულები.

„სასწაულთა“ აღწერისას აბუსერისძე ასურელი მამების ცხოვრების წიგნთა გავლენას განიცდის. ეს მისი ტექსტის წარდგინება-სათაურიდანვე ხდება საცნაური: „ჯერ-არს წსენებაჲ შუენიერისა და ღიდისა ახოვანისაჲ, რამეთუ ესე არიან სასწაულნი წმიდისა მთავარ მოწამისა გიორგისნი“. თითქმის ამგვარადვე იწყება „აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მეტაფრასული რედაქცია: „ჯერ-არს წსენებაჲ წმიდისა მღვდელთ-მოძღურისაჲ და უბიწოჲსა და ახოვანისა მოწამისაჲ“¹.

¹ „აბიბოს ნეკრესელის წამება“, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, გვ. 189.

ამ ორ ტექსტს შორის საერთოა, ასევე, წინასწარმეტყველების თემა. შუარტყლის წმ. გიორგის ტაძრის მშენებლის – ბასილის შილიშვილს, იოსებს ჩვენებაში ეხარა ხვარაზმელთა განდევნა საქართველოდან, „რომელი საქმითცა აღესრულა“. ანალოგიურია „აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შემდეგი ეპიზოდი: „დედაკაცსაცა მას უწინასწარმეტყუელა შემდგომად მისა მოსლვად ბერძენთაჲ და დაპყრობად ქუეყანისა ამის ჩუენისაჲ, რომელიცა-იგი იქმნა მსწრაფლ, მასვე დედაკაცისა ზე მოვიდეს ბერძენნი და განასხნეს უსჯულონი იგი სპარსნი“¹.

ტრადიცია ანტონ მარტყოფელს უკავშირებს „აბიბოს ნეკრესელას წამებაში“ და „იოვანე ზედაზნელის ცხოვებაში“ არსებულ ცსობას ერთ-ერთი ასურელი მამის მიერ „ზენა სოფლის“ მონასტრის დაარსების შესახებ: „ერთმან მათგანმან ზენა სოფელს აღაშენა მიწასტერი, რომელსა შინა დედალი არარაჲ შევალს და არცა მფრინველი იკადრებს დაბუდებასა“². პატრიარქალური განწყობილება და ფრინველის სასწაულის თემა ვითარდება აბუსერისძის თს.ზულებაშიც - „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“. არ იცნობს არცერთ პერსონაჟქალს და მასში აღწერილი ფრინველის სასწაულიც ანალოგიურია „ზენა სოფლის“ მონასტრის სასწაულისა: „ვიდრე ჯუარი ესე წმიდისაჲ გარეთ ესუენა, მას ზედა მფრინველმან ვერ იკადრის გარდაფრენად“ (25).

მრავალი თანხვედრა არსებობს ტბელ აბუსერისძის ტექსტსა და „დავით გარეჯელის ცხოვებას“ შორის. ასეთია მსგავსება ლუკიანეს და ბოლოკ-ბასილის სახეებს შორის – ლუკიანეს შეაძრწუნებს ვეშაპის ხილვა: „ხოლო სლვასა მის ვეშაპისასა ლოდნი მის ადგილი-სანი ირყეოდეს; და იხილა რაჲ ესე ლუკიანე, დაეცა პირსა ზედა და

¹ „აბიბოს ნეკრესელის წამება“. ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები. გვ. 194.

² „იოვანე ზედაზნელის ცხოვრება“. დასახ. გამოცემა. გვ. 67.

იღუპა ვითარცა მკუდარი“¹. ასევე შეაძრწუნებს ბასილს გველის საოცრების ხილვა. რაც შეეხება ლოდის თემას, აბუსერისძე მას სხვა ეპიზოდში ავითარებს გარკვეული ტრანსფორმაციით: „მეყსეულად ეცა ქვაჲ ბასილის და იქმნა ვითარცა მკუდარი მკუარ ქამ“ (16).

„ცხოვრების“ მიხედვით, ვეშაპი დავით გარეჯელს სთხოვს, წყალში ჩასვლამდე თვალი არ მოაშოროს მას. მაგრამ ვეშაპის განდევნის შემდეგ, ანგელოზი მოუხმობს დავით გარეჯელს „და მიხედვასა მას მისსა ვეშაპსა მას ეცა მეხი და დაიწყო იკი სრულიად“². ტბელ აბუსერისძის ტექსტში გველის „ოტების“ ანალოგიური სურათია მოცემული: წმ. გიორგიმ „საოცარი“ ხიხათა ზურგიდან განდევნა პრასინაულის მთისაკენ და, თითქოს დავით გარეჯელის მსგავსად, თვალს არ აშორებს მას: „და იტყოდა: „ვხედევდიო წარსრულსა აღმოსავალით კერძო და გარდაეფარა თუალთაგან ჩემთა, რაქამს გარდავლო მთად იგი ჭარალისად“ (11).

ნიშანდობლივია, აგრეთვე, მსგავსება „ვეშაპის“ და „გუელის“ აღწერილობებს შორის: „საოცარი სახითა საზარელისა გუელისაჲთა, რომელსა ესხნეს თუალნი დიდისა დარაკისა ოდენნი“ (11) – „ვეშაპი დიდი და საზარელი, რამეთუ აქუნდეს თუალნი დიდნი“³.

„სულმოკლე“ ლუკიანეს უდაბნოში ზრუნვა შეიპყრობს, რადგან შიმშილის ეშინია. დავით გარეჯელი მას ღმერთზე მინდობას ურჩევს და გამოქვაბულში ყოფნისას ისინი მართლაც ინუგეშებენ თავს: „საზრდელი მოიწიიან ძირთაგან რათმე მდელითა. რამეთუ იყო ქამი გაზაფხულისად და უზუებით პოვიან ნუგეშინის-საცემელი ჯორცთად“. ზამთარში კი უფალი მათ სამ ირემს მოუვლენს⁴. მსგავ-

¹ „დავით გარეჯელის ცხოვრება“. ასკრულ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები. გვ. 160.

² იქვე. გვ. 160-161.

³ იქვე. გვ. 158.

⁴ იქვე. გვ. 154-156. „გუელი, რომელსა ესხნეს თუალნი დიდისა დარაკისა ოდენნი“ გარეჯელი აღწერილობით წააგავს ქართული მითოსიდან ცნობილ შუბნურ გველს, რომელსაც ასევე უარსიოდნა თვადები აქვს - იხ. მ. ოჩაური, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967. გვ. 185-186.

სად ამისა, აბუსერისძის ტექსტში ბოლოკ-ბასილის ხორციელ მოთხოვნაზე წმ. გიორგი ზრუნავს: „ხოლო იყო მათ ჟამთა შინა სიყმილი და სიძვრე პურისაჲ... და ხილი მოართჳს წმიდამან, ოდესმე ყურძენი და ოდესმე ნაყოფი მთისაჲ, რომელსა ეწოდების ყოლი“(17). სხვა ადგილას კი, „დავით გარეჯელის ცხორების“ ანალოგიით, ტბელ აბუსერისძე წერს: „და მოკლებასა შინა ჯორცისასა .ირეშიცა წარმოუდგინა წმიდამან ბოლოკ-ბასილის და მის თანავე მუშაკთა“¹.

აბუსერისძე, როგორც ითქვა, ბასილ ვაჩესძის ლიტერატურული ტრადიციის მიმდევარია. ამდენად, მოულოდნელი არ ჩანს ის ფაქტი, რომ მათ თხზულებებს მრავალი საერთო ნიშანი ახასიათებთ. ასეთია იუმორისტული განწყობილებები, რაზეც ცალკე შევხერდებით. ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებთ სახეობრივ ერთიანობაზე.

ტბელ აბუსერისძე წერს: „ამას ნეტარსა იოსებს, ვითარცა პაპასა მისსა ბასილის და მამასა მისსა იოვანეს, ჩუენებით ეზრახებოდის წმიდაჲ ესე, ვითარცა ნივთიერი და ხილულთა ჯორცთა შინა მყოფი. და ოდესმე ჳმად ესმოდის მოწამისაჲ და ოდესმე თუალითა იხილის სხჳთა და სხჳთა ხატითა, და ყოვლადვე არა უკჳრდის, ვითარცა ჯორციელისა მეგობრისაჲ. ნეტარი იოსებ დაღაცათუ არა ცხად ჰყოფდა, გარნა მამად დაფარულთად მოაგებდა მას ცხადად, სიტყჳსაებრ საღმრთოჲსა პირისა“(38). წმინდანის გამოცხადების თემა მსგავსადვე ვითარდება ბასილ ვაჩესძის ტექსტში, კერძოდ, სტეფანოზ ერისმთავრის ეპიზოდში („სასწაული მერვე“): „მიადგა ვინმე დიდებული კაცი სახითა მონაზონისაჲთა და აქუნდა ჳელთა შინა მისთა კუერთხი ოქროჲსაჲ და ჰრქუა“, „გამოუჩნდა სტეფანოზს ძილსა შინა მონაჲ ღმრთისაჲ შიო მითვე პირველ ხილულთა სახითა“, „კუალად მიერულა მას და მყის წარმოუდგა მას ნეტარი შიო არღარა ძილსა შინა, არამედ ცხადად, განაღჳა იგი და ჰრქუა“².

¹ შლრ.: აბუსერისძე ტბელი, ოხსულებანი, გვ. 336-337.

² ბასილ ვაჩესძე, „შიო მღვიმელის სასწაულნი“, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა აქველი რედაქციები, გვ. 204.

თვალშისაცემია, წმინდანის გამოჩენის სასწაულის აბუსერისძისეული გადაზრების სიახლეებიც. ასეთია „სხვთა და სხვთა ხატითა“ გამოცხადება, მეგობრობის თემა და ბიბლიური ციტაცია (მათე 6.4).

ბასილ ვაჩესძის იმავე სასწაულის ანალოგიით ჩანს დაწერილი თხზულების შემდეგი ეპიზოდი: „იოვანეს ვალისა მისისა წილ ერთი ძელი წარულო უნებლიეთ ვინმე კაცმან, სიცოცხლესავე შინა მამისა ბასილისსა. ხოლო წმიდაჲ ესე მივიდა უდეს ჩუენებით, მწუხრსა, სახლსა შინა მის კაცისსა, რაჟამს ღამე იქმნა ღლე იგი, რომელი განთენდებოდა კვრიაკედ, და ჰრქუა წმიდამან: „მოიყიდე სხუად უმძიმესი ძელი და აღიტვრთე ზურგითა შენითა, რათა მოაწიო წინაშე ტაძრისა ჩემისა. და ამისი არა მყოფელი მოგწყვდოდ უეჭუელად ყოვლითურთ რადცა არს შენი“. და მოაწია უდით ზურგითა თვსითა მრავალთაგან ძნიად სატვრთავი ძელი წინაშე ამის ტაძრისა, შეწე-ვნითავე წმიდისადთა“ (22). შიოს სასწაულებში ძელის ნაცვლად აგარაკთა თემა გვხვდება. სტეფანოზ ერისმთავარი განრისხდება და აგარაკებს წაართმევს სარკინის მონასტერს. მას შიო მღვიმელი გამოეცხადება და შერისხავს: „უკუეთუ არა უკომცნე ორნი სხუანი აგარაკნი შენნი მათ ზედა, და უკუეთუ ესე არა ჰყო, საწყალობელ გყო ყოველთა მხილველთა შენთა და მოვაწიო მოულოდნელი მწუხარება შენ ზედა“¹. ტბელ აბუსერისძესთან „კვრიაკის“ ღამის თემაც ანალოგიურია ბასილის ტექსტისა. შიო მღვიმელი მხოლოდ კვირა ღლეს „ეზრახებოდა“ ევაგრეს და მხოლოდ ამ ღლეს შეეძლოთ დავრდომილთ კურნებათა მიღება².

ფრაზეოლოგიური თანხვედრები შეინიშნება აგრეთვე ბასილ ვაჩესძის თხზულების სხვა თავებთან, რაც არ უნდა იყოს შემთხვევითი:

¹ იქვე.

² იქვე. გვ. 200-202.

„მაშინლა ძლით მოეგნეს გონებასა“¹ – შდრ „მაშინლა ძლით მოეგე გონებასა“(31); „რომელსა ეწოდა ხრისტოდოლე, ხოლო მეორესა ქრისტეფორე“² – შდრ: „ეწოდა კაცსა ამას კუანილი. ხოლო მეორე... კაცსა ეწოდებოდა პონილი“(32) და სხვა.

ამგვარად, „სასწაულნი წმიდისა მთავარ-მოწამისა გიორგისნი“ არა მხოლოდ თემატიკით, არამედ ნიშანთა სისტემითაც ასურელ მამათა ციკლის გაგრძელებას წარმოადგენს. ამას გარდა, აბუსერიისძე იძლევა „ქართლის მოქცევის“ და „ასურელ მამათა“ აგიოგრაფიულ ციკლებში განვითარებული ტენდენციების შეჯერების ცდას.

¹ ბასილ ვაჩესძე, „შიო მღუისმელის სასწაულნი“, დასახ. გამოცემა, გვ. 206.

² იქვე, გვ. 207.

ხალხურ-პარნავალური ელემენტები აბიოგრაფიაში

იმთავითვე უნდა აღინიშნოს, რომ სიცილის წინააღმდეგ მიმართული ტრაქტატი ქრისტიანობას არ შეუქმნია. სიცილს არ უარყოფს არც იოანე ოქროპირი, რომელიც ღვთისმეტყველთაგან ყველაზე ხშირად ეხება ამ საკითხს: „მე არა ამას გეტყვ, რადთა ყოლადვე არა იცინოდი, არამედ რადთა არა იყოს სიცილი შენი განტევებულად და განცხრომით კაცთა ბასრობისათჳს უგუნურად“¹. აქედან ჩანს, რომ წმინდა მამა წინააღმდეგია „კაცთა ბასრობისა“ (ე.ი. დაცივნისა). სჯულისკანონები უფრო აკონკრეტებენ ამ აზრს და მიუტევენ ცოდვად აცხადებენ უძლურთა დაცივნას². ამით ქრისტიანობა ემიჯნება „ჰომერულ“ სიცილს, რომლის თვალნათლივი მაგალითია „ილიადას“ ცნობილი ეპიზოდი, სადაც ღმერთები დაცინიან კოჭლ ჰეფესტოს:

„ცის ნეტარ ღმერთებს აუვარდათ სიცილ-ხარხარი,

როცა ჰეფესტო თასით ხელში დაკელანობდა“³.

სიცილს, მეტწილად, სამონასტრო წესები კრძალავდა. ეფრემ ასურის თქმით, მოურიდებელი სიცილით ბერის სულიერი გახრწნა იწყება⁴. ცნობილი მეუღაბნოე ანტონ დიდი ბერებს მოუწოდებდა, მაქსიმალურად შეეკავებინათ თავი ხუმრობისა და გასართობი სიტყვებისაგან⁵. იგივე აზრია გატარებული „იოვანეს და ეფთვიმეს ცხოვრებაში“, სადაც სამონასტრო განაწესზეა საუბარი⁶.

არ არის გასაკვირი, რომ წმინდა წერილში უფრო ხშირია „უგუ-

¹ ოქმიული იოვანე ოქროპირისაჲ ღიანულისთჳს, მამათა სწავლანი, X და XI ს.-თა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ლ. აბულაძე, თბ., 1955, გვ. 133.

² დიდი სჯულისკანონი, გამოსაცემად მოამზადეს ჯ. გაბაშვილმა, ჯ. გუანაშვილმა, ჯ. დოლაძემ, გ. ნანუამ, თბ., 1975, გვ. 125.

³ პომეროსი, ილიადა, I, 595.600, რომან მიმინოშვილის თარგმანი, თბ., 1979, გვ. 69.

⁴ Христианская жизнь по добротолосию, Москва, 1991, стр. 121.

⁵ იქვე, გვ. 122.

⁶ გიორგი შაჰმანდელი, „იოვანეს და ეფთვიმეს ცხოვრება“, ძეგლები, II, გვ. 72, 75.

ნურის“ სიცილი, ვიდრე „მართლისა“¹. „უგუნური“ დაცინვით პასუხობს ღვთის სიტყვის გამოცხადებას (იერ. 20.7), მკვდრებით აღდგომის უწყებას (საქმე 17.32), დარიგებას (ფს. 1.1, იგავნი 13.1; 15.12...). წმინდა წერილის ამ ეპიზოდებში დაცინვა რწმენის უარყოფის ტოლფასია.

დაცინვა საგნის ან მოვლენის უარყოფითი შეფასებაა. „უგუნურისთვის“ საღვთო სამყაროს რეალიები არ მნიშვნელობენ. ამიტომ იგი ნეგატიურად მიიჩნევს ყველაფერს, რაც მოკლებულია მატერიალურ-ყოფით და ამქვეყნიურ-პრაგმატულ ინტერესს. ეს ქმნის რწმენისმიერის სასაცილოდ მიჩნევის საწინდარს. ამიტომ მოსალოდნელი ჩანს „უგუნურის“ რეაქცია, თუნდაც დაუნდობელი, როცა ის დასცინის „მართალს“ წამების დროს (ფს. 21.8; 34.26; გოდება 3.14).

თუკი „უგუნურისთვის“ ნეგატიურია ღვთის რწმენაზე დამყარებული ზნეობა, „მართალი“, ამის საპირისპიროდ, ბოროტებად სახავს ამქვეყნიურ დიდებას და „მძლავრობას“: ბიბლიაში ელია დასცინის ცრულმერთებს (3 მეფ. 18.27), ასევე იქცევა ბარუქი (6). ხოლო მაკაბელი მოწამეები დასცინიან მღვდნეულებს (2 მაკ. 7. 39)².

ბიბლიის კვალობაზე, აგიოგრაფიაში გავრცელებულია წარმართობის, ეშმაკის თუ სხვა ნეგატიური ძალის „განბასრვა“. სიცილს და „ბასრობას“ დიდი ადგილი ეთმობა „აბოს წამებაში“, სადაც ბოროტ ძალასთან დაპირისპირება განიხილება ესქატოლოგიურ პლანში, როგორც დაპირისპირება ნეგატიურ საწყისთან, ეშმაკთან. აბო ტფილელს სურს თავისი წამებით „განბასროს“ ეშმაკის მანქანებანი: „თანა მაც, რადთა განუხდებ ბრძოლად მტერსა მას ქრისტეანეთა და ქრისტესათჳს დათხევითა სისხლთა ჩემთადთა საცინელ და საკიცხელ ვყო იგი ყოველთა ქრისტეანეთა“³ - ამბობს წმინდანი.

1 Словарь библейского богословия, под редакцией Ксавье Леон-Дюфюра, Брюссель, 1974, стр. 1072.

2 იქვე.

3 *იოანე ხაბანძე*, „აბოს წამება“, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი 1, დასაბუჯლად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯიაშვილმა, ც. ჭანტეევამ და ც. ჯღამაიამ, თბ., 1963, გვ. 68.

პოლემიკის დროს აგიოგრაფები უფრო შორს მიდიან. ამის შესა-
ნიშნავი მაგალითია სტეფანე მტბეფარის „გობრონის წამება“, სადაც
ავტორი სომხურ ეკლესიასთან პოლემიკის დროს ასეთ ფრაზასაც კი
წერს: „რომელთათუც ქრისტე ცუდად მოკუდა“¹.

აგიოგრაფიულ თხზულებებში არაქრისტიანები ხშირად „მხეცებ-
თან“ და „პირუტყუებთან“ არიან შედარებულნი. ამგვარ სახეობრიო-
ბაში უთუოდ დევს მძაფრი პოლემიკა და მათში შესაძლებელია სა-
ტირის ელემენტებიც ვეძიოთ.

„წამების“ ჟანრის თხზულებებში თითქმის არ გვხვდება სიტუა-
ციის კომიკურად გააზრების პრეცედენტები². სიცილის ცნობილი
თეორეტიკოსის ა. ბერგსონის განსაზღვრება აქ არსებითია: „გრძნო-
ბები მომაკვდინებელია სიცილისათვის“³. მარტვილოლოგიური ლი-
ტერატურის ღრმა რელიგიური გრძნობებით გამსჭვალვა სასაცილო-
სთვის ადგილს არ ტოვებდა.

განსხვავებული ვითარებაა „ცხორებათა“ ტექსტებში, სადაც დას-
ტურდება იუმორის ელემენტები – ეპიზოდები, რომელიც მკითხვე-
ლისაგან კომიკურ შეფასებას მოითხოვს⁴. ამ მხრივ მთავარ მასაზ-
რდობელ წყაროდ იქცევა ხალხური სამყარო.

ეკლესიის „გარეშე“ (საერო) სამყაროში სიცილი არავითარ ცოდ-
ვად არ ითვლებოდა. ამიტომ არც მისი ნეგატიურობის საკითხი დამ-
დგარა. მეტიც, საერო საზოგადოების წიაღში, კარნავალურ ცნობი-
ერებაზე დამყარებული ხალხური კულტურა სიცილის უნივერსა-

1 სტეფანე მტბეფარი. „გობრონის წამება“, ძეგლები, I, გვ. 175.

2 ვრ. კიკნაძე, ქართული სატირისა და იუმორის განვითარების ისტორიისთვის, თბ., 1953, გვ. 92; ვ. აფციაური, კომიკურის ელემენტები უძველეს ქართულ პროზაში, ჟურნ. „ცისკარი“, №11, 1980, გვ. 147-155; ვ. აფციაურის წყრილში, ჩვენი აზრით, ბოლომდე არ არის გათვალის-
წინებული მარტვილოლოგიური ტექსტების სპეციფიკა. ზ. ჭავჭავაძემ ხელაღებით უარყო ვ. აფციაურის მისაზრებები აგიოგრაფიაში არსებული კომიკური ელემენტების შესახებ – ზ. ჭავ-
ჭავაძე, რა გვიცინებს?, „ცისკარი“, №8, 1982, გვ. 125-130. გაუგებრობები უმოაფრესად უპატო-
ლოგიური მასალის სათანადო გაუთვალისწინებლობამ წარმოშვა. არც ერთი მეუღლეარი ყურა-
დღებებს არ ამახილებს ბასილ ვარეხისს და ტბელ აბუსერისძის ტექსტებს.

3 A. Bergson, Смех, собрание сочинений, т. 5, стр. 98-99.

4 შ.დრ. ვ. აფციაური, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 149-153; ზ. ჭავჭავაძე, დასახელებული
ნაშრომი, გვ. 128-130.

ლურობას აღიარებდა¹. ამგვარი ცნობიერება თვით რელიგიურ დღესასწაულებსაც სიცილში გადაიხზრებდა, რის დასტურიც არის პასქალური სიცილი – Risus Paschalis².

თავის მხრივ, თვით სამონასტრო კოდექსებიც გვიჩვენებს, რომ არსებობდა გარკვეული აკრძალვების შემოღების საჭიროება და ეს აკრძალვები ირღვეოდა კიდევ, რისთვისაც სჯულისკანონებით გათვალისწინებული იყო სხვადასხვაგვარი სასჯელი. სამონასტრო კოდექსების ნებისმიერი აკრძალვის უკან იმალება პრეცედენტები, რომლებიც ბერ-მონაზონთა ცხოვრების შუქ-ჩრდილებს გვიცნაურებს. ამ გაგებით, „იოვანეს და ეფთვიმეს ცხოვებაში“ დაცული ათონის მონასტრის შიდაგანაწესი თვალწინ გვიშლის „მეორე სამყაროს“, რომელიც მონასტრებში არსებობდა. ამდენად, სიცილის წმინდა ფსიქოლოგიური მოთხოვნილება, ყოველგვარი აკრძალვის მიუხედავად, არსებობას განაგრძობდა და რეალიზდებოდა სამონასტრო წიაღშიც. შუასაუკუნეთა მონასტრების შესახებ ამგვარ თვალსაზრისს ავითარებს იტალიელი მწერალი და მეცნიერი უმბერტო ეკო თავის რომანში „ვარდის სახელი“³.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბიბლიის ბევრი ღვთიესულიერი სტრიქონი გაჯერებულია იუმორით⁴. მაგალითად, ისაკის შობა 90 წლის სარას მიერ (დაბადება 17.17, 18.12-25...), რომლის სახელიც (ისაკი) ებრაულად „სიცილს“ ნიშნავს; ბალაამის სახედრის ამეტყველება (რიცხვნი 22.27-30) და სხვა.

პასქალური სიცილის გამოძახილი „წამების“ ჟანრის თხზულებებ-

1 М. Бактин, Литературно-критические статьи, М., 1986, стр. 300.

2 Л. Карсена, Парадокс о смехе, журн. «Вопросы философии», №5, 1989, стр. 58; პასქალურ დღეებში, ტრადიციის მიხედვით. ნებადართული იყო ეკლესიაში სიცილი. მოძღვარი საეკლესიო კათედრიდან ღალად ზუმრობდა და პევებოდა ანექლოტებს, რათა მრევლის სიცილი გაიოცეწია, რაც: გაიხზრებოდა ერთგვარ მხიარულ აღიარებებზე მოწყვნილი დღეების და მარხვის შემდეგ. შუასაუკუნეების მრავალი პაროდოულ-ტრავესტული ნაწარმოები პირდაპირ თუ ირიბად უკავშირდებოდა „პასქალურ სიცილს“ – ზ. ბახტინი, დასახელებული წიგნი, გვ. 381.

3 Умберто Эко, «Имя розы» (Роман. Перевод с итальянского Е. Костюкович), ж. «Иностранная литература», №8-10, 1988.

4 Словарь библейского богословия, с. 1071-1072.

შიც იგრძნობა. ამის მაგალითია იოანე საბანისძის „აბოს წამება“, ს. ჯ. დატ. მკვეთრად არის აქცენტირებული სიცილის როლი. ეშმაკის „თითით საჩუენებელ-ყოფა“ ემსგავსება დაცინვის კარნავალურ-მოედნურ ფორმებს. ამავე კონტექსტშია მოსაზრებელი თბილისის ქრისტიანთა ამაღლებული განწყობა და „სიხარულითა და მადლობითა ქრისტესითა“ სვლა აბოს დაწვის ადგილისაკენ: „მოხუცებულნი მირბიოდეს კუერთხებითა თჳსითა, მკელობელნი ვლდომით, ვითარცა ირემნი, ჭაბუკნი სრბით, ყრმანი ჳდომით ურთიერთას“. ნიშანდობლივია, რომ იოანე საბანისძე ამ ეპიზოდში პარალელს ავლებს ქრისტეს აღდგომასთან - „დედანი მსგავს იყვნენ წმიდათა მათ მენელსაცხებლეთა, რომელთა სრბით მიაქუნდა სულნელები იგი წმიდასა მას ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა საფლავსა“¹. ვნების კვირასთან სიმბოლური პარალელიზმი კი „აბოს წამებაში“ იმთავითვე იგულისხმება. თვით პასქალურ სიცილში გამოიხატება სადღესასწაულო მოვლენის არსის ხალხური გაგება: აღდგა ქრისტე, „სიკვდილითა სიკვდილისა დამორგუნველი“; სიკვდილის უკეთურება განადგურდა, შერცხვენილ იქნა; დაბადება და სიცოცხლე ზეიმობენ თავიანთ გამარჯვებას საივლაფზე და სიკვდილზე².

„აბოს წამებაში“ სიცილის ეთიკურ ალტერნატივად სირცხვილიაა საგულეველი. ამგვარ ფენომენოლოგიურ ერთიანობაზე მიგვანიშნებს შემდეგი ეპიზოდი: წმინდანის სიკვდილით დამსჯელნი მანამდე ხედავენ აბოს დაწვის ადგილზე გადმოვლენილ „მოტყინარე ვარსკულავს“ - „ვიდრემდე ჰედემებოდამცა (სანამ არ შერცხვათ) მძლავრთა მათ“³. ამ ეპიზოდში, ხალხის ალტყინების და სიხარულის ფონზე, „მოტყინარე ვარსკულავი“ აღიქმება, როგორც „კარნავალური დაცინვის ნაპერწკალი“. ყოველ შემთხვევაში, ვარსკულავის სასწაულოთ გამოწვეული „მძლავრთა“ სირცხვილი ადეკვატურია იმისა, რაც სიცილის შემთხვევაში გვექნებოდა.

1 იოანე საბანისძე, „აბოს წამება“, ძეგლები, I, გვ. 74.

2 Л. Карасев, Парадокс о смехе, стр. 58.

3 იოანე საბანისძე, „აბოს წამება“, გვ. 75.

აგიოგრაფიულ ძეგლებში იუშორი მეტწილად ყოფითის და სულიერის კონტრასტს შეაქვს. ამქვეყნიური ინტერესების მატარებელი პერსონაჟები ხშირად ქმნიან ერთგვარ „ფონს“ ცენტრალური გმირის სილიადის წარმოსაჩენად. „დავით გარეჯელის ცხოვრებაში“ ასეთია ლუკიანეს სახე¹. მისი ხორციელი მისწრაფებები და ზრუნვა ხალხურ-კარნავალურ განწყობილებებს გამოხატავს.

ამ მხრივ ფრიად საინტერესო მასალა დასტურდება „დავით გარეჯელის ცხოვრების“ კიმენურ რედაქციაში, კერძოდ, ბუბაქთან დაკავშირებულ ეპიზოდებში, რომლებიც გამოირჩევა „გასტრონომიული“ თემის უჩვეულო ხაზგასმით. ნიშანდობლივია, რომ მეტაფრასტი წმენდს „სოფლურითა და უშუერითა სიტყვთა აღწერილ“ ადგილებს:

„იგი (ბუბაქრი) წარვიდა განმხიარულებული სახედ თვსად, რამეთუ ნადირნიცა ფრიად ენადირა“ მეტაფრასულ რედაქციაშია: „იგი (ბუბაქრი) წარვიდა აღვსებული ფრიადითა სიხარულითა მადიდებელი ღმრთისად ესევეთართა სასწაულთა საკვრველთა ხილვისათჳს“²;

„ვითარცა განთენა, აჰვიდა საწეღართა ფრიად საწმარნი: ჰ უ რ ი და ღ ვ ი ნ ო ჯ, თ ე ვ ზ ი და ხ ი ლ ი მ რ ა ვ ა ლ ფ ე რ ი და წარვიდა მამისა დავითისსა“. მეტაფრ.: „ვითარცა განთიადი იქმნა, აღტვირთნა საწეღარნი ფრიადითა საწმრითა და ჰ უ რ ი თ ა და მ ხ ლ ი თ ა და წარვიდა წმიდისა მის ბერისა“³;

„ბერმან შეკრიბნა ყოველნი ძმანი და ჳ ა მ ე ს და ს უ ე ს და გ ა ნ ძ ღ ე ს“. – მეტაფრ.: „წმიდამან დავით შეკრიბნა ყოველნი ძმანი და გ ა ნ უ ს უ ე ნ ა მათ ბუბაქრის მიერ მოღებულთა ს ა ზ რ დ ე ლ ი თ ა“⁴.

ბასილ ვაჩესძის ტექსტში ირონია გადაზრდილია სატირაში. ავტორი არ იფარგლება მხოლოდ შეფასებებით და პერსონაჟებს „საბას-

1 გ. ფარულაძე, მხატვრული სახის ბუნებისათვის ძველ ქართულ პროზაში, თბ., 1982, გვ. 216.

2 „დავით გარეჯელის ცხოვრება“, ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, გვ. 172.

3 იქვე, გვ. 173.

4 იქვე, გვ. 173.

რობელ-ყოფს“ მათი ქმედების დასურათებით. ამდენად, გვიაშკარა-
ვებს მათ ნეგატიურ ხასიათს. ავტორი ფართო პლანით გვიჩვენებს
ცნობილი ისტორიული პირის, სტეფანოზ მამფალის მანკიერ თვისე-
ბებს – „ამპარტავენებას და მოშურნეობას“ სატირულია სტეფანოზის
„განლიგება“ (გაშტერებით დამუნჯება) და გაცოფება წმ. შიო
მღვიმელის გამოცხადების შემდეგ¹.

„შიო მღვიმელის სასწაულებში“ ფიქსირდება კარნავალური სამ-
ყაროს სხვა ნიშნებიც. მაგალითად ისეთი, როგორიცაა, იოანე კათა-
ლიკოსის ჩასახვა, სარკინის მონასტერთან მისი მშობლების „თანა-
ყოფის“ შედეგად. ბასილ ვაჩესძე აღწერს სქესობრივ აქტს: „აღდგა
კაცი ესე განცუფრებული და ზარ-ტეხილი და მივიდა მრავლითა სი-
რცხვლითა და ცრემლითა და ჭუვილითა გულისადათა და დასხნა დე-
დაკაცსა მას ჴელნი. ხოლო ღმერთმან დასდგა დედაკაცსა მის ზედა
ხშირი ძილი, ვიდრემდის უკვრდაცა კაცსა მას. და თანა-ეყო რაჟ, მე-
ყუსეულად განჰკრთა დედაკაცსა მას და იკრჩხიალა უშუერად“².
შემდეგ კი, ამის შესახებ ცალ-ცალკე მოაყოლებს კათალიკოსის
მშობლებს, რომლებსაც კარგა ხანს ჰგონიათ, რომ სხვასთან
იმრუშეს³.

საერო ძეგლებში რამდენადმე განსხვავებული ვითარებაა. „ამირ-
ანდარეჯანიანის“ მეორეხარისხოვანი პერსონაჟები კარნავალური სა-
მყაროს წარმომადგენლები არიან (უსიბი, „ორპირი კაცი ხუშარი“ და
გზის მაჩვენებლები – „ეტიკნი“). მთავარი პერსონაჟები კი ისეთივე
სერიოზულობას იჩენენ, როგორც ახასიათებთ აგიოგრაფიაში სასუ-
ლიერო პირებს და წმინდანებს. ამ ორ უკიდურესობას შორის დგას
ქაოზ ქოსისძე, რომელიც, ავტორის დახასიათებით, „მლალბელი“
იყო.

1 ბასილ ვაჩესძე, „შიო მღვიმელის სასწაულები“, გვ. 204.

2 იქვე, გვ. 208.

3 რ. ზაღვაში, ტბელ აბუსერისძის „სასწაულნი წმიდისა მოაქარმონაწმისა გიორგისნი“ და
ქართული ლიტერატურული ტრადიცია, საღისეურტაციო ნაშრომი (ხელნაწერი), 1998, გვ. 55-56.
71-72.

„თამარიანში“ და „ვეფხისტყაოსანში“ სიცილი მითოლოგიურად არის გადაზრებული, როგორც სიხარულის, ნათლის და ჰარმონიის გამოხატულება. ამგვარი სემანტიკის მომცველია „თამარიანის“ „მ ზ ე მ ც ი ნ ა რ ი“ (მოცინარი თამარი) და „ვეფხისტყაოსნის“ „შ უ ქ - ნ ა თ ე ნ ი მ ზ ე“ (მოცინარი ტარიელი).

წმ. გიორგის „წამების“ მეტაფრასული რედაქციის ის ვერსია, რომელიც პეტრიწონული სკოლის წარმომადგენელს უთარგმნია ქართულად, გამოირჩევა სიცილსა და ირონიაზე აქცენტირებით. გამორიცხული არ არის, ამ მხრივ, მასში ორიგინალური შემოქმედების ნაკვალევიც ვეძიოთ. ტექსტის დასაწყისშივე წმინდანი წარმოგვიდგება „ბრწყინვალითა პირითა და ლაღითა ცნობითა“¹.

ამ თხზულების ფონზეა განსახილველი ტბელ აბუსერისძის „სასწაულებში“ მოცემული „რეცა მოცინარი და მღალღებელი“ წმ. გიორგის სახე: „მუშაკობასა შინა ქვაჲ განებო. ხოლო წმიდამან მოწამემან ჰრქუა: „შთადეგ, ბასილი, და განზომე ეგე რაოდენი არსო“. და შთადგა მას შინა და შემოაჭირა წმიდამან იმიერ და ამიერ მით განაპებითა ქვათაჲთა. ბასილი ჴმაყო „ვადმე, რად მომკალ საწყალობელი და საბრალოჲ, წმიდაო მოწამეო!“. ხოლო წ მ ი დ ა - მ ა ნ , რ ე ც ა ს ი ც ი ლ ი ს ს ა ხ ე დ და ლ ა ღ ო ბ ი ს ა , განზიდნა მას განაპებსა ქვათასა და ჰრქუა: „აღმოვედ და ნუ ხარ მოწყინარე მსახურებისა ჩემისა და სრულქმენ ტაძარი ჩემიო“. მ. ჩიქოვანი მოცემულ ეპიზოდს „კაცისა და ეშმაკის“ არაკს ადარებს, რომლის მიხედვით, მოტყუებული ეშმაკი ხის განაპებში ხელს ჩადებს და ამ დროს კაცი სოლს ამოაცლის. მკვლევარი დასძენს, რომ ანალოგიური სიუჟეტი აღმოსავლურ ფოლკლორშიც გვხვდება და შესულია „ქილილა და დამანას“ კრებულში².

ეპიზოდში ყურადღებას იქცევს წმინდანის სიცილის ამბივალენ-

1 წმინდა გიორგი ტბელ ქართულ მწერლობაში, გამოსცა და გამოკლეკა დაურთო ე. გაბაძეშვილმა, თბ., 1991, გვ. 181.

2 მ. ჩიქოვანი, აბუსერისძე ტბელის თხზულების ფოლკლორული წყაროები, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. V, №7, 1944, გვ. 755.

ტურობა – პოლემიკურობა გადაიწონება ფამილარობით. თვით „ლა-ლობის“ (ხუმრობის) ფაქტი ფამილარობის მომენტს წამოსწევს წინა პლანზე. ეს კი მიანიშნებს წმინდანის სიცილის ხალხურ-კარნავალურ ბუნებაზე.

აბუსერისძის ტექსტში მოცემულია წმინდანის სხვა ხუმრობაც: როცა წმ. გიორგი ბასილს თითქოს საჩუქრად ხილის მირთმევას დაუბირებდა, ბავშვივით („ვითარცა ყრმამან ჩხვლმან“) დაუძახებდა ხოლმე „მცირედ ენაბრგენილ“ ქვითხუროს: - „ბაჩილო!“¹. ამგვარი მიმართვის ფამილარული ხასიათი არავითარ ეჭვს არ იწვევს. საგულისხმოა, რომ იგი თან ახლავს ბასილის გასტრონომიულ მოთხოვნილებებზე აქცენტირებას. ყოველივე ამით ს ი ც ი ლ ი ა გ ი ო - ლ ო გ ი უ რ გ ა რ ე მ ო შ ი გ ა დ ა ი ნ ა ც ვ ლ ე ბ ს დ ა წ მ - ი ნ დ ა ნ ი ე რ თ ვ ე ბ ა ხ ა ლ ხ უ რ - კ ა რ ნ ა ვ ა ლ უ რ უ ნ ი - ვ ე რ ს ა ლ ი ზ მ შ ი . ს წ ო რ ე დ ე ს შ ე ა დ გ ე ნ ს ა ბ უ ს - ე რ ი ს ძ ი ს ს ა ხ ი ს მ ე ტ ყ ვ ე ლ ე ბ ი ს ე რ თ - ე რ თ მ თ ა - ვ ა რ თ ა ვ ი ს ე ბ უ რ ე ბ ა ს .

ამ მხრივ ტბელ აბუსერისძის ნაწარმოებში იმთავითვე იქცევა ყურადღებას სახელი ბოლოკ-ბასილი², რომელიც ტექსტში ოთხჯერ ფიგურირებს. მას ავტორი თხრობის დასაწყისშივე გვიმხელს, როცა ბასილი წმინდა გიორგის მუქარას თავის მართლებით პასუხობს: „ამან ნეტარმან ბასილი პრქუა, რომელსა მახლობელნი მისნი ბოლოკ-ბასილობით უწოდდეს“.

ჩვენთვის უცნობი რჩება თუ რატომ შეარქვეს ახლობლებმა ბასილს ეს მეტსახელი დიდი თავის (შდრ. „ბოლოკა“) თუ რაიმე შემთხვევის გამო. ნათელია მხოლოდ ის, რომ ავტორი მას გარკვეულ კონტექსტში მოიხმობს, როგორც ფამილარულ, ხალხურ-

1 შდრ.: რ. თვარაძე, აბუსერისძე ტბელის ნოველა, ჟურნ. „კორიხი“, №5, 1983, გვ. 85; რ. ხალვაში, ტბელ აბუსერისძის „წმიდა გიორგის სასწაულთა“ სახისმეტყველებებისთვის, ჟურნ. „ჯვარი ეპისოპ“, 1998, №1, გვ. 107.

2 А. Халаиом, Очерки по истории грузинской словесности, вып. I, Народный эпос и апокрифы, Москва, 1895, стр. 327; რ. თვარაძე, აბუსერისძე ტბელის ნოველა, გვ. 84.

კარნავალურ სამყაროში მყოფობის ნიშანს. წმ. გიორგი ბასილს მეტსახელით ამ სამყაროდან გამოსვლის წინ მიმართავს: „ისმინე ჩემი, ბოლოკ-ბასილი, და წარვედ უდაბნოსა კლარჯეთისსა“. ავტორი ქვეთხუროს „გამოსვლის“ სიუჟეტურ მოდელირებას ბიბლიურ-არქეტიპული „გამოსვლის“ კვალობაზე ახდენს. ამ გზაზე დადგომა, რაც მოცემულ ტექსტში კონკრეტიზებულია მარტოდ ეკლესიის აგების ფაქტით, ხალხურ-კარნავალური („მახლობელთა“) სამყაროსთვის გაუცხოებას ნიშნავს. აღსანიშნავია, რომ „ძმანი“ და „ყოველნი სასლელნი მისნი“ ბასილს ჩათვლიან „ცნობითა ვნებულად განცუბრებისა მიერ“, როცა იგი წმინდა გიორგის გამოცხადების შესახებ მიუთხრობს მათ. „ცნობითა ვნებულად“ მიჩნევა უკვე მიუთითებს ბასილის დადგომას „მახლობელთა“ საყოველთაოობის გარეთ¹.

ტექსტში ბასილის მეტსახელით მოხსენიების დანარჩენი ორი შემთხვევაც „მახლობელთა“ კონტექსტს გულისხმობს: „შეილი იოვანე შეიწია, რომელი იყო უსწავლელი და ერის-კაცი, ვითარცა მამად თვისი ბოლოკ-ბასილი“; „ირემიცა წარმოუდგინა წმიდამან ბოლოკ-ბასილის და მის თანავე მუშაკთა“ - აქ უკვე საუბარია მეორე ტაძარზე, რომლის მშენებლობისას წმინდანმა ბასილს „კაცთა თანაშეწევნა“ შეუხდო. გარდა ამისა, ეპიზოდი ბასილის გასტრონომიულ მოთხოვნილებებს შეეხება, რაც მწერლის ირონიის საგანია.

თვით სახელი „ბოლოკი“ ქართულ აგიოგრაფიაში გასტრონომიულ-კარნავალური თემატიკის განვითარების თვისებრივად ახალი სათქმელია.

ავტორისეული ირონია გამოსჭვივის ორმაგი სახელდების სხვა შემთხვევებშიც: „ესე ბასილი იყო ქვეთხუროდ, რომელსა ეწოდების გალატოზი“; „მას უთქს ერთი კერძოკარაული, რომელსა ეწოდების ჯორი“; „ივანე, რომელსა ამას შინა აღწერისათჳს იოანედ უწოდ“. განსაკუთრებით საინტერესოა ბოლო მაგალითი - აბუსერისძე პერსონაჟს (ივანეს) სახელს უცვლის (იოვანეს უწოდებს), რათა უფრო

¹ შდრ. რ. თვარაძე, აბუსერისძეს ტბელის ნოველა, გვ. 83-86.

„გაასეროზულოს“ იგი.

„ბოლოკ-ბასილობის“ სახისმეტყველებით მნიშვნელობას უფრო საცნაურს ხდის „სასწაულთა“ ტექსტის მთლიანობაში განხილვა. თავდაპირველად ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ბასილის ერისკაცობაზე („ერთსა ერისკაცთაგანსაცა ვისმე აღაშენებინა ეკლესიაჲ მისი“) და აღწერს მის მიერ ტაძრის მარტოდ აგების სურათებს. ქვითხუროს მხოლოდ წმიდა გიორგი ეხმარება, მშენებლობისაგან თავისუფალ ღროს კი მოძღვრავს და აიძულებს მას. ამგვარ კონტექსტში ერისკაცი ბასილი გარკვეული გზის გავლის შემდეგ აღმოჩნდა. ეს არის სულიერი სრულყოფის გზა, რომელსაც მწერალი თანმიმდევრულად გვიხატავს. ამის პარალელურად ყურადღებას ამახვილებს ბასილის წარსულზე, რომ იგი იყო ქვითხურო და ამ ხელობით ოჯახისთვის ლუკმა-პურს შოულობდა. სულიერის და ყოფითის კონტრასტი გროტესკს ქმნის. ავტორის ირონია ამქვეყნიური საზრუნავით გამსჭვალული საზოგადოების წარმომადგენლისადმი საგრძნობია. ირონია ღრმავდება, რაც უფრო კონკრეტდება ხელოსნის წარსული ცხოვრების დეტალები: ბასილს „მახლობელნი მისნი ბოლოკ-ბასილობით უწოდდის“, მათვე „ჰგონეს ცნობითა ვნებული განცუბრებისა მიერ“; ქვითხურო შვილს „იძულებით“ მიიყვანს დასახმარებლად, რაც აკრძალული ჰქონდა წმინდანის მიერ, ამიტომაც დაისჯება „ეცა ქვაჲ ბასილის და იქმნა ვითარცა მკუდარ მყუარ ჟამ“ გარდა ამისა, როცა აბუსერისძე წერს, რომ ბასილი თავის ხარებს „სახელითცა უწოდდის: ერთსა „ქურდაობით“ და მეორესა „პირქუშობით“, მის ირონიას საცნაურს ხდის „ც“ ნაწილაკი – „სახელით-ც-ა“.

ტბელ აბუსერისძის ტექსტში ამგვარი ირონია გაწონასწორებულია წმინდანის ხუმრობით და ლაღობით, რაც ხალხურ-კარნავალური სიცილის სასულიერო გარემოში დაკანონებას გულისხმობს. თხზულების სახისმეტყველების ერთიანი გააზრება წარმოაჩენს მწერლისეული იუმორის არსს – ეს უფრო სიცილის და ხუმრობის ირონიაა, ვიდრე ირონია თავისთავად. წმ. გიორგის ფამილარობა

„ქრისტიეში ჩვილებთან“ (1 კორ. 3.1-3) ქადაგების მნიშვნელობას იძენს.

ამ მხრივ, ტბელ აბუსერისძე მდიდარი ხალხური ტრადიციებით საზრდოობს, რისი დასტურიცაა ტექსტში არსებული სხვა ნართაული სახელები: „პონილი“ და „კუანილი“. ნიშანდობლივია, რომ ამ შემთხვევაში ავტორი ეყრდნობა ხალხურ გადმოცემას. იგი ორ ცხმორისეულ კაცს შეეხება, რომლებიც წმინდა გიორგიმ სპარსთა ტყვეობიდან გამოიხსნა: ერთი, უფრო გულმოდგინე – კუანილი ცხმორისში დასვა, მეორე – პონილი კი „ურწმუნო ქმნისათვის“ ქრისტიანთა და წარმართთა საზღვრამდე მოიყვანა მხოლოდ. სახელები რომ შერქმეულია, ამას ტექსტიც მიგვანიშნებს: „და ეწოდა კაცსა მას პონილი“ ისინი შეიძლება განვიხილოთ „ბაჩილოს“ ანალოგიურად იუპორის-ტელ ასპექტში, როგორც „პო(ვ)ნილისა“ და „(გამო)ყვანილის“ „ენა-მოჩლექითი“ ვარიატი¹.

საეკლესიო და ხალხური სამყაროს დაახლოების ანალოგიური ტენდენციები დასტურდება ტბელ აბუსერისძის დროის დასავლურ ეკლესიაში, რის მაგალითიც არის ფრანცისკ ასიზელის (1181-1226 წწ.) მოღვაწეობა. იგი, აბუსერისძისაგან განსხვავებით, პლებეური წარმოშობისა იყო (დაიბადა ვაჭრის ოჯახში). 1208 წელს დააარსა მინორიტების („უმცროსი ძმების“) ორდენი. მ. ბახტინი ასიზელის „სულიერი მხიარულებით“ გამსჭვალულ შეხედულებებს „კარნავალიზებულ კათოლიციზმს“ უწოდებს. ამ მხრივ ნიშანდობლივია, რომ მინორიტების ორდენის დამაარსებელი თავის მომხრეებს „ღვთის მასხარებად“ სახელდებს². ს. ავერინცევის დახასიათებით, ფრანცისკ ასიზელის მისტიკა ხალხურობის ნიშნებით არის აღბეჭდილი და ქრისტიანული მრწამსის კალაპოტში დარჩენასთან ერთად, იგი აცნობიერებს კულტურის ფორმათა განახლების იმ მოთხოვნილებას, რამაც მოგვიანებით რენესანსი წარმოშვა³.

1 ზ. კიკაძე, რეცენზია რ. ჩაღვაშის საღვთისმეტყველო ნაშრომზე (ხელნაწერი), თბ., 1998, გვ. 4.

2 М. Бахтин, Литературно-критические статьи, стр. 351.

3 С. Аверинцев, Франциск Ассизский, «Философская энциклопедия», т. 5, Москва, 1970, стр. 400.

ყურადღებას იპყრობს ერთი გარემოება. საქართველოში კათოლიკე მისიონერები XIII საუკუნის 20-იან წლებში იწყებენ შემოსვლას, როცა ტბელ აბუსერისძე აქტიურ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწევა. მნიშვნელოვანია ასევე ისიც, რომ პირველი მისიონერები სწორედ ფრანცისკ ასიზელის მიერ დაარსებული მინორიტების ორდენის წევრები არიან¹. არ არის გამორიცხული, აბუსერისძის თხზულების იუმორისტული განწყობილებები მინორიტების მისიონერულ მოღვაწეობას უკავშირდებოდეს. და, კერძოდ, „სულიერი მხიარულებით“ გამსჭვალულ მათ შეხედულებებს. მით უფრო, რომ ტბელ აბუსერისძისა და მინორიტების შესაძლო ურთიერთობაზე სხვა ფაქტებიც მეტყველებენ. ყოველ შემთხვევაში ამგვარი კავშირების არსებობას გვაფიქრებინებს შემდეგი ორი გარემოება: ერთის მხრივ, ამისთვის ხელსაყრელი ნიადაგი უნდა შეექმნა ქართული ეკლესიის ლიბერალურ დამოკიდებულებას კათოლიკური ეკლესიის მიმართ; ხოლო მეორე მხრივ, დასავლური ორიენტაციის გამძლავრებას რუსუდან დედოფლის დროს.

ტბელ აბუსერისძის ხალხურ-კარნავალური განწყობილებები გამოძახილს პოულობენ სხალთის ტაძრის იკონოგრაფიაში, რომელიც XIV საუკუნით არის დათარიღებული. ეს ტაძარი აჭარაში ერთადერთი ქრისტიანული ძეგლია, რომელიც თურქთა ბატონობის პერიოდში დანგრევას გადაურჩა. იგი ხიხათა ციხესიმაგრისგან ოციოდე კილომეტრით არის დაშორებული. დღემდე შემორჩა სხალთის ფრესკების დიდი ნაწილი. ამჯერად ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ორი ფრესკული წარწერა, რომლებზეც პეტრე მოციქული და მის ძედ წოდებული (1 პეტრე 5.13) მარკოზ მახარებელი მოიხსენიებიან „ფამილარული“ სახელებით – „სვიმონა“ და „მარკოზა“. სახელების კინონობიო-ალერსობითი ფორმის გარდა, ყურადღებას იქცევს მოციქულის მოხსენება არა პეტრედ, არამედ სიმონად.

¹ მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა საქართველოში, ტყ., 1902, გვ. 12.

„სასწაულნი ზმიდისა მთავარმოწამისა ბიორგისნის“ სახისმეტყველება

1. ზმ. ბიორგი-საქართველოს ზეტიური მჟარველი

საქართველოში ზმ. გიორგის თაყვანისცემა ადრეულ პერიოდში უნდა დამკვიდრებულიყო. იგი ქართველთა განმანათლებლის, ზმ. ნინოს თანამედროვე და თანამემამულე იყო. ტრადიციის მიხედვით, ზმ. გიორგის სახელს ატარებდა თხოთის მთაზე აგებული ერთ-ერთი უძველესი ქართული ქრისტიანული ტაძარი.

ზმ. გიორგის თაყვანისცემის ახალი ეტაპი იწყება ასურელ მამათა ქართლში შემოსვლის შემდეგ, როცა იოანე ზედაზნელის მოწაფემ, იოსებ ალავერდელმა ალავერდის ზმ. გიორგის ტაძარი ააგო.

ბუნებრივია, ეკლესიების დაარსება ზმ. გიორგის სახელზე, მის შესახებ ლიტერატურის გავრცელებასაც გულისხმობდა. IV-VI საუკუნეებში კი ცნობილი იყო სპარსთა წინააღმდეგ მებრძოლი ზმ. გიორგის აბოკრიფული „წამება“¹, რომლის მიხედვით, ზმ. გიორგის დევნის სპარსი მთავარი დადიანე. მასთან დაპირისპირებული წმინდანის შემწედ მიქაელ მთავარანგელოზი გვევლინება. იგი სამჯერ ეცხადება წმინდანს. ამ სასწაულთა სიმბოლური შინაარსის გაგებაში გვეხმარება წმინდა წერილი: „დანიელის წინასწარმე-

¹ „წმიდა გიორგის წამების“ პირველი რედაქციის შემცველი უძველესი ხელნაწერია ევნური პალაუმესესტი, რომელიც მე-4 საუკუნით თარიღდება. მასში მოცემულია დადიანეს ტაძის რამდენიმე ფრაგმენტი. „წამების“ ეს რედაქცია, აკრძალვის მიუხედავად, თარგმნილი იყო ქართულ ენაზე. დღემდე მოაღწია ქართული თარგმანის ერთადერთმა ნუსხამ, რომელიც დაცულია გელათის მეტაფრასულ კრებულში: „მოღუაწებაჲ და შესხმაჲ ზმიდისა მოწამისა გიორგისი, რომელი იწამა პალესტინეს შინა, აღწერილი ნიკიტა პაულადიონიელის მიერ“ (ქუთ. 7, XIII ს., გვ. 170V-184V). როგორც კ. კეკელიძე აღნიშნავს, იგი მეთორმეტე საუკუნეში ქართულად უთარგმნია პეტრიწონის ლიტერატურული სკოლის ერთ-ერთ მიმდევარს (კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 1980, გვ. 435). აღსანიშნავია ასევე, რომ XVI საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრული ძეგლის, ტაბაკინის მოხატულობა შეიცავს ორ სცენას, რომლებიც მხოლოდ დადიანეს ტიპში გვხვდება (И. Маманашвили, Роспись Табакии, Тбилиси, 1991, стр. 47).

ტყველების“ მიხედვით, მიქაელ მთავარანგელოზი ერთადერთი ზეციური შეეწეა „სპარსეთის მთავართან“ ბრძოლაში (10.13). „წმიდა გიორგის წამების“ კანონიკურ რედაქციებში მიქაელ მთავარანგელოზის გამოჩენის ეპიზოდები ამოღებულია, რადგან სპარსი დადიანე რომის იმპერატორ დეოკლეტიანეთი იცვლება.

„წამების“ უძველეს რედაქციას, თავისთავად, ხელი უნდა შეეწყო საქართველოში წმ. გიორგის პოპულარობისთვის, რადგან ეს იყო პერიოდი საქართველოში სპარსთა ბატონობისა. აქვე მოსაგონებელია „აბიბოს ნეკრესელის წამების“ არქეტიპი, რომელშიც უკვე საგრძნობია წმინდა მხედრის კულტი და მასში შეიმჩნევა კიდევ „წმ. გიორგის წამების“ ლიტერატურული გავლენა. ასეთია კერძო დალეწვის სასწაული, რომელიც „აბიბოს ნეკრესელის წამების“ რედაქტირებისას ამოუღიათ. ეს ცვლილება ალბათ იმ შეუსაბამობით უნდა აიხსნას, რომ აბიბოსის ღროს სპარსელები უკვე ცეცხლთაყვანისმცემლები იყვნენ.

წმ. გიორგის თაყვანისცემის საქართველოში დამკვიდრებას კ. კეკელიძე VIII საუკუნით ათარიღებს, როცა იერუსალიმის განჩინება ითარგმნა ქართულად. მასში წმ. გიორგის ხსენება 3 ნოემბერს (ლუდიის ტაძრის სატფურების დღეს) არის დადებული¹. ეს ფაქტი წმინდანის თაყვანისცემის უფრო ადრეული პერიოდით დათარიღებას არ ეწინააღმდეგება. არსებობს ამის ნივთიერი მტკიცება: VI-VII საუკუნეების გამოსახულებები წებელდის კანკელზე („მხედარი წმინდა გიორგი ამარცხებს დრაკონს“) და მარტვილის ტაძრის დასავლეთ ფრიზში (მხედართა წყვილი – წმ. გიორგი, წმ. თევდორე)².

ტაო-კლარჯეთის სამონასტრო კოლონიზაცია სწორედ წმ. გიორგის სახელობის ტაძრის აგებით დაიწყო. ეს იყო ხანძთა – „საყოფეო ღიღისა მოწამისა გიორგისა“, რომელიც იქცა არა უბრალოდ პირველ, არამედ მთავარ ტაძრად ტაო-კლარჯეთში. ნიშანდობლივია,

¹ კ. კეკელიძე, იტიულები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, XIV, თბ., 1986, გვ. 193-194.

² Е. Привалова, Павлиси, Тбилиси, 1977, стр. 64.

რომ გიორგი მერჩულე კლარჯეთის მეუღაბნოეებს წმ. გიორგის აღარებს¹.

საქართველოში წმ. გიორგის თაყვანისცემა ძლიერდება X-XI საუკუნეებში, რასაც ფეოდალური მონარქიის აღმავლობას და სამხედრო იდეოლოგიის დამკვიდრებას უკავშირებენ². XI საუკუნეში ლიტერატურულად ფორმდება ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც წმ. გიორგი საქართველოს ზეციურ მფარველად გვევლინება. არსენ ბერი წმ. გიორგის შესახებ წერს: „მეოხი და მფარველი და ჭელის-აღმპყრობელი ყოველთა მორწმუნეთაჲ, და უფრო და ნათესავისა ჩუენისაჲ“³.

დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი დიდგორის ომში ქართული მხედრობის გამარჯვებას წმ. გიორგის შემწეობით ხსნის: „წმიდა მოწამე გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინაუძლოდა მას და მკლავითა თჳსითა მოსრვიდა ზედამოწეულთა უსჯულოთა მათ წარმართთა, რომელ თჳთ იგი უსჯულონი და უმეტარნი მოღმართ აღიარებდეს და მოგუთხრობდეს სასწაულსა ამას მთავარ-მოწამისა გიორგისსა“⁴. ანალოგიური ლეგენდა ჯვაროსანთა შესახებაც არსებობდა⁵.

საგულისხმოა, რომ დავით აღმაშენებლიდან მოყოლებული, საქართველოს მეფის პირველი ვაზირი, მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი, ბაგრატ III-ის მიერ აგებულ ბედიასთან ერთად განაგებდა ალავერდის წმ. გიორგის საყდარსაც, რაც ადასტურებს ამ ეპარქიების დიდ მნიშვნელობას. გარდა ამისა, ქვეყნის ორი ტერიტორიულად უკიდურესი კათედრის (აფხაზეთის და კახეთ-ჰერეთის) გაერთიანება იყო გამოვლინება საქართველოს საეკლესიო კონსოლი-

¹ რ. ხიარაძე, ქართული აგიოგრაფია, თბ., 1987, გვ. 154-155.

² ზ. გამახურდია, „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველება, თბ., 1991, გვ. 172.

³ არსენ ბერი, „წინოს ცხოვრება“, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი III, დასაბუჯდალ მოამზადეს: ილ. აბულაძემ, ე. გაბიაშვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოღლაძემ, გ. კიკნაძემ და ე. ქურციკიძემ, თბ., 1971, გვ. 11.

⁴ ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ხ. ყაუხჩაშვილის მიერ, ტ. I, თბ., 1955, გვ. 341.

⁵ С. Аверинцев, Георгий Победоносец, Мифы народов мира, I, Москва, 1991, стр. 275.

დაციისა, რაც ინტენსიურად მიმდინარეობდა X-XII საუკუნეებში¹.

წმ. გიორგის შესახებ შემონახულია მრავალი თხზულება, რომლებიც ქართველ მწიგნობრებს უთარგმნიათ X-XIII საუკუნეებში. არსებობს „წმ. გიორგის წამების“ ოთხი რედაქციის², და სასწაულთა ორი ციკლის ქართული თარგმანები: „უწყებაჲ საკურეველებათათჳს წმიდისა და ღიდებულისა ქრისტეს მოწამისა გიორგისთა“ (ბერძნული) და „სასწაულნი წმიდისა ღიდისა მოწამისა გიორგისი“ (სირიული სასწაულები)³. ქართულად თარგმნილი იყო ასევე 10 ბერძნული საგალობელი წმ. გიორგის შესახებ⁴.

წმ. გიორგის ორიგინალურ საგალობელს უძღვნის იოანე მინჩხი⁵. „წმ. გიორგის წამების“ ლიტერატურული გავლენით არის დაწერილი „დავით და კოსტანტინეს წამების“ მეტაფრასული რედაქცია⁶.

¹ ე. კაჭარავა, ალავერდის საემისკოპოსო, ქურო. „ჯეორი ვაზისა“, 1991, №1, გვ. 52.

² ცნობილი ბიზანტინისტი კ. კრუმბახერი გამოყოფდა „წმიდა გიორგის წამების“ ოთხ რედაქციას: დადიანეს ტიპს, დიოკლეტიანეს ძველ ტიპს, დიოკლეტიანეს ახალ ტიპს და მეტაფრასულ რედაქციას. პირველი ორი ეკლესიამ უარყო და ცნობილი Decretum Gelasianum-ით ასოცირაციად გამოაცხადა. მიზეზი სასწაულებრივ ეპისუდთა სიუხვე იყო (K. Krumbacher, Der heilige Georg in der griechischen Ueberlieferung, Munchen, 1911, S. 281-301). იგივე აკრძალავს მეორდება ექსკომიუნია წმინდელის ინდექსში - იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1980, გვ. 433.

ქართულად თარგმნილი იყო „წმ. გიორგის წამების“ ოთხივე რედაქცია - წმინდა გიორგი ძველ ქართულ ლიტერატურაში, გამოსაცემად მოამზადა და გამოცემულია დავით ჯ. გაბიაშვილმა, თბ., 1991.

³ სირიაში ხდება ასევე „სასწაული წმიდისა და ღიდებულისა გიორგისი აღდგინებისათჳს მნათისა მიერ მოკლულისა მკვდრისა“ (წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, გვ. 199-204). აღსანიშნავია, რომ სირიული „სასწაულები“ გამოირჩევა თხრობის სიღარიბით, ისევე როგორც ბასილ ეფრესის და ტბელ აბუსერიძის ტექსტები. მაგ., „სასწაულნი წმიდისა ღიდისა მოწამისა გიორგისი“ შეიცავს ამგვარ შედარებებს: ქრისტეს თხოვნა წმ. გიორგიმ თითოთ ისე წააწერა ქვის სვეტზე, „ეთთარცა რომელსამე თხიერსა ზედა“; სარკინოს „განუსიგდა ქელი მისი, ყთარცა გელა“ და სხვა. მსგავსი შედარებები ხშირია „შინა სასწაულებში“; „მეისა შინა განეცხადე, ყთარცა თხიერი“ (გვ. 201).

⁴ И. Книрикшашвили, Вопросы византийской и грузинской гимнографии (Песнопения о Георгии великомученике), Автореферат кандидата филологических наук, Тб., 1970.

⁵ იოანე მინჩხის პოეზია, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოცემულია დავით ჯ. გაბიაშვილმა, თბ., 1987, გვ. 335-348.

⁶ დავით და კოსტანტინე „წყობათა შინა გამოცდილი“ მეორეები არიან (იხ. „დავით და კოსტანტინეს წამები“, ძეგლები, III, გვ. 253), ისევე როგორც წმ. გიორგი. მათი „მრავალფეროვანი ტარჯეანიტი“ ანალოგიურობა კარადიკული წმინდანის წამებისა; მაგ., მეკრძნე მძიმე ლოდის ღაღებზე (იქვე, გვ. 256). სიკუდილის წინ უფლისადმი თხოვნა „რომელთა ხადონ სახელთა რეუნითა სახელსა შენსა წმიდასა, მსწრავლ ეწიენ წყალობაჲ შენი“ (იქვე, გვ. 260) მსგავსია ლუიის მიერ წმ. გიორგიზე მიცემული აღოქმისა (იხ. წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, გვ. 159).

„გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებაში“ აღწერილია წმ. გიორგის ქართული სასწაულები: გიორგი მთაწმინდელის დაბადება და სახელის შერქმევა საღვთო სასწაულით ხდება და, ამდენად, გასაგებია, რომ ბავშვობიდანვე მას მთარველობს ზეციური „სეხნა“ – „ჭაბუკი შუენიერი, ამხედრებული ცხენსა ზელა სპეტაკსა“. წმინდა გიორგი – „სპეტაკითა მოსილი იგი ანგელოზი“, ეშმაკის საცდურისაგან დაიხსნის და ხანძრიდან უვნებლად გაიყვანს მცირეწლოვან გიორგის. შემდგომ კი, მდინარეს გადაალახვინებს გიორგი ათონელს მთაწმინდის გზაზე, რის შესახებაც გიორგი მცირისთვის თავად უამბია: „გულსავსებით ვცანი, ვითარმედ გამოჩინებული იგი, რომელმან წყალთა შინა სიკუდილისაგან მივსნა, დიდებული მთავარმოწამე იყო“¹. გიორგი მცირის ლიტერატურულ ტრადიციას ტბელ აბუსერისძე ავითარებს და წმ. გიორგის ქართულ სასწაულებს ცალკე თხზულებას უძღვნის.

საერო ლიტერატურის ძეგლების მთავარი პერსონაჟები „წმიდა მხედართა“ კონტექსტში მოიაზრებოდნენ. ამის დასტურია ლაშთხვეურის მთავარანგელოზის ეკლესიის იკონოგრაფია, სადაც დადასტურებულია სამი სცენა „ამირანდარეჯანიანიდან“². „ვეფხისტყაოსანი“, ამ მხრივ, საზრდოობს, როგორც ლიტერატურული, ასევე ქართული მითოსური ტრადიციებით³.

ტბელ აბუსერისძის ტექსტში წმ. გიორგის სასწაულები ქართულ გარემოშია გადმოტანილი. ავტორს ერთ-ერთ მთავარ წყაროდ გამოუყენებია ბერძნულ და სირიულ ლიტერატურაში არსებული წმ. გიორგის სასწაულთა ციკლები. ამგვარი ინტერტექსტის გათვალისწინებით მას თხზულებისთვის შესაფერისი სათაურიც გამოუძებნია

¹ გიორგი მცირე. „გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“. ძველი ქართული აგოიერაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი III, გვ. 114-115.

² ლ. შერვაშიძე, კედლის მხატვრობა „ამირანდარეჯანიანის“ სიუჟეტით სქანეთში, ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, №1, 1957, გვ. 60-61; კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. II, თბ., 1981, გვ. 82.

³ Н. Сургуладзе, Св. Георгий в грузинских народных верованиях, Тб., 1983; ზ. ჭამახურდია, „ვეფხისტყაოსნის“ სახისმეტყველება, გვ. 162-217; რ. ხორაძე, წმინდა გიორგის „ქართული“ სასწაულები, ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1991, №8, გვ. 37.

– „ახალნი სასწაულნი წმიდისა გიორგისნი“. ეს სათაური A-85 ხელნაწერის ზანდუკშია მოცემული¹. თუმცა თვით ტექსტში აბუსერისძე თხზულებას ორჯერ სახელდებს სხვა სათაურით: დასაწყისში – „ესე არიან სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“, და დასასრულს – „დავიდუმნე სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ (39). თხზულების სახისმეტყველებაში წმ. გიორგის „მთავარმოწამეობას“ განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება, რაც წინასიტყვაობაშივე ხდება საცნაური.

2. „სასწაულნის“ წინასიტყვაობა

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ წინასიტყვაობაში აბუსერისძე საუბრობს წმიდათა ღვთისათა ადგილზე ლოგოსურ შესაქმეში: ღვთის სიტყვამ „არავე აკმაა შობად ქალწულისაგან უბიწოვსა და გუემსგავსა, თჳნიერ ცოდვისა, და გამოიცადებოდა ეშმაკისაგან... და ივნო ჩუენთჳს... და მოგუენიჭა უკუდავებაჲ ცხოველსმყოფელითა აღდგომითა მისითა... ამანვე წმიდანი თჳსნი... განაჩინა მეოხებად ჩუენთჳს“ (1). „მეოხება“ გულისხმობს შუამდგომლობასაც და შეძწეობასაც. ღვთის წინაშე წმინდანთა მეოხება უპირატესად ლოცვასა და ვედრებაში მდგომარეობს. შუამდგომლობის განსაკუთრებული ძალა და მოქმედება კი ღვთისმშობელს გააჩნია, რადგან, როგორც სერაფიმებზე და ქერუბიმებზე აღმატებული, თავის ძესთან – უფალ იესო ქრისტესთან ყველაზე ახლოს იმყოფება².

„სასწაულნის“ წინასიტყვაობაში ზეციური იერარქია წარმოდგენილია სრულად – „ცხრანივე დასნი წმიდათა ანგელოზთა და მეთენი კაცთანი“. წმ. კაცთა „დასს“ აბუსერისძე ორ სამყაროდ ჰყოფს. ესენი არიან – ძველ აღთქმაში („პირველსა სჯულსა შინა“): მამათმთავარნი

¹ აბუსერისძე ტბელი, ოხსულებანი, გვ. 334.

² გ. კილატაძე, გ. რუხაძე, ისაიოგრაფიის ღვთისმეტყველება, თბ., 1997, გვ. 52.

და წინასწარმეტყველნი; ხოლო ახალ აღთქმაში („ახალსა შინა“): მოციქულები და მღვდელთმოძღვარნი, მოწამენი და წმ. დედანი და მამანი. ცალკე გამოიყოფა ღვთისმშობელი და ნათლისმცემელი (შდრ. „ღეისუსის“ იკონოგრაფიული ტრადიცია), რითაც ავტორი ქართული აგიოლოგიური მასალიდან ეხმიანება „შიო მღვიმელის ცხორებას“¹.

წმინდანები ღვთის მიერ შემზადებული სულიერი სამყაროს, ეკლესიის ბრწყინვალე მნათობებად მოიაზრებიან ქრისტიანულ სწავლებაში. აბუსერისძე „ეკლესიის სამყაროზე“ საუბრობს საგალობელშიც:

„ეკლესიისა

სამყაროსა შინა

სიძეჲმან მისჲმან ქრისტეჲმან

წ ი ნ ა ს წ ა რ მ ე ტ ყ უ ე ლ ა ღ

აღგამაღლა, ღირსო წინამორბედო, ხოლო

მ ო ც ი ქ უ ლ ა ღ დიდად

– ღმრთისმეტყუელი ბრძენი

და მ ო ძ ღ უ რ ა ღ ოქრომდინარედ

ოქროჲსა წყაროჲ,

ოქროანთ ჴმათა

ღმრთივ-ცემული ორღანოჲ“. (VIII,3)

წინასიტყვაობის მომდევნო ნაწილში ავტორი ავითარებს ეკლესიის ერთიანობის იდეას, რისთვისაც სიტყვაგამარებაში ამკვიდრებს „ერთ ეკლესიის“ ცნებას. აბუსერისძისეული „ერთეკლესია“ მნიშვნელობით უახლოვდება არსენ ბერის „ერთსარწმუნოებას“ (შდრ. ეფეს. 4.6) და შეიცავს ქრისტეს მისტიურ სხეულზე (ეკლესიაზე) მინიშნებას (შდრ. 1 კორ. 12.12-30).

¹ შიო მღვიმელს ღვთისმშობელი და ნათლისმცემელი ეცხადებიან ანგელოზთა „მწყობრთან“ ერთად („შიოს ცხობება“, გვ. 94-95). ამ ფაქტს ეძღვრება შიო მღვიმელის ორი „ოხითაჲ“ – იხ. ზ. ინგოროყვა, ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, გვ. იუბიუგ.

სიწმინდის უოელისმომცემელი იერარქია ყოველთვის იგულისხმება სხეულისხევა აგიოგრაფიულ ტექსტში, მაგრამ საგანგებოდ ეს გვაქვს „აბოს წამებაში“ – იხ. რ. ხარაძე, წმინდა გიორგის „ქართული“ სასწაულები, გვ. 32.

ეკლესიის ერთიანობის თემა ერთ-ერთი უმთავრესია მღვდელმო-
წამე კვიპრიანეს შემოქმედებაში, რომელსაც უნდა უკავშირდებოდეს
აბუსერისძის „ერთეკლესია“: „ერთ არს ღმერთი, ერთ არს ქრისტი,
ერთ არს მისი ეკლესია, ერთ არს სარწმუნოება და ერთ არს ერი,
რომელიც სხეულის მთლიანობაშია შეერთებული თანხმობის კავში-
რით“¹.

„ერთეკლესია“ აერთიანებს წმიდათა ღმრთისათა სახელზე აშენე-
ბულ ეკლესიებს: „ამათსა (ე. ი. წმიდათა ღმრთისათა) სახელსა ზედა
აღეშენეს ეკლესიანი, ერთეკლესიად წოდებულნი“⁽²⁾ – წერს
აბუსერისძე.

მოულოდნელი არ ჩანს, რომ მწერალი ამ კონტექსტში ცალკე
იხსენიებს პეტრე მოციქულს და მის მიმართ მაცხოვრის მიერ თქმულ
სიტყვებს: „შენ ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემი“ (მთ. 16.18). ალგო-
რიულ ეტიმოლოგიზმს მწერალი ამჯერად არ მიმართავს, „სამთა
იოვანეთა“ საგალობლისაგან განსხვავებით, მაგრამ სახელ „პეტრეს“
ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა („პეტროს“ ბერძნ. – „ქვა“) გამოძა-
ხილს პოულობს ნაწარმოების სახისმეტყველებაში, სადაც ქვის ქრის-
ტიანული სიმბოლიკა ერთ-ერთ ცენტრალურ ადგილს იკავებს.

პეტრე იყო მოციქულთა მთავარი – ასე გაიზარება მაცხოვრის
დამოწმებული სიტყვები ეკლესიის მამათა მიერ: „ასეთი იყო პეტრე,
უმაღლესი მათ გუნდში, ბაგე ყველა მოციქულის, ამ სამოსს მეთა-
ური, მთელი სამყაროს წინამძღოლი, საფუძველი ეკლესიისა“² – წერს
იოანე ოქროპირი.

ტბელ აბუსერისძის ნაწარმოებში წმ. გიორგის მოწამეობაც
ამგვარ ასპექტში გაიზარება. იგი არის „მთავარი მოწამეთა“, რაც
განსაკუთრებულად აქცენტირებულია წინასიტყვაობაში. აღსანიშნა-
ვია, რომ ნიკოლოზ დვალის სეინაქსარულ „წამებაში“ (XIV ს.) წმ.
გიორგის მთავარმოწამეობა უკვე სახეობრივად არის გააზრებული:
„გუნდნი წმიდათა მოწამეთად, ბრწყინვალედ შემკობილი, და მთა-

¹ სიტყვა მართლსა ზარწმუნობისა, I, თბ., 1990, გვ. 78.

² Иоанн Златоуст, Творения, Изд. С.-Петербург. Дух. Академии, т. VI, СПб, 1900, стр. 571.

ვარმოწამე გიორგი უმაღლეს და უბრწყინვალეს იყო მათ ყოველთავე”¹.

უფრო ადრეულია პეტრიწონის ქართული მონასტრის ტიპიკონში დადასტურებული ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც წმ. გიორგი არის „მთავარ-მოწამე და თავი ქრისტეს მარტვლთა“². აბუსერისძის თხზულების წინასიტყვაობა პეტრიწონულ ტიპიკონს სხვა მხრივაც ენათესავება. ორივე ტექსტში წმ. გიორგი ცალკე გამოიყოფა წმ. ლეთისმშობელთან და იოანე ნათლისმცემელთან ერთად³. შეინიშნება თრაზეოლოგიური თანხვედრაც. ამგვარია სახარების პერიფრაზი ორივე ტექსტში (მათე 12.11, ლუკა 7.28).

აბუსერისძეს წინასიტყვაობაში მოჰყავს მაცხოვრის აღთქმა წმ. გიორგისადმი: „რომელმან აწსენოს წმიდად სამებად შენ მიერ ჩემდა მომართითა მეოხებითა და სახელსა შენსა ზედა აღშენებითა ეკლესიისადთა და აღმართებითა ჯუარისა გინა ხატისადთა და გინა სხვთა შესაწირავითა, მსგავსად სარწმუნოებისა მათისა, მდიდართა და გლახაკთა, კაცად-კაცადმან ძალისაებრ, ქურივის მწულილებით, რომელმანმე ჴელთგანპყრობით, რომელმანმე ცრემლით და მჭურვალედ თაყუანის-ცემით, მას აღესრულოს ყოველივე თხოვად ორისავე კერძოდ-სადო და თავისაცა თვისისათჳს გინა სსუათათჳს“ (3). აქ იგულისხმება ცნობილი ეპიზოდი „წმ. გიორგის წამების“ აპოკრიფული რედაქციიდან: წამების წინ წმინდანს მაცხოვარი აღუთქვამს, რომ ყველას შეუსრულებს თხოვნას, ვინც გიორგის სახელს ახსენებს⁴. ტბელ აბუსერისძე იძლევა მაცხოვრის სიტყვების პერიფრაზს და შემოაქვს ახალი თემები, რომლებიც ვითარდება როგორც თხზულების სიუჟეტში, ასევე „ანდერძში“

¹ „ნიკოლოზ დეილის წამება“, ძეგლები, IV, გვ. 350.

² ა. შანაძე, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. IX, თბ., 1986, გვ. 62.

³ პეტრიწონში პირველი ეკლესიების აგებას წმ. ლეთისმშობლის, იოანე ნათლისმცემლის და წმ. გიორგის („საითა ამათ ზეშთა საკრეველთა“) სახელზე ათონური (ივირონის) ტრადიციით ხსნიან – იხ. რ. ხარაძე, ლიტერატურულ-ესოთეიკური ნარკვევები, თბ., 1987, გვ. 109-110.

⁴ А. И. Кирпичников, Св. Георгий и Егорий Храбрый. Исследование литературной истории христианской легенды, СПб, 1879, стр. 279.

მაცხოვრის აღთქმის პერიფრაზში მწერალი აქცენტს აკეთებს სახარებისეულ თხრობაზე ქვრივის შესახებ (მარკოზი 13.41-44; ლუკა 21.1-4), რომელმაც ტაძრის საგანძურში ჩადო ორი „მწულილი“ (სპილენძის ყველაზე მცირე მონეტა). ქრისტეს სწავლების მიხედვით, ღარიბმა ქვრივმა ყველა მდიდარზე მეტი გაიღო, რადგან საგანძურში ჩადო ყველაფერი, რაც გააჩნდა. აბუსერისძის ტექსტშიც „ქვრივის მწულილებად“ გულისხმობს მაქსიმალურ ძალისხმევას და მინდობას.

3. ჭვის სიგბოლიკა

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ წინასიტყვაობის მომდევნო ნაწილში აბუსერისძე ახსენებს ქვრივის სვეტს, რომელიც წმ. გიორგიმ თავის ტაძარში აღმართა – „რომელმან სუეტი იგი ქვრივისად მიითულა ტაძარსა შინა თჳსსა“⁽⁴⁾. ქვრივის სვეტი არის განსახიერება „ქვრივის მწულილებისა“. გარდა ამისა, სვეტის ამბავი „წმ. გიორგის სასწაულთა“ თარგმნილ ციკლებში ერთდერთი მოთხრობაა, რომელიც ტაძრის მშენებლობას შეეხება. აბუსერისძის თხზულების მთავარი თემატა ტაძრის მშენებლობაა¹. ქვრივის სვეტის სასწაულს აბუსერისძის თხზულება სახისმეტყველებითაც ენათესავება.

„სვეტის სასწაული“ ლუდიის (ზოგი ვარიანტით რამლეს – „რამელა“)² ტაძრის მშენებლობას შეეხება: საჭირო სვეტებს ტაძრისაგან

¹ რ. ზაღვაშე. „სასწაულნი წმიდისა გიორგისანი“, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტოა პირველი სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 1994, გვ. 10; აბუსერისძე ტბელა, თხზულებანი, გვ. 337.

² წმ. გიორგი წარმოშობით კაბადოკიელი იყო და დედუღეთი პალესტინაში აქონდა. ამის შესახებ „წამების“ აპოკრიფული რედაქცია გეაწვდის (ცნობებს ც. ყრუშახუა, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 110). გადმოცემის მიხედვით, წმინდანი დაუსვენებიათ პალესტინის ქალაქ ლუდი-აში (დღევანდელი ლოდი, ყოფილი დიოსპოლი), სადაც კონსტანტინე დიდის დროს მისი სახელობის ტაძარი ააგეს (Иосиф Аримафитский, Сказание о построении первой церкви в городе Лудде, грузинский текст по рукописям X-XI вв. исследовал, издал и перевел Н. Марр, Тексты и рассказы по армяно-грузинской филологии, т. 2-3, СПб, 1900, стр. 3). გარდა ამისა, ცნობილია სირიის ქალაქ რამლეს წმ. გიორგის ტაძარი, საიდანაც წმინდანის ხატი სასწაულებრივად გადასახულა ისოტრაფის ეკლესიაში (ტ. გაბაშვილი, მიმოსვლა, ელ. მეტრეველის გამოცემა, თბ., 1956, გვ. 112-

მიშორებით ამზადებდნენ. ერთმა ქვრივმა დედაკაცმა თავისი ფულით შეიძინა სვეტი, მაგრამ იგი სამეფო ნავით არ წაიღეს. დამწურებულ ქვრივს წმ. გიორგი გამოეცხადა და თხოვნა შეუსრულა. ქვრივის სვეტი აღიმართა „მეორედ სვეტად მარჯვენესა კერძსა ტაძრისასა“¹. ქვრივის სვეტში აღეგორიულად იგულისხმება „ლოდის“ ბიბლიური სიმბოლო (მათე 21.42): იგი არ წაიღეს სამეფო ხავით (ე. ი. „მშენებლებმა დაიწუნეს“), მაგრამ აღიმართა „მეორედ სვეტად“ (ე. ი. „ქვაკუთხედად იქმნა“).

ანალოგიურ სიმბოლიკას ტბელ აბუსერისძეც მიმართავს, კერძოდ, „სასწაულში ერთისა ქვისათჳს“, რომელსაც თხზულების პირველ ნაწილში ცენტრალური ადგილი უჭირავს: „ვითარცა გაუწყო თქვენ სასწაული ერთისა ქვისათჳს, ესრეთვე ყოველთა სამუშაოთათჳს ქვათა, გინა სხუათა ნივთთათჳს თვითოეულად, ესრეთ გულისწმაცათ, რათა გრძელად მეტყუელებითა არღა საწყინო იქმნას“⁽¹³⁾ - წერს ავტორი.

„ქვის სასწაულში“ გადმოცემულია, რომ ბოლოკ-ბასილმა ზაქარწმიდის მთაზე „შეჰკაზმა ქვად დიდი და მძიმე ფრიად“, რომელიც „დადვა ბალაჰვრად“ დიდი და მძიმე ქვა იგივე „ლოდია“ ბალავარი სამირკელის ქვაა, ე. ი. იგივე ქვაკუთხედი (შდრ. მათე 21.42). ქვითხუროს, წმ. გიორგის გამოცხადების მიხედვით, ტაძარი მარტოს უხდა აეგო, რაც უგულებელყო მან და სასწაულებრივი ქვის დასმისას შვილი - იოანე „შეიწია“ ამის გამო იგი დაისაჯა: „მეყსეულად ეცა ქვად ბასილის და იქმნა ვითარცა მეუდარი მყუარ ჟამ“⁽¹⁷⁾. ბალავრის ქვა ასე იქცევა ნაწარმოებში „ლოდად შებრკოლებისა და კლდედ საცდურისა“ (1 პეტრე 2.7).

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ სახისმეტ-

113). ეს გადმოცემა მოგვაგონებს იოსებ არიმათიელის სახელით ცნობილ „საქითხაყს“, სადაც მოიხრობა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატის შესახებ, რომელიც ღვდიის ტაძრის სვეტზე გამოისახა (Иосиф Аримафийский, Сказание о построении первой церкви в городе Лиде, стр. 67-71).

¹ „პირველი სვეტი“. შესაძლოა, სიმბოლურად უკავშირდებოდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელ ხატს, რომელიც ღვდიის ტაძარში გამოისახა.

ყველებაში ქვის ქრისტიანულ სიმბოლიკას წამყვანი ადგილი უჭირავს. ასე ერთიანდება ტექსტში „სუეტი ქურივისაჲ“⁽³⁾, იგივე „სუეტი ქვისაჲ“, „ქვაჲ დიდი და მძიმე ფრიად“⁽¹⁵⁾ - „სასწაული ერთისა ქვისათჳს“; შუარტყლის წმ. გიორგის „ტაძარი საკურველი“ - „დიდად შეენიერი და წმიდად გებული ქვებითა ფრიად დიდითა და მრავალთა მიერ სატურთავადცა ძნაიდ წესადლებულითა“⁽¹⁶⁾; „სასანთლე ქვისაჲ“⁽²²⁾; „ჯუარი ქვისაჲ“.

ქართულ აგიოგრაფიაში მხოლოდ ასურულ მამათა აგიოგრაფიულ ციკლის ახასიათებს ქვის სიმბოლიკის ამგვარი აქცენტირება. „დავით გარეჯელის ცხორებაში“ გადმოცემულია სამი ქვის სასწაული: წმინდა მიწის მოსანახულებლად წასულმა დავით გარეჯელმა „მადლოვნების“ ქელიდან „აღიხუნა სამნი ქვანი და შთაისხნა მახალაკსა ევლოგიად და უკუნიქცა“. იერუსალიმის პატრიარქს, ელიას ხილვაში ეუწყება, რომ დავითმა „სარწმუნოებითა მისითა წარიღო სრულიად მადლი იერუსალჴმისა“¹.

ამ სასწაულის სიმბოლური მნიშვნელობა ცნაურდება „ლოდის“ სიმბოლოსთან „ქვის“ მიმართებით: „მოუხუნენ მახალაკისაგან ლოდნი იგი“, „ლოდი ეგე ერთი იყოს მოსაჯსენებელი ჟამისა ამის“².

აქვე მოვიგონოთ 12 სამახსოვრო ქვის ბიბლიური ისტორია, რომლის მიხედვით, მდინარე იორდანეს გადაღახვისას უფალმა, იესო ნავეს ძეს გამოუცხადა, რომ 12 ქვა (ისრაელის შტოთა რიცხვის მიხედვით) დაეწყო მდინარის შუაგულში, სადაც „მტკიცედ ედგათ ფეხი“ მოწმობის კიდობნის მტვირთველ მღვდლებს. იორდანეს შუაგულიდან აკრეფილი ამღენივე ქვა ისრაელებს სამახსოვროდ უნდა ჰქონოდათ უკუნისამდე (იესო ნავეს ძე 4). მოცემული ბიბლიური სიმბოლიკა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ტბელ აბუსერისძის ნაწარმოებში, სადაც ქვის ჯვრის ტვირთვა და ეკლესიაში შესვენება მღვდლის პრეროგატივას წარმოადგენს.

¹ „დავით გარეჯელის ცხორება“, ასურულ მიღწაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძეგლი რედაქციები, ვ. 179-182.

² იქვე, გვ. 180.

4. „რჩეული ერი“ და რჩეული ოჯახი

ტბელ აბუსერისძის ნაწარმოების მთავარი გმირები ერთი ოჯახის წევრები არიან: მამა – ბასილი, შვილი – იოანე და შვილიშვილი – იოსები. წმ. გიორგიმ ბასილი ისევე ამოიჩინა, როგორც უფალმა – აბრაამი. ბასილის ოჯახის ისტორია ემსგავსება „რჩეული ერის“ ბიბლიურ ისტორიას.

ქვეთხუროს „რჩეულობაზე“ ავტორი წინასიტყვაობაშივე ამახვილებს ყურადღებას. ბასილი წმ. გიორგის გამოცხადებით აგებს ეკლესიას. მუშაობაშიც წმინდანი თავად შეეწევა. თუ ვინმე მოკიდებდა ხელს სამშენებლო ქვას – „არა აქუნდის ყოვლადვე შეძლება ძრვისაჲ“ მაშინ როცა, მარტოდ მომუშავე ქვეთხურო დიდ ღოდებს ძრავდა აღგილიდან – „რომელი ფრიად მრავალთა კაცთა მიერცა მძიმე არს ტვრთვად“. ქვის დასმის ძალაც მარტო მას შესწევდა და როცა ვინმე დაეხმარებოდა – „ვერცა ერთისა კაცისა მიერ სატვრთავისა შემძლებელ იყვნინა შეძრვად, რაოდენცა მრავლად შეკრიბიან“⁽⁴⁾.

თხზულებაში რამდენიმე ბიბლიური მოდელია რეალიზებული. მათგან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია „გამოსვლა“, რითაც ბასილის სახე სიმბოლურ-ალეგორიულად უკავშირდება ბიბლიური მამათმავრის აბრაამის სახეს: „პრქუა უფალმან ღმერთმან აბრაამს: გამოვედ ქუეყანისაგან შენისა და ნათესავისაგან შენისა და სახლისაგან მამისა შენისა“ (დაბ. 12.1). ამ კონკრეტულ აქტში კონცენტრირებულია წინა ცხოვრებისაგან და ნათესაური კავშირების ინერციისგან მოწყვეტის მთელი დრამატიზმი, ღმერთზე მინდობის და მიკუთვნების მიზნით¹.

მსგავსი „გამოსვლა“ ხდება ბასილის ცხოვრებაშიც: „ნუ გაქუნს მოცალეობაჲ მოსარეწლისათვის სიგლახაკისა შენისა“⁽⁵⁾ – ეუბნება წმ. გიორგი ქვეთხუროს. სიმბოლურია, რომ ბასილი თბილისის მახლობელი სომხთიდან წასვლის შემდეგ, სადაც საშოვარზე იყო და უცხოთა ეკლესიას აგებდა, თავის ოჯახში გაივლის, სადაც „ჰგო-

¹ С. Аверинцев, Авраам, Мифы народов мира, I, с. 25.

ნეს ცნობითა ვნებული განცუბრებისა მიერ”(7). საშოვარზე სიარულის დათმობის და ახლობელთა მიერ გიჟად მიჩნევის ფაქტით ნაჩვენებია „წინა ცხოვრებისგან და საგვარეულო ურთიერთობებისგან მოწყვეტა“.

წმ. გიორგი ბასილს დაავალებს ეკლესიის მარტოდ აგებას: „აღმიშენე ტაძარი ჴელთა მიერ ოდენ შენთა, და ნუშცა ვინ კადნიერ იქმნების მუშაკობად და შუელად შენ თანა“ („მარტოება“ სიწმინდის ნიშანია). ეს სიტყვები ქვითხუროს დიდი გარდატეხის წინაშე დააყენებს. მას უჭირს ცხოვრების წესის შეცვლა: „მომიტევე, ჟ წმიდაო მოწამეო, რადთა აღვასრულო ჴელით მუშაკობად ამის უცხოთა ეკლესიისაჲ და ვცოცხლობდე ჴელთა მიერ ოდენ შენთა“(5). „რჩეულობა“, უპირატესად, არის სამსახური, მოვალეობა, მძიმე ტვირთი ღვთის მცნებათა აღსრულებისა¹. სწორედ ამგვარ ტვირთს გაურბის ბასილი.

გარდა იმისა, რომ ბასილს არ სურს ცხოვრების წესის შეცვლა, იგი აცხადებს: მარტოდ ეკლესიის აგება „დასაბამითგან არაჲოდეს ვისგან ქმნილ არს“(5). საბოლოოდ მაინც ხდება ბასილის შემობრუნება. მაგრამ არა საკუთარი ნებით, არამედ მუქართ.

„გამოსელა“ გარკვეული გზის გადალახვას გულისხმობს: „მოვედ ქუეყანად, რომელიცა გიჩუენო შენ“ (ღაბ. 12.1) – ეუბნება უფალი აბრამს. ასევეა ტბელ აბუსერისძის ნაწარმოებშიც. წმინდა გიორგიმ ბასილს უბრძანა: „წარვედ უდაბნოსა კლარჯეთისსა, რომელსა ჰრქუან ოპიზად“(6). „გამოსელის“ შემდეგ ასე აღმოჩნდება ბასილი ახალ სამყაროში.

ძველი აღთქმის უმნიშვნელოვანესი ამოცანა იყო ცნობიერებასთან ერთად ადამიანთა მოდგმაში აღეზარდა თანმიმდევრული, მემკვიდრეობითი სიწმინდე, შემოეთარგლა რჩეული საგვარეულო, რომელშიც ღვთის მადლის მეოხებით, თაობების მანძილზე შეინახებოდა, გაძლიერდებოდა და განმტკიცდებოდა ჰიროვნული სიწმინდე. ამიტომ გადაპქონლათ მახარებლებს ძველი აღთქმის

¹ ზ. კიკნაძე, რჩეული ვრი, ჟურნ. „რელიგია“, 1992, №1-2, გვ. 121-122.

ისტორია მაცხოვრის საგვარეულო ნუსხაზე (მათე 1.1-17, ლუკა 3.23-38)¹.

„მემკვიდრეობითი სიწმინდე“ უნდა აღზრდილიყო ბასილის ოჯახში. მისი „გამოსვლა“ „წიაღის“ გამზადებაა, საიდანაც უნდა იშვას მღვდელი იოსები და „ტაძარი საკურველი“

ჰვის ჯვარი და „აღთქმის კიდობანი“.

საეკლესიო ქვეები, აბუსერისძის თხზულების მიხედვით, მხოლოდ ბასილს ემორჩილება. სხვა ვითარებაა ალავერდის მთავარმოწამის ჯვრის დასვენებისას – იგი არც ბასილს „ემორჩილება“ და არც მის ძეს – იოანეს. ორივე შემთხვევაში მწერალი მიმართავს „აღთქმის კიდობნის“ ბიბლიურ პარადიგმას.

დავით წინასწარმეტყველს აღთქმის კიდობანი ურმით და ხარებით გადააქვს (2 მეფეთა 6.1-6), როგორც ბასილს – „ქვაჲ დიდი და მძიმე ფრიად“ სხვათა მიერ კიდობანზე ხელის შეხება მიუტევებელია, რაც უფლის განრისხებას იწვევს (2 მეფეთა 6.6-7). ანალოგიურად, ბასილიც ისჯება წმინდანის პირობის დარღვევისათვის (16).

„აღთქმის კიდობნის“ სიმბოლიკასთან მიმართებანი უფრო თვალნათლივია „ქვის ჯვრის“ ისტორიაში: კიდობანს მღვდლები დაასვენებენ „წმიდათა წმიდაში“ (3 მეფ 8.6, 2 ნეშტთა 5.7) – ჯვრის დასვენებაც იოსების „მღვდლობასა და მონოზონებასა ეპატეა“ (36).

აბუსერისძის ნაწარმოების სახისმეტყველებაში ალავერდის მთავარმოწამის სახელზე არსებული ქვის ჯვარი იქცევა საღვთო მოწმობის სიმბოლოდ: „ნეტარსა იოსებს... ჩუენებით ეზრახებოდის წმიდაჲ ესე... და ყოვლადვე არა უკვრდის, ვითარცა გორციელისა მეკობრისაჲ“ – წერს აბუსერისძე ქვის ჯვრის „ნამუშავესა თჳსსა“ დასვენებისადმი მიძღვნილ თავში. ძველი აღთქმის მიხედვითაც, „ეტყოდა მოსეს უფალი პირისპირ, ვითარცა-იგი ვინ ზრახავნ თჳსსა მეკობარსა“ (გამოსვლათა 33.11). აგიოგრაფიული ტექსტის ფრაზე

¹ С. Булгаков, Очерки истории о Церкви, журн. «Путь», №1, 1925, с. 48.

ოლოგიური თანხედრბა მოყვანილ ბიბლიურ ადგილთან ნათელია („ზრახება ვითარცა მეგობართან“).

წმ. გიორგის სასწაულთა ბერძნულ და სირიულ ციკლებში სასწაულთა წყაროდ გვევლინებიან წმინდა ნაწილები („ქვრივის სვეტის სასწაული“), წმ. გიორგის სახელობის ტაძარი და ღღესასწაული (ტყვეთა გამოხსნის სასწაულები). ტბელ აბუსერისძის ტექსტში კი ცხოველმოქმედია ჯვარი, რომელიც „სახელსა ზედა არს აღავერდისა მთავარმოწამისა“.

წყალობა.

აბუსერისძის ტექსტში წმ. გიორგი მოწყალეა ბასილის მიმართ: პირობის დარღვევის გამო არ კლავს, რითაც თავდაპირველად ემუქრებოდა („აღგაოჯრო და მოგკლა ყოვლით სახლეულით შენითურთ“); შიმშილობის დროს ბავშვივით ეფერება და ხილს მიართმევს(13); მეორე ტაძრის მშენებლობისას კი კაცთა „თანაშეწევნა“ შეუნდო და „მოკლებასა შინა ჯორცისასა ირემიცა წარმოუდგინა წმიდამან ბოლოკ-ბასილის და მის თანავე მუშაკთა“(21). ამავე კონტექსტშია განსახილველი წმინდანის სიცილი და ხუმრობა.

მთავარმოწამე განსაკუთრებულად წყალობს იოანეს: „ამან სახლი აღაშენა სახლეულთა თჳსთა, გამოცხადებითა წმიდისადთა, დაღაცათუ კაცთა შეწევნად შეუნდო წმიდამან“(16). სხვაგან ნათქვამია, რომ იოანეს „ვალისა მისისა წილ, ერთი ძელი წარუღო უნებლიეთ ვინჟე კაცმან“, რომელსაც წმინდანმა „სხუად უმძიმესი ძელი“ ზურგით ჩატანინა უდღდან (მესხეთი) შუარტყალში (აჭარა). აქ წყალობაც ჩანს და „რჩეულთა“ პრივილეგიაც.

დასახელებული სასწაულები, რაშიც წმ. გიორგის წყალობაზეა გამახვილებული ყურადღება, ტექსტში ერთად არის ლოკალიზებული და მოსდევს იოანეს გამოჩენას: ბლავრის ქვის დასმისას ბასილჳა „შვილი მისი იოვანე შეიწია, რომელი იყო უსწავლელი და ერისკაცი, ვითარცა მამად მისი ბოლოკ-ბასილი“ ყურადღებას იქცევს ერთი გარემოებაც. იოანეს მწერალი სახელს უცვლის - „ამან

შინა (ე. ი. ტექსტში) აღწერისათვის“ უწოდებს იოანეს (იოვანეს), ისე კი მას ივანე ჰრქმევია(28).

აბუსერისძე ცალკე საგალობელს უძღვნის სახელ „იოვანეს“ და მის მნიშვნელობას - ებრაულად „ღვთის მადლი“. ეს არის „გალობანი სამთა იოვანეთანი“. საგალობელში იოანე ნათლისმცემელი არის „დასასრული სჯულისაჲ სამყაროდ მაჰისა“ (IX,3) და „სჯულისა წესთა დასავალს შინა მადლითა აღმობრწყინებული მზე“ (VIII,1). იგი ორი სამყაროს გზაჯვარედინზე დგას. ერთი მხრივ, ამთავრებს რჯულის (კანონის) სამყაროს და მეორე მხრივ, იწყებს მადლის სამყაროს. ის ფაქტი, რომ სახელი იოანე („ღვთის მადლი“) ნათლისმცემელს ღვთის ჩაგონებით შეერქვა (ლუკა 1.13), უკვე მიუთითებს მის ადგილს და როლს ხსნის მისტერიაში.

ორი სამყაროს გზაჯვარედინზე დგას ივანე-იოანეც. იგია შვილი „უსწავლელისა და ერისკაცისა“, ამავე დროს – მამა მღვდელმონაზონისა.

„შიში შიშიჲს სიყვარულსა“.

ბასილი შიშის გამო შეუდგა ტაძრის შენებას. ტექსტში იგი ხშირად წარმოგვიდგება „შეპყრობილი შიშითა ღიღითა“, „შეძრწუნებული“ და „ზარგანხდილიც“ კი.

შუარტყლის წმ. გიორგის ტაძრის მშენებლობის ისტორია ამ მხრივ ემსგავსება წმინდანის სასწაულთა ბერძნული ციკლის მოთხრობას თეოფისტეს შესახებ. აბუსერისძის თხზულებაში წმ. გიორგი ბასილს ემუქრება პირველი გამოცხადებისთანავე: „აღმიშენე ტაძარი ჯელთა მიერ ოდენ შენთა, და ნუმცა ვინ კადნიერ იქმნების მუშაკობად და შუელად შენ თანა და უკუეთუ არა ესრეთ აჩუენო გულსმოდგინებაჲ, აღგაოწრო და მოგკლა ყოვლით სახლეულით შენითურთ“(5). მსგავს მუქარას შეიცავს „თეოფისტეს სასწაულიც“: „უკუეთუ ესე არა ჰქმნა... ვითხოო უფლისაგან და შენ და სახლი შენი ცუ

ცხლითა დაგწუნე“¹. ამგვარად, წმ. გიორგის მუქარას „თეოფისტეს სასწაულიც“ შეიცავს, მაგრამ, აბუსერისძის ტექსტისაგან განსხვავებული, არ არის ხაზგასმული პერსონაჟის შიში.

იოანე მახარებელი წერს: „სიყვარულში არ არის შიში, ხოლო სრულყოფილი სიყვარული სდევნის შიშს, ვინაიდან შიშში არის ტანჯვა, ხოლო შიშშია სრულყოფილი არ არის სიყვარულში“ (1 იოანე 4.18). ამდენად, ბასილის შიში არ არის წმ. გიორგის მიზანი. ეს უფრო საშუალებაა ტაძრის მშენებლის ახალ ცხოვრებაში შესაყვანად, რათა იგი სიყვარულში სრულყოფილი გახდეს.

ძველი აღთქმა ხშირად წარმოგვიდგენს განრისხებული უფლის სახეს, რასთანაც უთუოდ კავშირშია წმ. გიორგის მუქარა. ვ. ბიჩკოვი წერს: „თუკი ძველ აღთქმაში ღვთისა და ადამიანის ურთიერთობქმედების მთავარი პრინციპია შიში, ახალ აღთქმაში იგი შეცვალა სიყვარულმა, რომელმაც მთლად კი არ განდევნა „ღვთის მოშიშება“, არამედ დაიმორჩილა“². რუსთველის სიტყვები – „მართალს იტყვის მოციქული: შიში შეიქმს სიყვარულსა“ (იოანე მახარებლის სიტყვათა პერიფრაზი)³ სწორედ ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ, რადგან ძველი აღთქმა მიზანმიმართული სვლაა ახალი აღთქმისაკენ.

„სასწაულში ერთისა ქვისათჳს“, როგორც ითქვა, ხორცშესხმულია „ლოდის“ სიმბოლო. „ქვაჲ დიდი და მძიმე ფრიად“ სწორედ ბასილისთვის იქცა „ლოდად შებრკოლებისა და კლდედ საცთურისა“ თვით ეს სიმბოლო ბიბლიაში უკავშირდება ისრაელს, რომელმაც ვერ მიაღწია „სამართლის სჯულს“, რადგან რწმენაში კი არ ეძებდა მას, არამედ „სჯულის საქმეებში“. ამიტომ შებრკოლდა იგი „შებრკოლების ლოდზე“ (რომ. 9.22).

ტბელ აბუსერისძე ტექსტის დასასრულს გვაძენს: „ნეტარსა იოსებს... ოდესმე ვმად ესმოდის მოწამისაჲ და ოდესმე თუალითა იხილის სხუთა და სხუთა სახითა. და ყოვლადვე არა უკვრდის,

¹ წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, გვ. 130.

² В. Бычков, Идеал любви христианско-византийского мира, в кн. Философия любви, Москва, 1990, стр. 71.

³ შტრ. გ. ნოზაძე, „ეფესოსელების“ ღვთისმეტყველება, პარიზი, 1963, გვ. 495-496

ვითარცა ზორციელისა მეგობრისაჲ”(38). ასე სრულდება „რჩეული ოჯახის“ ისტორია. ამგვარი მეგობრობა იდეალია ქრისტიანული სიყვარულისა: „თქვენ მეგობარნი ჩემნი ხართ, უკუეთუ ჰყოთ, რომელსა გამცნებ თქვენ, არღარა გეტყვ თქვენ: „მონა“, რამეთუ მონამან არა უწყინ, რასა ჰყოფნ უფალი მისი. ხოლო თქვენ გარქუ: „მეგობარ“, რამეთუ ყოველი, რაოდენი მესმა მამისა ჩემისაგან, გაუწყე თქვენ“ (იოვანე 15.14-15).

ამგვარად, თუკი ბასილი აღეგორიულად განასახოვნებს „ისრაელს“, შიშის სამყაროს („ძველი აღთქმა“), ხოლო იოანე – ნათლისმცემელს (წყალობის სამყარო), მღვდელი იოსები აღეგორიულად განასახიერებს სიყვარულის სამყაროს („ახალი აღთქმა“). ასე წარმოგვიდგება „რჩეული ოჯახის“ სულიერი გენეალოგია პარადიგმულ პლანში.

5. „ეკლესიის სამყარო“

„ნინოს ცხოვრების“ კვალობაზე აბუსერისძე ნაწარმოებში გამოჰყოფს ტაძრის მშენებლობის და ჯვრის ციკლებს. ალავერდის მთავარმოწამის ჯვრის სასწაულით ავტორს ტაძრის ინტერიერში შევყავართ. თხზულებაში ტაძრის და ჯვრის ციკლებს შორის გარდამავალია ტყვეთა გამოხსნის სასწაულები.

მღვდელ იოსებს „ეპატივება“ ალავერდის მთავარმოწამის სახელობის ჯვრის ტაძარში დასვენება¹. ნაწარმოებში წმ. გიორგის ტაძარიც „იოსების ეკლესიად“ იწოდება: „დავიდუმნე სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი, ვინაჲთგან ვერცა ყოველი სოფელი აღპრაცხავს აღწერილსა წიგნებსა თუთოეულისა ეკლესიისასა, რაოდენცა არს სახელსა. ზედა წმიდისა გიორგისსა, ვერცა თუ ნეტარისა ამის

¹ ჩვეულება ჯვრის ეკლესიაში დასვენებისა (შდრ.: „ნინოს ცხოვრება“) ექანასიკელ დრომდე შეუნარჩუნებიათ სეანეთში, რასაც კ. ექეკელიძე იერუსალიმური ტრადიციის გაქდენისა ხსნის - K. Kekelidze, Ierusalimskii Kanonary VI veka (gruzinskaya versiya), Tiflis, 1912, стр. 3.

იოსების ეკლესიისასა, სიტყსაებს წმიდისა სახარებისა“ (39) – წერს ავტორი.

წმ. გიორგი იოსებს ისე ელაპარაკებოდა, „ვითარცა ნივთიერი და ხილულთა ჯორცთა შინა მყოფი“ მღვდლის წოდების უაღრესი მნიშვნელობის ხაზგასმით აბუსერისძე იოანე ოქროპირის სწავლებას მისდევს: „მღვდლის ტახტი ღვას ცათა შინა“. აღსანიშნავია, რომ ოქროპირი მღვდლობას უფრო მაღლა აყენებდა, ვიდრე ბერობას, რადგან „მოძღვრის მსახურებაში უფრო მეტი სიყვარულია, ვიდრე მონასტრულ განმარტებაში“¹.

ნაწარმოებში არ ისმის იოსების „მადლითა, ვითარცა მარილითა შეზავებული“ (კოლ. 4,6) სიტყვა. თუმცა ტექსტში აღწერილი ისტორია სწორედ მას მოუყვლია, „მახლობლებთან“ ერთად, ავტორისათვის.

გარდა ამისა, ტბელ აბუსერისძის ტექსტში მოძღვრის სახედ არის გააზრებული წმ. გიორგი: „თუთ დიდი იგი ახოანი თუალითა იხილის მის თანავე მუშაკობად ამან ნეტარმან ბასილი და აღწევად ქვისა მძიმისა და ოდესმე თვნიერ მუშაკობისაცა სწავებით განაძლიერებდის და მისცემდის სასოებასა საკურველისა ამის აღშენებისასა“(4). ამგვარი „სწავების“ შესანიშნავი მაგალითია „ეშმაკის სასწაული“: „ხოლო სუმასა შინა წყლისასა დააყუდა პირი თვისი წყაროსა ზედა. მეყსეულად მოვიდა წმიდაჲ მოწამე და აღმოზიდნა მიყოფითა ჴელისაჲთა და პრქუა: „არა ჯერ-არს, რადთამცა სუი ეგე, თვნიერ ჯუარის გამოსახვისა, რამეთუ არიან მანდა ეშმაკნი ჩემ მიერ შთათხეულნი. და ესრეთვე სხუათა აუწყე, რადთა თვნიერ ამისსა არავენ სუას ამის წყაროდსაგან“(12). ამავე კონტექსტშია განსახილველი წმ. გიორგის სხვა სასწაულები.

ალავერდის წმ. გიორგის მიერ განძიდან (განძა) ტყვის გამოხსნის ეპიზოდი წარმოადგენს თხზულების ეიკონურ ცენტრს. „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ იკონოგრაფიულ ტრადიციასთან კავშირი ამით არ ამოიწურება. აბუსერისძეს „ტაძრული შეშეცნების“ ელემენტები წინასიტყვაობაშივე შემოაქვს. ასეთია სიწ-

¹ I. Фроловский, Восточные Отцы IV-го Векв, Париж, 1931, с. 206.

მინდის ყოვლისმომცველი იერარქია (სიტყვა ღვთისა და „წმიდანი თჳსნი, სათხო ყოფილნი ღმრთეებისა მისისანი: ცხრანივე დასნი წმიდათა ანგელოზთანი და მეათენი კაცთანი“), რომელიც ანალოგიურია ტაძრის საკურთხეველის და გუმბათის იკონოგრაფიული პროგრამისა. ეკლესიის სულიერი, უხილავი სამყაროს ხილული გამოხატულებაა წმიდათა სახელზე აგებული ტაძრები – „ერთეკლესიად წოდებულნი“. ეკლესია ბასილისთვის იქცევა „აღთქმულ ქუეყანად“ – იგი წმინდანის ჩაგონებით პირველად ოპიზის მონასტერში მიდის, საიდანაც, პრაგმატული ინტერესებისგან განდგომილი, სულიერი მსახურების გზას დაადგება.

თხზულებაში წმ. გიორგის სასწაულები იკონოგრაფიასა და ლიტერატურაში დამკვიდრებულ „კანონზომიერ“ თანმიმდევრობას იმეორებს: „გველის სასწაულს“ მოსდევს „ეშმაკის სასწაული“, შემდეგ მოდის „სასწაული ერთისა ქვისათჳს“. ანალოგიური თანმიმდევრობა ახასიათებს წმ. გიორგის სასწაულთა თარგმნილ ციკლს: „დრაკონის დამარცხების სასწაულს“ მოსდევს „ეშმაკის ქუესკნელში ჩაგდების“, „ქერივის სვეტის“, „განგმირული ხატის“, „ტყვეთა გამოხსნის“ და თეოფისტეს სასწაულები. მსგავსი ვითარებაა იკონოგრაფიაშიც¹.

თხზულებაში გეოგრაფიული ადგილები და ეკლესიის გარემო წმ. გიორგის სასწაულთა მიერ არის საკრალიზებული². სახლი „საყოფელად სახლეულთა თჳსთა“ ბასილის შვილმა, იოანემ ააშენა „გამოცხადებითავე წმიდისაჲთა“. ქვის სასანთლე „ვინმე მკედართაგანმა“ ააგო წმ. გიორგის მიერ მისი ყმის ტყვეობიდან განთავისუფლების ნიშნად. „ძელი“ სოფელ უდეს მკვიდრმა („ვინმე კაცმან“) ზურგით მიიტანა შუარტყლის ტაძართან, წმ. გიორგის გამოცხადების შემდეგ³.

¹ Е. Привалова, Павлики, стр. 32.

² რ. ზარაძე, წმ. გიორგის „ქართული“ სასწაულები, გვ. 33-35.

³ საეპარქოა, რომ „ძელი“ შუარტყლის ტაძრის „წინაშე“ არ იდგა უუუნკეთოდ. „ძელის“ ივენებდნენ პორწუნეთა ღვთისმსახურებაზე მოსახმობად (შდრ. „პრეკონ ძელსა“) – იხ. კ. კაკაბაძე, ძეგლები, XIV, გვ. 215.

წმ. გიორგის სასწაულთა ადრე ჩამოყალიბებული ციკლები აბუსერისძის ტექსტში პარადიგმის დანიშნულებას იძენს¹. ალავერდის მთავარმოწამის სასწაულში ლიტერატურულ პარალელიზმზე თვითავტორი მიუთითებს: „ესე ჯგუარი წმიდისა მოწამისაჲ სახელსა ზედა არს ალავერდისა მთავარმოწამისასა, რომელმან ჩემგან თუალით ხოლული და ამის სასწაულისა მომთხრობელი ყრმაჲ ვინმე გამოიყვანა, ვითარცა ძუელ ოდესმე ბორღალეთით, ალიტაცა განძაჲთ და დასუა ალავერდს, კარსა წმიდისა მოწამისასა“ (29).

სასწაულის პარადიგმა „პატულალონიის ტაძრის მნის ტყვეობიდან გამოსხნა“, რომელთანაც მრავალი ფრაზეოლოგიური თანხვედრა შეინიშნება. ამის ნათელსაყოფად სასწაული მოგვყავს სრული სახით. ლიტერატურული წყაროდან პარალელურ ადგილებს ვიმოწმებთ: გაბიძაშვილის გამოცემის მიხედვით²:

„ხოლო იხილეს რაჲ ეკლესიად მისრულთა ლოცვისათჳს ჟამსა ცისკრისსა³, შებორკილებული რკინითა, განძას დაძინებული და მუნ მდებარე, შიშისა და საკურველებისაგან ვითარცა მკუდარი, და აღ-რაჲ-ადგინეს ძლით, და მრავალგზის ჯმობით გონებასა ზედა და მოგებულსა დასცვდეს რკინანი, და აღიდებდეს ღმერთსა ყოველნივე, შიშითა და სიხარულითა შეჰყრობილნი, და დიდსა მას მოწამესა გიორგის⁴. და ესე ყრმაჲ იმყოფებოდა ეკლესიასა შინა წმიდისა ვიდრე მსგეფსადმდე, და მოვიდა წმიდაჲ ახოვანი და მისცა ცხენი თჳსი ჭარმაგი და ჰრქუა: „არებდი ეკლესიასა ამას შინა ჩემსა, ვიდრემდის კუალად წარვიყვანდო“.

¹ რ. ზაღვაში, ტბელ აბუსერისძის „სასწაულნი წმიდისა გიორგისნი“ და მისი მიმართება ლიტერატურულ-იკონოგრაფიულ ტრადიციასთან, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, II, 1998, გვ. 173-179.

² წმინდა გიორგი ძეგლ ქართულ მწერლობაში, თბ., 1991.

³ „მღრ. „ხოლო ჟამსა ცისკრისსა შევიდა ვინმე სახლსა მას ხანლითა და უთარ აგრძნა ჭაბუქსან მან, აღჲა იგი შემთხვეად მისა“ (გვ. 97).

⁴ „მღრ. „და რაჲმს ჭეშმარიტებით იცნეს იგი, კმითა დიდითა აღიდეს ღმერთს, რომელი წმიდისა მოწამისა მიერ ესევეითართა სასწაულთა აღასრულებხ“ (გვ. 97).

„და ესე ცხენი თუთ მომღვედის, რეცა თუ ჩუენების სახელ საღე-
ვეთა ჯელთ მქონებლობისადათა და შეხებითა ჯელისადათა ვერ ვაგრ-
ძნაო“, იტყოდა ყრმაჲ იგი: „ვითარცა შეჰგავს ნივთიერსა და თუა-
ლით სახილაჲსა, და ჯელთა შინა ჩემთა იყუნეს საღევენი იგი
ცხენითურთ და ვითარცა ეკლესიასა შინა ვიქტეოდუ, ჰონე¹
იგიცა ჩემ თანავე ვიდოდის, რომელსა თუალით ვხედევდი, და ჯელით
განსახილველად იყო, ვითარცა ჰოროლი მზისაჲ; რომელსა მე ოდენ
ვხედევდი და სხუად ვერაფინ და რაჟამს მთხოვა წმიდამან გიორგი,
უწუერულისა ჭაბუკისა სახითა მყოფმან, ვითარცა ვიხილე განძადთ
აღტაცებისა ჟამსა“. და იტყოდა ესრეთ: „ოდეს მოვიდა ძილად მწო-
ლარე ვიყავ და წარმომიდგა ზედა ჭაბუკი შეუენიერი²,
ნათლით შემოსილი სრულებით და მრქუა: „ამას მათრავსა
მიჰყრობილსა ჯელი მოყავ და მევედრე და წარგიყვანო უეჭვე-
ლიად“. და მე, ამისსა ურწმუნო ქმნილსა, მრქუა მე კუალადმცა
მრავალგზის იგივე. და რაჟამს მივეყავ ჯელი, ვაგრძენ ჰამოდ
აღყვანებაჲ და მოვსწყდი მიწასა, წარმიტაცა გონე-
ბამან, რეცა თუ ძილის სახელ³ და ოდეს ჯმა მიყვეს
კარსა წმიდისა მოწამისსა, კახეთს, ეკლესიასა ალავერდისასა,
მაშინლა ძლით მოვეგე გონებასა“. „და მითვე სახითა მყოფმან
შემომვედრა ცხენი და მერმე წარიყუანა ჰუნე თუსი წმიდამან.
მაშინ მე წარმოვედ ტაძრით წმიდით ახოვნისადათ“

ტყვეთა გამოხსნის თარგმნილ სასწაულებში წმ. გიორგი ჭაბუ-
კებს ცხენზე შემოისევამს, რომელთაც იკონოგრაფიაში წმინდანის
ზურგს უკან გამოსახავდნენ. ტბელ აბუსერისძესთან არ გვაქვს ამგ-
ვარი თანაამხედრება. აქ წმ. გიორგი გამოეცხადება „ყრმას“ და ეტყ-
ვის: „ამას მათრავსა მოჰყრობილსა ჯელი მოყავ და მევედრე

¹ შდრ. „კუნესა ზედა მჯდომარეჲმან, რომელსანცა შემოისევა მე ცხენსა ზედა
თუასა“ (გვ. 208).

² შდრ: „იხილა მხედარი ვინმე საკრეველი, კასაკითა ჭაბუკი და ხილვითა
ფრიად შეუენიერი“ (გვ. 95).

³ შდრ: „ხოლო ჭაბუკი იგი საქმისა მის საკრეველებასა ზედა განკრთა და ვითარცა
კანკებრებული სრულიად დაიქსნა და ძილითა ღრმითა შეჰყრობილ იქმნა“
(კვ. 96).

და წარგიყვანო უეჭველადო". „ყრმა“ ასეც მოიქცევა: „და რაჟამს მიყვავ ჯელი, ვაგრძენ ჰამოდ აღყვანებად და მოვსწყდი მიწასა, წარ მიტაცა გონებაჲმან, რეცა თუ ძილის სახედ“.

გარდა ამისა, აბუსერიისძის სახისმეტყველების სპეციფიკას ქმნის წმინდანის „მ ა თ რ ა ჯ ი“ (შ უ ბ ი ს ნ ა ც ვ ლ ა დ), ასევე ყრმაზე ცხენის გადაცემა. სიტყვების („ცხენი“ და „ჰონე“) მონაცვლეობით ეპიზოდი ენათესავება „წმ. გიორგის სასწაულთა“ სირიულ ციკლს¹

ტბელ აბუსერიისძე გვიხატავს „ყრმის“ ალავერდში გადმოსმის სცენას. ტყვეობიდან გამოხსნა („გამოყვანა“) ამ ეპიზოდში „გამოსვლაც“ არის და მატერიაზე ამაღლებაც: „ვაგრძენ ჰამოდ აღყვანებად და მოვსწყდი მიწასა“. ამგვარი სიმბოლიკის მომცველია ალავერდის მთავარმოწამის „ჭარმაგი“ ცხენი. მისი სადავეების ხელში დაჭერა („სადევეთა გელთმქონებლობა“) და „დამორჩილება“ აქრობს საზღვარს მატერიალურსა და სულიერს შორის - „ჯელით განსახილველი იყო ვითარცა ჰოროლი მზისაჲ“. მატერიაზე ამაღლების ანალოგიური სურათია მოცემული დემეტრე-დამიანეს იამბიკოში, რომელიც შიო მღვიმელს ეძღვნება:

„ცასა ბეწჳთა ეკიდა, ვნახე, კაცი,
და მასვე კაცსა შუბის წუერს ედგნეს დარბაზნი,
მუმლსა ზედა ჯდა, მინდორს სდევდა ქურციკითა, —
და ზღუასა ზედა მოარბევდა ცხენითა,
და ესრეთ ღაღადებდა: ღმერთო, შენ კურთხეულ ხარ!“²

ტბელ აბუსერიისძის „ყრმაჲ ვინმე“ სწორედ ამგვარ სამყაროსთან მისტიური შეერთების განცდის ღრმა სუბიექტურობაზე („მე ოდენ ვხედვედი და სხუაჲ ვერაფინ“) და ნეტარებაზე („ჰამოდ აღყვანება“) მოგვითხრობს.

განძიდან გამოხსნილი „ყრმაჲ ვინმე“ მწერალს თვალთ უხილაჲს და „ამის სასწაულისა მომთხრობელიც“ იგი ყოფილა. პირველ პირში

¹ ალავერდის მთავარმოწამის სასწაულის ლიტერატურულ წყაროსთან მიმართების შესახებ არსებობს განსხვავებული აზრები - იხ.: მ. ჩაქვანი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 756

² კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბ., 1980, გვ. 315.

წარმართული თხრობა მკითხველს უშუალოდ განაცდევინებს სასწაულის არსს – სულის მდგომარეობას, რომელიც ეზიარა სულიერების სამყაროს.

ალავერდის მთავარმოწამის სასწაულში სიტყვის ყოველი მოძრაობა გასულიერებულია. ამგვარ განწყობას ეხმიანება წმ. გიორგის ხილვა ანგელოზის სახით: „წარმომიდგა ზედა ჭაბუკი შუენიერი, ნათლით შემოსილი სრულებით“. იგი ისევე გამოიყურება, როგორც ანგელოზი, რომელმაც წმ. ნინოს ლოცვის შემდეგ სვეტი-ცხოველი აღმართა: „მოადგა ჭაბუკი ვინმე შუენიერი, ყოკლად ნათლითა შემკული“¹ (შდრ.: მათე 28.3, მარკოზი 16.5).

ამის შემდეგ აბუსერისძე აღწერს ორი ცხმორისელი კაცის გამოხსნას სპარსთა ტყვეობიდან. სასწაულის შინაარსი ასეთია: საშოვარზე წასულ ორ ცხმორისელ კაცს სპარსები დაატყვევებენ. დადგება წმ. გიორგის დღესასწაული. ერთი მათგანი, კუანილი, გულმოდგინედ იმარხულებს, მეორე – ჰონილი, „მცირედ ურწმუნო იქმნა“. წმინდანმა ორივე აღიტაცა. კუანილი ეკლესიის კართან დასვა, „ხოლო მეორე, ურწმუნო ქმნისათჳს, დაღაცათუ არავე უგულებელს ყო წმიდამან, გარნა არღარა მეყსეულად მოაწია აჭარას, ქუეყანასა მისსა, და დასუა საზღვარსა ქრისტეანეთა და წარმართთასა, და ძლითლა სლვით მოაწია წინაშე წმიდისა მოწამისა“ (32). თუკი წინა „მოთხრობილში“ მთავარი იყო ანაგოგიური მნიშვნელობა, აქ მორალურ მხარეზეა გამახვილებული ყურადღება. ერთმანეთს უპირისპირდება „გულმოდგინებით“ რწმენისა და „მცირედ ურწმუნო-ქმნის“ გზა.

მღვდელი იოსები უკვე თავად არის სასწაულთა მადლის მატარებელი – იგი წინასწარმეტყველებს. მასთან დაკავშირებულ ისტორიაში ქრება წმ. გიორგის სიცილიც და ლაღობაც, რაც საჭირო იყო „უსწავლელი და ერისკაცი“ ბოლოკ-ბასილისთვის, რადგან მღვდელი აღარ არის „ხორციელი, ვითარცა ქრისტეში ჩვილი“ (1 კორ. 3.1), არამედ თავად არის წყარო ღვთივსულიერი

¹ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, ძეგლები, I, გვ. 141.

მოძღვრებისა, რომელიც „რძედ“ უნდა მიეწოდოს „ხორციელთ“ (1 კორ. 3.2).

ტბელ აბუსერისძის თხზულების სახისმეტყველების გააზრებაში გვეხმარება პავლე მოციქულის ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ, სადაც მოცემულია „სიტყვა ჯვრის შესახებ“:

„რამეთუ სიტყუად იგი ჯუარისად წარწყმედულთა მათთვის სიცოფე არს, ხოლო ჩუენ ცხორებულთა ამათთვის ძალი ღმრთისა არს.

რამეთუ წერილ არს: წარვწყმიდო სიბრძნე იგი ბრძენთად და მეცნიერებად იგი მეცნიერთად შეურაცხ-ვეო.

სადა არს ბრძენი? სადა არს მწიგნობარი? სადა არს გამომეძიებელი იგი ამის სოფლისად? ანუ არა განაცოფა ღმერთმან სიბრძნე იგი ამის სოფლისად?

რამეთუ ვინადთგან სიბრძნითა მით ღმრთისადთა ვერ იცნა სოფელმან სიბრძნითა თჳსითა ღმერთი, ჯერ-იჩინა ღმერთმან ქადაგებითა მით სისულელისადთა ცხორებად მათ.

ვინადთგან ჰურიანიცა სასწაულს ითხოვენ, და წარმართნი (ბერძნები) სიბრძნესა ეძებენ“ (1 კორ. 1.18-22).

ეპისტოლეში გატარებული აზრით, ჯვარცმული ქრისტე იუდეველთათვის საცდურია, ბერძნებისთვის – უგუნურება. მოწოდებულთათვის კი – ღვთის ძალა და ღვთის სიბრძნე, რადგან უგუნურება ღვთისა ადამიანებზე უბრძნესია, და სისუსტე ღვთისა – ადამიანებზე უძლიერესი (1 კორ. 1.18-31). აბუსერისძე პარალელს ავლებს „სისულელითა გამორჩეულ“ მოციქულებთან (შდრ. 1 კორ. 4.10) და საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ჯვრის ეკლესიაში დასვენება იყო „ნ ე შ - ტ ი ს ა ს წ ა უ ლ ი ს ა“ და რომ მღვდელ-მონაზონ იოსებს „ ყ ო - ჯ ლ ა დ ი ე ა რ ა უ კ ჯ რ დ ი ს “ წმინდანის გამოცხადება.

ტექსტიკონი

ტელ აბუსერიძის ხელნაწერის „ანდერძი“

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ მხოლოდ A-85 ხელნაწერმა შემოგვინახა, სადაც თხზულებას უშუალოდ მოსდევს ხელნაწერის „ანდერძი“ (იწყება შემდეგი სიტყვებით: „უწყი, რამეთუ არა ვარ შესარაცხავი“). მეკლევარები ამ ორ ტექსტს უკანასკნელ ღრმადე ერთიან თხზულებად მიიჩნევდნენ, რაც აისახა კიდევ დღემდე განხორციელებულ ყველა გამოცემაში¹.

ტელ აბუსერიძე „ანდერძის“ აგიოგრაფიულ ტექსტთან ერთად გადანუსხვას გადამწერთა ნებას მიანდობს: „ამას (იგულისხმება „ანდერძი“ – რ.ხ.) ზემოთსა სასწაულთავე თანა აღსწერდით წმიდისა გიორგისთა, ვისცა გენებოს“², – ნათქვამია კომენტარში, რომელიც ხელნაწერში „ანდერძის“ ტექსტის დასაწყისთან, მარცხენა აშიაზეა მიწერილი. ასე განაცალკევებს ერთმანეთისაგან ავტორი აგიოგრაფიულ ტექსტს და „ანდერძს“

ხელნაწერში „სასწაულნის“ წარდგინებისას აბუსერიძე აგიოგრაფიულ ტექსტს და „ანდერძს“ ერთიან კონტექსტში მოიხსენებს (გამომცემლები სწორედ ამ კომენტარს ეყარებიან): „ჯერ არს წყენებად შუენიერისა და ღიდისა ახოვანისაჲ, რამეთუ ესე არიან სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი და ანდერძი მისისა სასოებით შევედრებულისა და ამათ სიტყუათა შესაკადრებელად ღირსე ბისაებრ მთქუმელისაჲ“ საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ დამოწმე-

¹ ი. ფორძანა, ქრონიკები, II, 1897; აბუსერიძე ტელი, ბოლოკუბასილის მშენებლობა შუარტალში და აბუსერიძეთა საგვარეულო მატიაზე, 1233 წ., ტექსტი, გამოსცა ლ. მუსხელიშვილმა, 1941; ტელ აბუსერიძე, ცხოვრება ქეთხუროისა ბასილისა, გამოსაცემად მოამზადა და გამოცემულია ა. სიხარულძემ, ბათუმი, 1982; აბუსერიძე ტელი, თხზულებანი, 1998.

² ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, კოიძილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტ. I, გვ. 292; აბუსერიძე ტელი, თხზულებანი, გვ. 298-299.

ბულ კომენტარში გამონათქვამი „ამათ სიტყუათა“ გულისხმობს მწერლის სხვა რედაქტორულ შენიშვნებსაც. იგივე სიტყვები მეორდება „ანდერძში“ („მე, ღირსებისაებრ ამათ სიტყუათა კადნიერი“). ასე რომ, „ანდერძი“ მიერთვის როგორც „სასწაულებს“, ასევე ხელნაწერში არსებულ ყველა შენიშვნას და განმარტებას, რომლებიც ტბელ აბუსერიძეს ეკუთვნის¹.

გარდა ამისა, „ანდერძი“ შინაარსობრივად დამოკიდებულია „სასწაულთა“ ტექსტის და ხელნაწერის მონაცემებზე. მაგალითად, „ანდერძის“ დასაწყისში, – „უწყი, რამეთუ არა ვარ შესარაცხავი ღმრთიე მონიჭებულისა კეთილისაჲ, გარნა ამათ წმიდათა ღმრთისათა მეოხე ბამან მეცა მომანიჭოს სრულ-ქმნაჲ ჩემგან კადრებულისა ხიხათა ეკლესიისაჲ“, ± სიტყვები „ამათ წმიდათა“ გულისხმობს აგიოგრაფიული ტექსტის დასკვნით ნაწილს („დიდებაჲ მადიდებელსა წმიდათა მისტასა“). ხოლო წინადადებაში, – „ესე ძლისპირნი და სტიქარონნი მე დაგსხენ ამით ყოვლითა შემატებულითა“, – იგულისხმება მთლიანად ხელნაწერი.

„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ ტექსტში კი, არ მოგვეპოვება ისეთი ფრაზა, რომელიც ხელნაწერისეულ ინტერტექსტზე მიგვანიშნებდეს. ამ მხრივ, „სასწაულნი“, „ანდერძისაგან“ განსხვავებით, სრულ დამოუკიდებლობას ინარჩუნებს.

ამასთანავე მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ აბუსერიძის ლიტურგიკულ კრებულში გაბნეული რედაქტორული შენიშვნები და კომენტარები „ანდერძის“ არსებობის აუცილებლობას ქმნიან. სხვაგვარად ჩვენთვის უცნობი დარჩებოდა, თუ ვინ იყო ხელნაწერის შემდგენელი და რედაქტორი. A - 85 ხელნაწერში „ანდერძი“ ერთადერთი ადგილია, სადაც ავტორი თავის ვინაობას გვიმხელს და წერს, რომ ის იყო

¹ ტბელ აბუსერიძის რედაქტორული შენიშვნები ცალკეა თავმოყრილი და შესწავლილი გ. კიკნაძის, მ. ქაქთარას და რ. ჩაგუნაყას წიგნში.

„აბუსერისძე ტბელი, ძე ერისთავთ-ერისთავისა ივანესი“

„ანდერში“ ავტორი გვამცნობს: „ესე ძლისპირნი და სტიქარონნი მე დაესხენ ამით ყოვლითა შემატებულითა და ვირე ცოცხალ ვარ, ოდესცა მისიდან, მე მოვიწმარებ“. აქ საუბარია ხელნაწერის სტრუქტურაზე, რომ კრებული შეიცავს საგალობლებს („ძლისპირნი და სტიქარონნი“) და „შემატებულ“ ტექსტებს, რომლებშიც იგულისხმება ტბელის და მისი ძმების (აბუსერისა და ვარდანის) შეკვეთით დაწერილი თხზულებები, ასევე სხვა ტექსტები, მის შემოქმედებასთან ერთად. მოცემული სიტყვები ნათელი ხდება ისიც, რომ ტბელ აბუსერისძე სასულიერო პირი იყო, რადგან იგი სიცოცხლის ბოლომდე მოიხმარდა ხელნაწერს, რომელსაც „ტურგიკული დანიშნულება გააჩნია“.

„ანდერძის“ მიხედვით, ტბელ აბუსერისძე ლიტერატურულ-მწიგნობრულ მოღვაწეობასთან ერთად მშენებლობასაც ეწეოდა ხიხათა (ღლევიანდელი ხირხათის მთის) ძნელად მისადგომ ციხესიმაგრეში, სადაც წმ. გიორგის ეკლესია აუგია. ამ საქმეს იგი შედგომია თავისი ძმების, ერისთავთ-ერისთავების აბუსერისა და ვარდანის დავალებით. მანამდე აბუსეროსძეებს მრავალი „უცალობისგან და დამართებისგან“ ვერ მოუცლიათ. გარდა ამისა, გარკვეული დროის განმავლობაში ხიხანი მტრის ხელში ჩაგარდნილა და იმდენად დიდი ყოფილა ციხესიმაგრის მნიშვნელობა, რომ მისი გამოსხნით საქართველოს მეფეები („ღმრთის სწორი პატრონები“) დაინტერესებულან. მეფეთა დავალებით ხიხანი მტრისაგან ტბელის პაპებს – აბუსერსა და სანანოს გაუთავისუფლებიათ. ბრძოლა დიდხანს გაგრძელებულია და მათ ზეციურ მფარველად წმ. გიორგი მოვლენია – „წმიდად იგი ახოანი გიორგი. ღამით ვარსკულავის სახედ გამოუჩნდის და ჯმა-უყვის, ვითარცა ჯორციელმან და ასწავის გზად შესასულელი. ესრეთ დაიცვნა ამას საზარელსა კლდესა ჩაჭრისაგან და გვბოძნა ხიხანი ჯელთავე“ – წერს აბუსერისძე.

ამ ამბების შედეგად ხიხანზე „ერისთვის“ განკუთვნილი სამყოფელი („სახლოვანი“) დაიშალა, რასაც თან დაერთო ეკლესიის სიმცირე, რის

გამოც მრევლის გულმოდგინებამ იკლო ამიტომ ტბელ აბუსერისძეს გაუთვალისწინებია „მამულის“ მოსახლეობის, კერძოდ, ხიხათა ძირში მდებარე სოფლის, ბაკოს მკვიდრთა რჩევამუდარა და, ეკლესიის გაფართოებასთან ერთად, „მრავალი სახლოვანიც“ აუშენებია. ამით ხიხათა ეკლესია „მამულის კაცთა“ მიმართ მზრუნველობის გამოხატულებად იქცა, სადაც ყოველ გიორგობაზე ერისთავთ-ერისთავების გვარის ხსენება უნდა აღსრულებულიყო: „გელ-ვყავ შენებაჲ ეკლესიისაჲ, სალოცველად გარდასულთა ჩუენთა და ცოცხალთა და მშობელთა ჩუენთა და საცხენებელად ჰაზისა ჩუენისა აბუსერისსა და მისსა მისისა სანანოღსთჳს“.

ტბელ აბუსერისძე ეკლესიის მშენებლობის განმავლობაში ხშირად ლიტანიობდა ხიხათა წმ. გიორგის წინაშე, რომელსაც მფარველობას და ხვარაზმელთა მძვინვარებისგან „სრულისა საქართველოს“ ხსნას ევედრებოდა¹.

ეკლესიის მშენებლობის დროს „მრავალთა კაცთა ფათერაკთაგან წსნა“ თუ „სრულისა საქართველოს“ მტერთაგან გათავისუფლება აბუსერისძისთვის სასწაულებია, რომლებსაც იგი გულმოდგინებით ჩამოთვლის: „ქვისა, დასაცემელად განმზადებულისა, მრავალთა არღარა მოსაწყყუედელად გარეუქუქცევანი; და წამოქცეულთა კლდეთაგან მშჳდობით წსნანი მრავალთანი; და ზარის განსაჯდელად მაღალსა და ტიალსა ადგილსა შთასაჭრელად განმზადებულთა კაცთა და ფერწაბატოუმილთა აღმოყვანებით წსნანი; და მრავალთა მუშაკობით მოქმედთა, ქვისმქნელთა და თანაშემწეთა მათთა, ხანგძლად სასნეულოდ განმზადებულთა, მეცსეულნი კურნებანი; და კაცის მჭამელთა მგელთა ოტებანი სრულიად საზღვართა შინა სრულისა საქართველოდსათა წინაშე მისსა ლიტანიობითა“. აბუსერისძის თხზულებათა სრული კრებულის ავტორები „ანდერძის“ მოცემულ მონაკვეთს „წმ. გიორგის უახლეს სასწაულებს“ უწოდებენ და მას განიხილავენ როგორც აგიოგრაფიული თხზულების ბოლოსიტყვაობას².

¹ აბუსერისძის თხზულებათა სრული კრებულის ავტორთა აზრით, ხიხათა ეკლესიის წინ ლიტანიობდა არა ტბელი, არამედ მისი ძეგლა მონაზონი ეპატერიწე აბუხარაძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 305.

² იქვე, გვ. 299.

ღვთისმშობლის ხატი, რომელიც ტბელ აბუსერისძეს ლიტანიობის დროს ეკლესიის გარეთ „გაჰყავდა“ წმ. გიორგის ხატთან ერთად, მისთვის დედას დაუტოვებია – „ანდერძობით, მფარველად ორისავე ცხოვრებისა“ მწერალი მოგვითხრობს, თუ როგორ სასოებდა მისი დედა ღვთისმშობელს „გამოუთქმელითა სარწმუნოებითა და სამარადისოვითა წინაშემდგომარეობითა და დაუღუშებელითა კითხვითა წმიდისა სახარებისადთა, ფსალმუნებითა და ლოცვითა“.

დედისადმი მიძღვნილი მონაკვეთი „ანდერძის“ ერთ-ერთი შესანიშნავი ნაწილია. ტბელის ამგვარ განსაკუთრებულ ყურადღებას მისი დედის უაღრესი მორწმუნოება განაპირობებდა, დიოფანტ-დიოფანტი ხათუთა ქმრის ტრაგიკული სიკვდილის შემდეგ მონაზვნად აღკვეცილა, სახელი ეკატერინე მიუღია და მთელი არსებით ჩაღრმავებია რელიგიურ ცხოვრებას. მისი მეუღლე, ტბელის მამა, ერისთავთ-ერისთავი ივანე „თურქთა ჯელთა აღესრულა“¹.

აბუსერის, ვარდანის და ტბელის გარდა, საეკლესიო ცხოვრებაში აქტიურად ჩაბმულა მონაზონ ეკატერინეს ქალიშვილი – დიოფანტ-დიოფანტი ვანენი, „რომელმან ეკლესიად აღაშენა წმიდისა იოვანე მასარებლისად და ღმრთისმეტყველისად“. ვანენის მიერ აშენებული ეკლესია აბუსერისძეთა „სამკვდრებელი“ გამხდარა².

რაც შეეხება ხიხათა ეკლესიას, მისი შემკობისთვის უზრუნია ერისთავთ-ერისთავს – აბუსერს. ტბელის მეუღლეს, ბაგულოს კი მნიშვნელოვანი წვლილი შეუტანია მშენებლობის გასრულებაში.

¹ ლ. ზუსტაძეშვილი თ. ვარდანის აზრს იხიარებს და თვლის, რომ ივანე უნდა გარდაცვლილიყო 1206 წელს, ბასიანის ბრძოლაში – იხ.: მისი წიგნი, გვ. 22. განსხვავებულ მოსაზრებას გუთავაზობს ა. ხახარაძე – იხ. მისი „ნათელი დაუღამებელი“, ბათუმი, 1979, გვ. 15-16.

² ვანენმა ეკლესია ააშენა და „აღავსო საწყაული კეთილი“ - გვიჩვენებს ტბელი. ერისთავთ-ერისთავი აბუსერისძეთა „სამკვდრებელ“ ეკლესიაში უნდა იგულისხმებოდეს სხალთის ტაძარი, ქართული ხუროთმოძღვრების შესანიშნავი ძეგლი. შეკვლევები მას XII-XIII საუკუნეებით ათარიღებენ. მ. თამარაშვილის ცნობით, სხალთა იოანე მახარებლის სახელზე იყო აგებული და ერთ დროს წარმოადგენდა ეპარქიის ცენტრს (იხ. მ. თამარაშვილი, ქართული ეკლესიის ისტორია დასაბამიდან დღემდე, გვ. 469). ამგვარივე მინარსის ცნობას გვაწვდის დ. ბაქრაძე წიგნში: „არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიაში და აჭარაში“, ბათუმი, 1987, გვ. 57.

„ჩემთა შვილთა დედამან ბაგულ პაშტად წააგო საშენსა შინა წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისსა და მას და მისთა შვილთაცა აწსენებლით – რუსუდანს, ზაქარიას, ივანეს, ონოფრეს და აღსართანს. და თულა რად მიუცეს, სხუასა ანდერძსა შინა აღვსწერ, თუ წადილი იყოს ღრმთისად და წმიდისა მთავარმოწამისად – და ორნი ჩვილნი ქალაყრმანი ჩემნი მარჩბიენი მიიწოდნა ზენამან სუფევამან“ – „ანდერძის“ მოყვანილი აღგილი მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს¹. აქედან ირკვევა, რომ ტბელს და მის მეუღლეს ჰყოლიათ შვიდი შვილი, მათ შორის ორი, ტყუპი ქალ-ვაჟი, ადრე გარდაცვლილან. გარდა ამისა, მწერალი არ ჩასს მეუღლესთან გაყრილი, რასაც ადასტურებს სიტყვები: „თულა რად მიუცეს, სხუასა ანდერძსა შინა აღვსწერ“. მეტიც, ბაგული მას გვერდში უდგას და ხიხათა ეკლესიის მშენებლობისათვის საკმაოდაც გარჯილა („პაშტად წააგო“). თვით ეს ფაქტი საგულევბელს ხდის, რომ მწერალი მიეკუთვნებოდა თეთრ სამღვდლოებას. ტბელ აბუსერიძის შემოქმედების სასულხო-ერო-სამოძღვრებო ხასიათთან ერთად, ამის დასტურია „სასწაულის“ და „ანდერძის“ ტექსტებში განმეორებული ავტორისეული ფრაზა: „ჩე, ღირსებისაებრ ამათ სიტყუათა კადნიერი“, რითაც, ჩვენი აზრით, აბუსერო-სძეს სურს ხაზი გაუსვას მღვდლის წოდების მაღალ ღირსებას (სხვათა შორის, იგივე თემა ვითარდება აგიოგრაფიულ ტექსტშიც, როცა ალავერდის მთავარმოწამის ჯვარი მხოლოდ მღვდელს „ემორჩილება“). მაგრამ, როცა საქმე პიროვნულს შეეხება მწერალი უკიდურეს თავმდაბლობას იჩენს: „მე, არა ღირსი და შეურაცხი შესაძრწუნებელთა ამათ სიტყუათად და სიყუარულისათჳს იძულებული და არასაკადრებელად ვერმომთმინე, აბუსერიძე ტბელი“.

„ანდერძის“ მნიშვნელოვანი ნაწილია სულთა მატიაზე, რომლის შესახებ ნაწილობრივ უკვე ითქვა. იგი ხიხათა ეკლესიის მშენებლობის

¹ ლ. მუხხელისშვილის აზრით, „ანდერძის“ დაწერის დროს ტბელი ოჯახთან გაყოფილია, ხოლო მისი მეუღლე – იმეორედ გათხოვილი (ლ. მუხხელისშვილის დასახელებული წიგნი, გვ. 14). ი. სიხარულიძის აზრით, ტბელ აბუსერიძეს ბაგულის მეორე ქმარია. პირველი ქმრისგან ბაგულს შექმნია 5 შვილი, ტბელისგან კი – ტყუპი ქალ-ვაჟი (ა. სიხარულიძე, ტბელ აბუსერიძის, XIII საუკუნის მწერალი, გვ. 29-30). რ. ჩაგუნაძე და მ. ქაიფარია კი მიიჩნევენ, რომ ტბელი ალექსიძის ბერად და გაცილებულაა ოჯახს – იხ. აბუსერიძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 80-81.

ამების შემდეგ იწყება და წარმოადგენს ტიპურ „მოსახსენებელთა წიგნს“ აბუსერისძეს „ანდერძის“ ორივე ნაწილი ერთ, განუყოფელ მთლიანობად ჩაუთქვრება, რასაც ადასტურებს ის, რომ ხიხათა ეკლესიის მშენებლობაში მოხსენებულ პირთა სახელები სულთა მატანეში აღარ მეორდება¹. ამგვარი დამოკიდებულების მიუხედავად, „მოსახსენებელთა წიგნი“ გამოცალკევებულია „ანდერძის“ პირველი ნაწილისაგან და მასში საგანგებოა ჩამოთვლილი აბუსერისძეთა ფეოდალური სახლის ყველა წარმომადგენელი. ისინი მოიხსენიებიან გარკვეული იერარქიის დაცვით. მწერალი თანმიმდევრობით ჩამოთვლის მშობელთა დიდ ოჯახს. აბუსერის ოჯახის წინ ასახელებს თავისი ოჯახის წევრებს, ვარდანის ოჯახის წინ კი – გარდაცვლილებს.

მოცემულ თანმიმდევრობაში ტბელ აბუსერისძეს შიგადაშიგ კორექტივები შეაქვს: ძმისწულ გრიგოლს ასახელებს თავის ოჯახთან ერთად, მაგრამ თხოულობს მის მოხსენიებას მათ „სამთავე თანა“ (იგულისხმება აბუსერი, ვარდანი, ტბელი); გარდაცვლილებს ვარდანის ოჯახის წინ ასახელებს, თუმცა იქვე წერს: „ესე უწინარეს ჯერ იყო“, ესე იგი, საჭირო იყო მათი პირველ რიგში მოხსენიება.

„მოსახსენებელთა წიგნი“ სტრუქტურულად მთლიანი ტექსტია, იგი სრულყოფილებას ბოლომდე ინარჩუნებს იმის მიუხედავად, რომ ხელნაწერის ამ მონაკვეთში ამოთხეკილია 22 სტრიქონი. ამონაშალის წინ ტბელ აბუსერისძე გვაცნობს ხელნაწერის კრებულის შემდგენისათვის მის მიერ გაწეულ სამუშაოს. ამონაშალის შემდეგ მოცემულია მწერლის ოჯახის (მეუღლის და შვილების) მოსახსენებელი.

ანალოგიური სტრუქტურითაა მოცემული აბუსერის ოჯახის მოსახსენებელი. ტბელი ამ შემთხვევაშიც თავდაპირველად თავისი ძმის მიერ გაწეულ ღვაწლზე მოგვითხრობს: „პატრონმან ძმამ ჩემმან აბუსერი

¹ ლ. მუსხელიშვილი ხიხათა ეკლესიის მშენებლობისადმი მიძღვნილ მონაკვეთს („უწით, რამეთუ არა ვარ შესარაცხავი ღმრთიე მონიჭებულისა კეთილისაჲ... მუნ შინა მისრულთა ხალოცაჲად, ჳიდრებისა მათისა ნუგეშინის-საცემელად“) „სასწაულების“ და „ანდერძის“ გარდაიხად ნაწილად მიიჩნევდა. შეკლევარის ასრით, სხვა მხრივ ეს ორი ნაწილი „არაერთარ დამოკიდებულებას ურთიერთობის არ გვიჩვენებენ“ – ლ. მუსხელიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 1. შდრ. აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 298-311, 321-322.

მრავალნი კარგი ხატნი დაასუენნა ღიდრუანნი: ერთი წმიდისა გრიგოლი პართეველისაჲ და მეორე წმიდისა დიმიტრისი, მესამე წმიდისა გიორგისი, მეოთხე წმიდისა იოვანე ოქროპირისაჲ... მეხუთე ხატი საღრმთოჲსა პირი საჲ და მეექუსე ყოვლად წმინდისა ღმრთისმშობლისაჲ ჩჳლელი“. შემდეგ ითხოვს აბუსერის შეუღლების მოხსენიებას.

„ანდერძის“ დანიშნულება და სპეციფიკა გარეშე პირისაგან ჩარევას გამორიცხავს. ამდენად, ტექსტიდან 22 სტრიქონის ამოღება მხოლოდ ტელ აბუსერისძეს შეეძლო დაახლოებით შეიძლება კიდევ „ანდერძის“ გაუქმებული მონაკვეთის შინაარსის დადგენა. კონტექსტიდან გამომდინარე, მოსალოდნელია, რომ მწერალი აქ ვრცლად საუბრობდა მის მიერ შედგენილი ხელნაწერის შესახებ და დასაგულგებლად („დასაგულგებლად განაღამცა“) ჩამოთვლიდა შეტანილი თხზულებების სიას. ამგვარი შინაარსის ტექსტი (ზანდუკი) შეტანილია ხელნაწერში და მოთავსებულია „ანდერძის“ შემდეგ¹. ზანდუკის გადაადგილებით ტელ აბუსერისძეს შეუძლოა კლებია ღვთისმსახურების დროს წასაკითხი ტექსტი, თანაც თავისი ღვაწლის შესახებ „დადუმების“ ხარჯზე არ არის გამორიცხული, რომ გადაეხეილ 22 სტრიქონში აბუსერისძე საუბრობდა ხელნაწერი კრებული და ხიხათა ახლად აშენებული ეკლესიის ურთიერთმიმართების შესახებ².

„მოსახსენებელთა წიგნს“ ანდერძისთვის დამახასიათებელი ყველა

¹ ზანდუკის სრული ტექსტი გამოცემულია – აბუსერისძე ტელე, თხზულებანი, გვ. 73-75.

² კეკელიძე იცნობდა A-85 ხელნაწერის ზანდუკს, რომლის მოჩაყვებზე დაყრდნობითაც გამოიქცა ეარაული „სამთა იოვანეთა“. პიმოგრაფიული კანონის ავტორის შესახებ და დასაბუთა აბუსერისძის პასქალურ-კალენდარული თხზულება („ქრონიკონი სრული მისითა საუწყებლითა და განგებითა“) – იქვე, გვ. 154, 186, 322.

გარდა ამისა, როგორც ჩანს, კ. კეკელიძისთვის ცნობილი იყო A-85 ხელნაწერის დენის შედგენის თარიღი – 1172 წელი. ამ წელს დებდა იგი „მწეალებელთა ყოველთა შერუნებისა“ ბელობის დაწერის ქვემო ქრონოლოგიურ საზღვრად – იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. II, თბ., 1981, გვ. 244.

აღნიშნული საგალობლის ავტორის კინაობა დღემდე დაუდგენელია. მისი უძველესი ნუსხა კი დაკუთვლია A-85 ხელნაწერში, სადაც ტექსტს ახლავს შინაწერი: „ესე „გალობანი მწეალებელთა ყოველთა შერუნებისანი“ ითქუნნ განქიქებასა მათისათჳს. უკუეთუ ყიხმე გენებოს სირველსა კერიაკესა წმიდათა მარხეთასა“. საგალობლის შესახებ იხ. კ. კეკელიძე, გეროდოტი ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, თბ., 1956, გვ. 263-265.

რაც შეეხება A-85 ხელნაწერის დენას, შესაძლოა, იგი რაიმეთი უკავშირდებოდეს იყორთის ტაძარს, რომელიც ასევე 1172 წლით თარიღდება.

² აბუსერისძე ტელე, თხზულებანი, გვ. 322

ატრიბუტი გააჩნია ტბელ აბუსერისძე ხშირად იმეორებს სიტყვებს: „გუჟანგენებლით“, „დაგულოცევლით“. იგივე თხოვნა „ანდერძის“ დასასრულსაც მეორდება („და ვითარცა სოფლისა დასასრული მოგვწოდებდეს, გინა თუ ცოცხალ ვიყუნეთ რომელნიმე სადამდინცალა, წაკითხვითა ამისითა ყოველთა დღესასწაულთა წმიდისა გიორგისთა დაგულოცევლით“), რის შემდეგაც მწერალი მღვდლებს განუმარტავს, თუ როგორ უნდა დაელოცათ მოხსენიებული პირები: თავდაპირველად ეკლესიაში უნდა წაკითხულიყო „ანდერძის“ ტექსტი – ტბელის თხოვნით, ეს უნდა გაეკეთებინა კარგ მკითხველს („უკუეთუ ვინმე მღვდელი არ კარგი მკითხველი დახუდებოდეთ... კარგსა მკითხველსა წაკითხვებლით“). „მოსახსენებელთა წიგნის“ წაკითხვის შემდეგ კი მღვდელს „ერისაგან ამინის მთქუმელობითა“ უნდა წარმოეთქვა: „ამათ ყოველთა ზემოწსენებულთა, მეოხებითა წმიდისა მთავარ მოწამისადათა და ყოველთა წმიდათადათა, მიუტევენ, მეუფეო იესუ ქრისტე, ღმერთო ჩუენო, თანაარსო მამისაო და ყოვლად წმიდისა სულისაო“. ხსენება უნდა აღსრულებულიყო წმ. გიორგის ორივე დღესასწაულზე: 23 აპრილს და 10 ნოემბერს, – „ცისკრად“.

აბუსერისძეთა ხსენება დაწესებული ყოფილა ასევე ჰალესტინის ჯვრის მონასტერში, სადაც 28 ოქტომბერს სრულდებოდა „აღაპი და წირვად აბუსერისძისა ივანესი“. მკვლევართა ვარაუდით, აღაპის ივანე აბუსერისძე უნდა იყოს სახელოვანი მწერლის მამა¹.

„კლარჯულ სვინაქსარში“ (A-97, XI საუკუნე) შემონახულია საკუთრივ ტბელ აბუსერისძის აღაპი. ხელნაწერის მარხვანის ნაწილში მეექვსე კვირიაკის დასაწყისში იგი მიუწერიათ XVI საუკუნეში: „ამასვე დღესა აღაპი ტბელისა აბუსერისძისაჲ. ამის შემცვალბეულიცა კრულია პეტრე მოციქულისა მადლითა“².

¹ ლ. მუსხელიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 26; ვ. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისთვის (XI-XVII სს.), თბ., 1962, გვ. 83, 129-130.

დრტილის კრეჩის მონაწილე გრიგოლ აბუსერისძე მოიხსენება ათონის მონასტრის აღაპებში - ლ. მუსხელიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 19-20.

² ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ჟოფილი საეკლესიო მუზეუმის (A) კოლექციისა, ტ. I, გვ. 446; აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 82.

1. „სასწაულნი ზმოდისა მთავარმოწამისა ზიორზინნი“ დამოუკიდებელი მხატვრული ტექსტია, რომელიც წარმოადგენს კომპოზიციურად მთლიან თხზულებას. იგი შედგება შესავალი ნაწილისაგან (წინასიტყვაობა) და ერთიანი სიუჟეტის მქონე ძირითადი თხრობისგან.

აგიოგრაფიული თხზულების ძირითადი თხრობა შეეხება შუარტყლის წმიდა გიორგის ეკლესიის მშენებლობას. თხზულების მთავარი პერსონაჟები ერთი ოჯახის წევრები არიან: ტაძრის მშენებელი ბასილი (იგივე ბოლოკ-ბასილი), მისი შვილი ივანე, რომელსაც მწერალი იოვანეს უწოდებს, და შვილიშვილი - მღვდელი იოსები. ძირითადი თხრობა იწყება შეძლევი სიტყვებით: „და იყო ესრეთ, რამეთუ ესე ბასილი იყო ქვითხუროფ, რომელსა ეწოდების გალატოზი“. მასში ჩართულია ორი „მოთხრობილი“ (ტყვეთა გამოხსნის სასწაულები ალავერდის და ცხმორისის წმინდა გიორგის მიერ). ამ ეპიზოდების შემდეგ სიუჟეტი გრძელდება: „ხოლო ჩუენ პირველსავე სიტყუასა მოვიდეთ“. თხზულების ბოლოს კი საუბარია იოსების გარდაცვალებაზე, რომელიც წმ. გიორგის ტაძრის სტოის ქვეშ დაუკრძალავთ „სათელავსავე პაპისა და მამისა თჳსისა“. ტექსტის დასასრული შეესაბამება აგიოგრაფიულ შაბლონს: „დაღაცათუ არა შემძლებელ ვართ ჯეროვნად ღიდებისმეტყუელებასა ჩუენთჳს ვნებულისასა, გარნა ღიდებაჲ მადიდებელსა წმიდათა მისთასა, რომლისა თანა მამასა შუენის ღიდებაჲ ცხოველისმყოფელთი წმიდით სულითურთ მიუკუნისადმდე, ამინ“ (41).

წინამდებარე წიგნში პირველად ქვეყნდება „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ დამოუკიდებელი სახით, ხელნაწერის „ანდერძის“ დაურთველად. ჩვენი აზრით, ეს ხელს შეუწყობს ტექსტის უდავო მხატვრული ღირსების წარმოჩენას¹.

¹ პირველმა გამომცემელმა - თ. ჟორდანიამ თხზულებას უწოდა: „ისტორიული წერილი აბუსერისძის ტბელისა“ (იხ. ქრონიკები, II, გვ. III). „სასწაულთა“ ტექსტით უმთავრესად ისტორიკოსების დაინტერესება, სწორედ ამით უნდა აიხსნას.

აბუსერისძის თხზულებათა სრული კრებულის ავტორები ანალოგიურ მოსაზრებას გეტავაზობენ ხელნაწერში დაცული ტექნიკური ნიშნების შესწავლის საფუძველზე: „სასწაულნის“ და „ანდერძის“ ტექსტში გამოყენებულია ტექნიკური ნიშნების (ჩიტისთვალების) მთელი სისტემა, რომელთა საშუალებითაც „სასწაულნი“ ერთდროულად, როგორც კრებულის ორგანულ ნაწილად, ისე სავსებით დამოუკიდებელ თხზულებად არის წარმოდგენილი. ჩიტისთვალებთან ერთად აშიაზე მოყვანილი მითითება „ამას ზემოდთსა სასწაულთავე თანა აღსწერდეთ წმიდისა გიორგისთა, ვისცა გენებოს“ უკვე თავისთავად აფიქსირებს თხზულების საზღვრებს მისი ცალკე გამოყოფის შემთხვევაში. ამავე დროს ის გადაწყვერის ნებასურვილს ანდობს „უახლეს სასწაულებთან“ დაკავშირებული გარდამავალი ნაწილის თხზულებაში დამატებად შეტანა-არშეტანის საკითხს“¹.

ტბელ აბუსერისძეს A-85 ხელნაწერში იძლევა აგიოგრაფიული თხზულების ორგანო დასათაურებას: „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ (ტექსტის წარდგინება-სათაურში და ბოლო აბზაცში) და „ახალნი სასწაულნი წმიდისა გიორგისნი“ (ზანდუკში). ჩვენ უპირატესობას ვანიჭებთ პირველს, იმ მოსაზრებით, რომ წმ. გიორგის „მთავარმოწამობა“ თხზულების სახისმეტყველებაშიც ჰმოკვებს ასახვას².

თარგმანისთვის უფრო შესაფერისად ჩავთვალეთ ზანდუკისეული დასათაურება.

2. „გალობანი ღმრთაი იოზანთა“ ოთხი ნუსხით არის ჩვენამდე მოღწეული (A-85, A-1040, ქუთ. 22, ქუთ. 94). მათგან მნიშვნელოვანია XIII საუკუნის ნუსხები – A-85 და ქუთ. 22. A-85 ხელნაწერს ავტოგრაფიული ნუსხის მნიშვნელობა ენიჭება. მიუხედავად ამისა, მასში ტბელ აბუსერისძის ტექსტი წარმოდგენილია გარკვეული ხარვეზებით. მაგალითად, გალობა „ღამითგანსას“ მეორე დასდებელში გამოტოვებულია ერთი ტაქტი („და ღმრთივ მღელვარედ“), რომელიც მოცემულია ქუთ. 22 ნუსხაში:

¹ აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 321.

² თხზულების სათაური „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ სამეცნიერო ლიტერატურაში კ. კეკელიძემ შემოიტანა – იხ. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, გვ. 330.

„ღმრთივ აღმომდინარედ წყაროდ
 ღმრთივ ბრწყინვალისა ქადაგებისად,
 და ღმრთივ მოძრავად მდინარედ
 ღმრთივ სწავლულისა ღმრთისმეტყუელებისად,
 დ ა ღ მ რ თ ი ვ მ ღ ე ლ ვ ა რ ე დ
 ზღუად ღმრთივ გამოგნისა
 მოძღურებისად ვიცნობთ სამთა სეხნათა“.

გადამწერის შეცდომით უნდა აიხსნას იოანე ნათლისმცემელთან დაკავშირებით ეპიტეტის – „უფლებული (sic) ვნებათაგან“ გამოყენება გალობა „კურთხეულ არსას“ მეორე დასდებელში (A-85), სადაც „სამი იოვანე“ ანგელოზთა მეორე იერარქიის წევრებთან არიან შედარებულნი. ქუთ. 22-ში ეს ადგილიც გამართულია:

„და მეორეთა
 შორის უფლებად, ვითარცა
 უ უ ფ ლ ო ს ა ვნებათაგან
 – სიტკსა წმასა,
 და ძალად – ღმრთისმეტყუელსა,
 ვითარცა ნიშთა
 ძალისა სიმდიდრესა,
 და გელმწიფეთა მწყობრად – მოძღუარსა“.

თავისთავად, ეს ფაქტები კიდევ ერთი საბუთია ტბელ აბუსერიძის უშუალო კავშირისა გელათის საგანესთან. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ქუთ. 22 ხელნაწერი აბუსერიძის საგალობლით იწყება.

A-85 ხელნაწერში საგალობელს დართული აქვს „ღმრთისმშობლისანი“. ისინი არ არიან ორიგინალურნი, ამიტომ გალობათა ბოლოს მხოლოდ მათი დასაწყისი სიტყვებია მოყვანილი. გაუგებრობას იწვევს მეექვსე გალობის „ღმრთისმშობლისაჲ“ – „ქრისტეს ღმრთეებაჲ“. დღეისათვის უკვე გამოცემულ „ძლისპირთა“ კრებულებში მის ნაცვლად

გეხვდება „ჭ სასწაული, რომელმან“¹.

უკანასკნელ ღრმადე უცნობი იყო ასევე მეხუთე გალობის („ღო მითგანსას“) ძლისპირი „სიყუარულისა საკრეელთა“. მიკვლეულია მისი ფრაგმენტი².

„გალობანი წმიდათა იოვანეთა“ ორჯერ გამოიცა. ტბელ აბუსერისძის თხზულებათა სრულ კრებულში (1998 წ.) საგალობელი გამოქვეყნდა მხოლოდ ერთი ნუსხის (A-85) მიხედვით. ჩვენ ტექსტს ვაქვეყნებთ XIII საუკუნის ორივე ნუსხით (A – A-85, B – ქუთ. 22), რითაც ვიმეორებთ 1992 წლის გამოცემას.

¹ ძლისპირნი და ღმრთისმშობლისანი, ორი ძეელი რედაქცია X-XI სს. ხელნაწერების მისხედეთ, გაჰოსცა და გამოკელეუა ღაურთო ე. მეტრეველმა, თბ., 1971; ნეემირებული ძლისპირნი (ხელნაწერი A-603), გაჰოსცა, გამოკელეუა და საძიებლები ღაურთო გ. კიკნაძემ, თბ., 1982, გვ. 577.

² აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, გვ. 155-156.

ქუთ. 22 ხელნაწერში ტბელ აბუსერისძის საგალობელი „ღმრთისმშობლისათა“ მითითების გარეშეა მოცემული. გამოწაკლისია მეცხრე გალობა „ადიდებდითსა“, სადაც „ღმრთისმშობლისაჲ“ ჩაუწერიათ ძლისპირის ადგილზე. ამის მიზეზია ის, რომ ძლისპირი „ნუ მტირ მე, ღეღაო“ აბუსერისძის კიმნოგრაფიულ კანონში ერთადერთია, რომელსაც ირმოლოგიონებში ახლავს სამი „ღმრთისმშობლისაჲ“.

სასწაულნი ზმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი*¹

1. ვინადოგან თანაარსმან სიტყუამან, სიბრძნემან და ძალმან თანადაუსაბამომან დაუსაბამოვსა მამისამან არავე აკმაა შობად ქალწულისაგან უბოწოვსა და გუემსგავსა, თვნიერ ცოდვისა, განგებულებითა და ჯერ-ჩინებითა სულისა წმიდისადთა, რომელი გამოვალს დაუსაბამოდ თანაარსებით დაუსაბამოვსა მამისაგან. და გამოიცადებოდა ეშმაკისაგან სიტყუად ღმრთისად, კაცქმნილი ნეტსით, და ივნო ჩუენთვს სიკუდილითა ჯუარისადოა, რომლითა განიკურნა ცთომილებად ხისამიერი, და მოგუენიჭა უკუდავებად ცხოველსმყოფელითა აღდგომითა მისითა, რომლითა დაითრგუნა ეშმაკი დასითურთ მისით. ამანვე წმიდანი თვსნი, სათნო ყოფილნი ღმრთეებისა მისისანი, ცხრანივე დასნი წმიდათა ანგელოზთანი და მეათენი კაცთანი, – ჰირველსა სჯულსა შინა: მამადმთავართა და წინასწარმეტყუელთანი, ახალსა შინა: მოციქულთა და მღვდელთმოდელუართანი, მოწამეთა და წმიდათა მამათა და დედათანი, – განაჩინა მეოხებად ჩუენთვს, თანა წმიდასავე ქალწულსა, საკუთრად მშობელსა მისსა, და ყოველთა ნაშობთა უმეტესსა თავადსა იოვანეს, ქადაგსა სიტყვსა ღმრთისასა, წინამორბედსა და ნათლისმცემელსა.

2. და ამათსაცა სახელსა ზედა აღეშენნეს ეკლესიანი, ერთეკლესიად წოდებულნი, ვითარცა აღუთქუა პეტრეს, ვითარმედ: „შენ ზედა აღვაშენო ეკლესიად ჩემიო“², და შემდგომითი-შემდგომად წმიდათა მისთა;

3. და დიდსა მას ახოვანსა და მთავარსა მოწამეთასა გიორგის, – „რომელმან ავსენოს წმიდად სამებად შენ მიერ ჩემდა მომართითა მეოხებითა

* ხელნაწერში სათაურად მოცემულია შემდეგი კომენტარი: „ჯერ-არს კსენებად შუენიერისა და დიდისა ახოვანისაჲ, რამეთუ ესე არიან სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი და ანდერძი მისისა სასოებით შეუედრებულისა და ამით სიტყუათა შესაკადრებლად ღირსებისაჲბრ მოქუმელისაჲ“. ზანდუკში გვაქვს სხვაგვარი დასათაურება: „ახალნი სასწაულნი წმიდისა გიორგისნი“.

¹ მღრ.: მაიკე 11.11, ლუკა 7.28.

² მაიკე 16.18.

და სახელსა შენსა ზედა აღშენებითა ეკლესიისაჲთა და აღმართებითა ჯუჲ-
რისა გინა ხატისაჲთა და გინა სხვთა შესაწირავითა, მსგავსად სარწმუნო-
ებისა მათისა, მდიდართა და გლახაკთა, კაცად-კაცადმან ძალისაჲებრ, ქურო-
ვის მწულოლებით რომელმანმე ზეოთგანაჲყრობით, რომელმანმე ცრემლით
და მჭურვალედ თაყუანის-ცემით, მას აღესრულოს ყოველივე თხოვად
ორისავე კერძოჲსაჲო და თავისაჲცა თჳსისათჳს გინა სხუათათჳს“, – რომ-
ლისათჳს არს მიზეზი სიტყჳსა ამის ჩემისაჲ.

4. რომელმან სუეტი იგი ქუროვისაჲ მიითუალა ტაძარსა შინა თჳსსა,
ესერა ჟამთაჲცა ამით ჩუენთა შინა ერთსა ერისაჲკაცთაგანსაჲცა ვისმე აღაშე-
ნებინა ეკლესიაჲ მისი გამოცხადებითა თჳსითა დიდებულობითა და საკჳრვე-
ლობითა ამან წმიდამან მოწამემან გიორგი, ქვისაგან და კირისა და თჳნიერ
მისსა ვინცა ზეოყვის შეწვენად, ქვისა გინა სხვსა რაჲსმე ნივთისა არა
აქუნდის ყოვლადვე შეძლებად ძრვისაჲ, და შერისხვით აჩუენის ოდესმე
ძილსა შინა და ოდესმე ღღისით და ცხადად. და უკუეთუ მხოლოდ ოდენ
ბასილი მუშაკობდის, თჳნიერ ვისისაჲცა თანაშეწვენისა, რაოდენ გინა მძიმე
ქჳად იტჳრთის ქჳასა ზედა დასასუმელად, რომელი ფრიად მრავალთა კაც-
თა მიერცა მძიმე არს ტჳრთვად და თუალით სახილველად საკჳრველ. და
სხუთაგან ზელ-ყოფით შეწვენასა შინა ვერცა ერთისა კაცისა მიერ
სატჳრთავისა შემძლებელ იყენიან შეძრვად, რაოდენცა მრავლად შეჲ-
რბიან. და თჳთ დიდი იგი ახოანი თუალითა იხილის მის თანავე მუშაკობად
ამან ნეტარმან ბასილი და აღწევად ქვისა მძიმისა და ოდესმე თჳნიერ მუშ-
აკობისაჲცა სწავეებით განაძლიერებდის და მისცემდის სასოებასა საკჳრვე-
ლისა ამის აღშენებისასა და არცა ღორღისა და კირისა შთასხმად მიუტეჲ-
ვბდის და არცა ვის მოღებად და ზელად ქჳშისა კირსავე თანა, თჳნიერ
მისსა.

5. და იყო ესრეთ, რამეთუ ესე ბასილი იყო ქვეთხოროჲ, რომელსა
ეწოდების გალატოზი. და წარვიდა ქუეყანასა სომხითისასა, მახლობელად
თფილისისასა. და გამოეცხადა დიდი იგი ახოვანი და ჰრქუა: „ნუ გაქუნს
მოცალეზად მოსარეწელისათჳს სიგლახაკისა შენისა და აღმიშენე ტაძარი

* მარკ. 12.41-44, ლუკა 21.1-4.

ჯელთა მიერ ოდენ შენთა და ნუმცა ვინ კადნიერ იქმნების მუშაკობად და შეუელად შენ თანა. და უკუეთუ ესე ესრეთ არა აჩუენო გულისმოდინებად, აღგაიწრო და მოგკლა ყოვლით სახლეულთი შენითურთ“. ხოლო ამან ნე ტარმან ბასილი ჰრქუა, რომელსა მახლობელნი მისნი ბოლოკ-ბასილობით უწოდდეს: „ჴ წმიდაო გიორგი, რადმე ვყო საწყალობელმან და ყოვლად უბადრუკმან? პირველად, ვითარ შესაძლებელ არს ჩემთა ოდენ ჯელთა მიერ აღშენებად ტაძრისა შენისაჲ, რომელი სოფლის დასაბამითგან არაოდეს ვისგან ქმნილ არს? და მე ესრეთ გლახაკსა ნუგეშინის-საცემლად ჩემდა მაქუნდა უცხოებასა მუშაკობად, რადთა მოვირეწო დასარჩენელი სახლეულთა ჩემთაჲ. და მომიტევე, ჴ წმიდაო მოწამეო, რადთა აღვასრულო ჯელთი მუშაკობად ამის უცხოთა ეკლესიისაჲ და ვცოცხლობდე ჯელთა მიერ ოდენ ჩემთა, სათარველითავე შენითა“.

6. ხოლო წმიდამან კუალადცა მრავალგზის აჩუენა და იგივე ჰრქუა მხილებითა შერისხვისა და ამოწყუედისა ქადილისაჲთა: „ისმინე ჩემი, ბოლოკ-ბასილი, და წარვედ უდაბნოსა კლარჯეთისსა, რომელსა ჰრქვან ოპიზაჲ. და მუნ არს ვინმე ბერი მონაზონთაგანი, რომელსა ეწოდების სტეფანე. და არს კაცი იგი უბიწოჲ და წმიდაჲ, რომელი სნეულებითა დიდითა შეპყრობილ არს, და აუთქუ ჩემმიერი კურნებაჲ. და მას უთქს ერთი კერძოკარაული, რომელ არს ჯორი, და უც რკინადცა, და აუთქუ ჩემმიერი კურნებაჲ. და იგიცა მოითხოვე ჯორითურთ და შექმენ მის რკინისა ჭურჭელნი ქვისსათლელნი ჯელითავე შენითა, თჳნიერ კაცთა შეწევნისა და უღლეულნი ჯართა შენთანი რომელ არიან, თჳნიერ მათსა ნუმცა მოიჭმარებ საზიდაესა სამუშაკოსა ქეიასა, გინა სხჳსა რადსმე ნივთისსა და ამით კარაულითა კრებდი ქჳშასა და თჳნიერ ამათსა სხუად ნუმცა ვინ არს კადნიერ შეუელად შენდა და თანაშეწევნად კაციოგან და პირუტყუადმდე“.

7. და მოიწია ბასილი სახიდ თჳსსა, განკვრეებული და შეპყრობილი შიშითა დიდითა, მმათა შორის თჳსთა და ყოველთა სახლეულთა მისთა. ხოლო მათ ამის ყოვლისავე მათდა მიმართ მომთხრობელი ამის საკვრეულებისაჲ ჰგონეს ცნობითა ვნებული განცუბრებისა მიერ, ურწმუნო ქმნილთა.

მ და მიიწია რად ბასილი მონასტერსა მას ობიზისასა, სენაკსა ნეტარისა სტეფანესსა, და მიუთხრა მას ყოველივე ესრეთ, ვითარცა ჰრქუა წმიდა მან მოწამემან. და მოსცა რად კარაული თჳსი და რკინად შესაქმნელი ქვის საოღელთა ჭურჭელთად, მეცსეულად განიკურნა, სიტყვასებრ წმიდისა ახოვანისა.

9. და მო-რად-იწია ბასილი სახიდ თჳსსა, იწყო მუშაკობად საკვრეველისა ამის ტაძრისა კერძოკარაულსავე თანა უღლეულითა მით წართა თჳსთადთა, რომელთა სახელითცა უწოდდის: ერთსა „ქურდაობით“ და მეორესა „პირქუშობით“.

10. და ესრეთ უწყებულ იყო წმიდისა მიერ: „ქვასა, რომელსაცა მიწით აღმოიღებდე, ანუ კლდისაგან აღმოჰყაფდე, მას აღგიღოსა მფრინველი დაჯდების, უკუეთუ განგემაჩუებოდეს. და თჳნიერ მის მფრინველისა გამოჩინებისა და მუნ ზედა დაჯდომისა ცუდ იქმნას ყოველი ჭირი შენი, რაოდენ გინა ღიღითა იძულებითა იმუშაკო“. და სახეცა მის მფრინველისად ეუწყა და ვითარებად წმიდისა მიერ, და მისი ხილვადცა მისცემდის სასოებასა ამის საკვრეველისა მუშაკობისასა.

11. ხოლო კაზმასა შინა ქვისასა აღგიღოსა და უბანსა, რომელსა ეწოდების ჯალუ, გამოუჩნდა საოცარი სახითა საზარელისა გუელისადთა, რომელსა ესხნეს თუალნი ღიღისა დარაკისა ოდენნი. და ფრიად შეძრწუნებულსა ნეტარსა ბასილის გამოუჩნდა წმიდად იგი ახოვანი, მთავარი მოწამეთად და უღალადა წმა-ყოფით ნუგეშინს-ცემად და ჰრქუა: „ნუ შეძრწუნებულხარ, მ ბასილი! საოცარი ესე ხიხათა ზურგით მომავალ არს მუნითცა ჩემ მიერვე ოტებული მთასა, რომელსა ჰრქვან პრასინაული, და მგ ზავრი არს ექსორობით“. და იტყოდა: „ვხედევდიო წარსრულსა აღმოსავალით კერძო და გარდაეფარა თუალთაგან ჩემთა, რაჟამს გარდავლო მთად იგი ჭარალისად“.

12. ხოლო სუმასა შინა წყლისასა დააყუდა პირი თჳსი წყაროსა ზედა. მეცსეულად მოვიდა წმიდად მოწამე და აღმოზინდა მიყოფითა კელთადთა და ჰრქუა: „არა ჯერ-არს, რადთამცა სუი ეგე, თჳნიერ ჯუარის გამოსახვისა, რამეთუ არიან მანდა ეშმაკნი ჩემ მიერ შთახეულნი. და

ესრეთვე სხუათა აუწყე, რადთა თვნიერ ამისსა არავინ სუას ამის წყაროდსაგან“.

13. ვითარცა გაუწყო თქუენ სასწაული ერთისა ქვისათჳს, ესრეთვე ყოველთა სამუშაოთათჳს ქვათა, გინა სხუათა ნივთთათჳს თვთოჲელად, ესრეთ გულისწმა-ყავით, რადთა გრძელად მეტყუელებითა არლა საწყინო იქმნას, ზ ღმრთისმოყუარენო, ამის საკვრველისა აღშენებისა სასოებით მსმენელნო!

14. მთასა მას, რომელსა ზედა არს ჯგუარი სახელსა ზედა წმიდისა ზაქარიაჲსსა და ამას მთასა სახელიცა იგივე ზაქარწმიდაჲ ეწოდების, ზუნ შეჰკაზმა ქვაჲ დიდი და მძიმე ფრიალ და დადგა მარტომან მარჯილსა ზე და მათვე უღლეულთა თჳსთასა შეწევნითა წმიდისადთა ზუეულებისაებრ და რაჲ ჴელის-მიყოფით წინაწარმოდლომდომან ვერშეძლებისათჳს მწუხარე ყო თავი თჳსი, მეყსეულად მოეცნნეს მარჯილნი უღლეულსა მას გართასა და უღელი ქედსავე ზედა დაშთა მათსა და არცა ბასილის ეკუეთა უვნებლობასავე თანა გართასა და მსწრაფელ შთამოვლო საზარელი იგი და მყათარი ჩამოდმართი და არცა სიმრავლესა ქვათასა ეკუეთა და არცა წინაკერძო დახუდომილსა ხევნარსა მის ქუეშე მყოფისა მალნარისასა, რომლისა დასასრულსა, სივაკესა შინა, წარვლო კარი ეკლესიისად, რომელ არს სახელსა ზედა წმიდისა წინამორბედისა და ნათლისმცემელისასა; და მას ქუე შეთცა განვლო წყალი და ყოვლადვე უვნებელმან ქვითურთ შველო შელ მართიცა დიდი. ხოლო ნეტარი ბასილი მოვიდა მას ადგილსა უღლეულთურთ და წარვიდა უმეტეს ოთხისა უტევანისა და მიაწია ქვაჲ იგი უღლეულთა მით სამუშაოსა მას ტაძრისასა საკვრველსა და დადგა ბალაჲჲრად კარსა დასავალისასა, რომელ არს მცირედლა უნაკლულეგანეს ათერთ მეტისა მტკაველისა.

15. და ამით ესევეითართა საკვრველებითა არს ყოველივე ესე ნამუშავეი ამის საკვრველისა ტაძრისად, დიდად შუენიერი და წმიდად გებულო ქვებითა ფრიალ დიდითა და მრავალთა მიერ სატჯრთაფადცა ძნიად შესაძლებელითა.

16. და ამისა დასუძასა შინა შეილი მისი იოვანე შეიწია, რომელი იყო უსწავლელი და ერისკაცი, ვითარცა მამად მისი ბოლოკ-ბასილი. და ამან სახლი აღაშენა საყოფელად სახლეულთა თჳსთა გამოცხადებითავე წმოდისადთა, დაღაცათუ კაცთა შეწევნად შეუწდო წმიდამან. და რაჟამს მამისა მისისა მიერ იძულებული მივიდა შეუღად, მეყსეულად ეცა ქვად ბასილის და იქმნა ვითარცა მკუდარი მყუარ ჟამ. და შემდგომად გამოცხადებითავე წმიდისადთა არღარა იკადრა შეწევად კაცთად და ესრეთ მარტომან მით უღლეულითა და კარაულითა სტეფანე ნეტარისადთა აღაშენა ტაძარი ესე საკურველი.

17. ხოლო იყო მათ ჟამთა შინა სიყმილი დიდი და სიძვრე ჰურისად და მოუძღურებულსა ენა-ბრგუნვილად ჰრქჳს, რადცა ენების წმიდასა მოწამესა, რეცა ჩუქვების სახელ, ვითარცა ყრმამან ჩხვლმან, და ესრეთ გმა-უყვის, ვითარმედ: „ბაჩილო!“ რამეთუ ბასილიცა ნეტარი მცირედ ენა-ბრგუნვილი იყო და ხილი მოართჳს წმიდამან: ოდესმე ყურბენი და ოდესმე ნაყოფი მთისად, რომელსა ეწოდების ჟოლი, და ამით ესევეთარიითა საკურველებითა ნუგეშინი-სცის სიყმილისა ამის სანატრელისასა.

18. და ესრეთ მარტომან სრულ-ქმნა მით კარაულითა და უღლეულითა ტაძარი ესე საკურველი.

19. და ერთი ტაძარი სხუად აღაშენა სახელსავე ზედა წმიდისა მთავარ მოწამისა გიორგისსა, გამოცხადებითავე მისითა და შენდობითა კაცთა თანაშეწევნისადთა, ვითარცა არს ჩუეულებად და წესი სოფლის დასაბამითანი.

20. და მოკლებასა შინა გორცისასა ირემიცა წარმოუდგინა წმიდამან ბოლოკ-ბასილის და მის თანავე მუშაკთა და მუნ ქმნილთა საკურველებათა მის ტაძრისა აღშენებისათა თანაწარგბჳე, რომელი არს მთასა ორღართასა.

21. ხოლო კაცი ვინმე მვედართაგანი წარვიდა სპარსეთს და ყმად მისი ჰყრობილ ყო და გამოეცხადა მას წმიდად და დიდებული მოწამე გიორგი და ჰრქუა: „უეყეთუ აღმიშენო სასანთლე ქვისად ქარის-მოსაფარებელი გელთა მიერ შენთა, უეჭუელად გამოგიცნაო“. და მან აღუთქუა ბძანებული და, რაჟამს მოდწია, ყო ეგრეთ. და არიან სასანთლენი ესე აწცა წინა

შე მის ტაძრისა საკვრველისა და ესევეთაართა საკვრველებითა მრავალნი გამოიწესნა ამან წმიდამან ჯელისაგან წარმართთაგანსა, რომლისა აღწერასა თანაწარგებულ სიმრავლისათჳს საკვრველებათაგანსა, ღმრთისმოყუარენო.

22. და უკუეთუ ენების რადმე ბასილის, მომთხოველსა მახლობელთა მიმართ მისთა, გინა სსუათა მიერ, არამომცემელთა მეყსეულად შერისხვით ამხილის, და იძულებით წინაშე მისსა მოაწიან. და არავის მიუტევის ესევეთარი წმიდამან. და იოვანეს, შვილსა მისსა, ვალისა მისისა წილ ერთი ძელი წარუღო უნებლიეთ ვინმე კაცმან, სიცოცხლესავე შინა მამისა მისისა ბასილისსა. ხოლო წმიდაჲ ესე მივიდა უდეს ჩუენებით მწუხრსა, სახლსა შინა მის კაცისასა, რაჲამს ღამე იქმნა ღლე იგი, რომელი განთენდებოდა კვრიაკედ, და ჰრქუა მას წმიდამან: „მოიყიდე სსუად უმძიმესი ძელი და აღიტკრთე ზურგითა შენითა, რადთა მოაწიო წინაშე ტაძრისა ჩემისა. და ამისი არა მყოფელი მოგწყვდო უკუეულად ყოვლითურთ, რადცა არს შენი“. და მოაწია უდით ზურგითა თჳსითა მრავალთაგან ძნაიდ სატკრთავი ძელი წინაშე ამის ტაძრისა შეწეენითავე წმიდისადათა

23. ხოლო ესე მფრინველი შემდგომად აღშენებისა მრავალთა წელთა მახლობელად მის ეკლესიისა იხილვებოდის სახლეულთა მისთაგან.

24. მოგითხრა თქუენ საკვრველი ესე და ესრეთვე შეუძლებელი მარტოჲს მიერ, რამეთუ წმიდამან მოწამემან თჳთ აუწყა ადგილსა ზედა მწყურნებსა და მიწასა ზედა ღობილსა ჯელ-ყოფად ამის საკვრველისა აღშენებისაჲ. ხოლო ბასილი, მწუხარებითა შესპყრობილმან და ზარგანჯ-ლილმან, თხარა ეგეოდენი სიღრმე ქუეშე მიწასა, ვითარცა ჩანს ზედათო ტაძარი ესე, და მით სიღრმეთაგან იწყო შენებად და ესრეთ განასრულა ტაძარი ესე საკვრველი წმიდისა და ღიდებულისა მოწამისა გიორგისი მარტოებით.

25. და ვიდრე ჯუჲარი ესე წმიდისაჲ გარეთ ესუენა, მას ზედა მფრინველმან ვერ იკადრის გარდაფრენად

26. ამისსავე მუშაკობასა შინა ქეჲდ განეპო, ხოლო წმიდამან მოწამემან ჰრქუა: „შთადეგ, ბასილი, და განზომე ეგე, რაოდენი არსო“. და შთადგა მას შინა და შემოაჭირა წმიდამან იმიერ და ამიერ მით განაპებითა ქე-

თავითა. ბასილი ემა-ყო „ვადმე, რად მომკალ საწყალობელი და საბრალოდ, წმიდაო მოწამეო?“ ხოლო წმიდამან, რეცა სიცილის სახედ და ღაღობისა, განზიდნა მას განაპებსა ქვათასა და ჰრქუა: „აღმოვედ და ნუ ხარ მოწყონარი მსახურებისა ჩემისა და სრულ-ქმენ ტაძარი ჩემიო“.

27. ხოლო ბასილი სადაცა წარიყვანის ჯორი იგი და სთხოის საგმარი რადმე სამუშაოკო, მათ აპკიდიან და მარტოებით მიართუს კერძოკარაულმან ნეტარსა ბასილის და არაფინ იკადრის წინაწარზიდვად, ვითარცა არს წესი ჩუეულებისად ცხენთა და კარაულთათუს.

28. და ვიდრე მუშაობდა, ამით საკვრეველებითა მწე ექმნებოდა წმინდად ესე ახოვანი, დიდი მოწამე გიორგი, ვითარცა მომითხრობდეს რომელსა სანე ნეტარი იოსებ, ძე ივანესი, რომელსა ამას შინა აღწერისათუს იოანედ უწოდ, და რომელსამე მახლობელნი მისნი.

29. და ესე ჯუარი წმიდისა მოწამისად სახელსა ზედა არს ალავერდისა მთავარმოწამისასა, რომელმან ჩემგან თუალით ხილული და ამის სასწაულთა მომთხრობელი ყრმად ვინმე გამოიყვანა, ვითარცა ძუელ ოდესმე ბორღალეთით, აღიტაცა განძადთ და დასუა ალავერდს, კარსა წმიდისა მოწამოსა. ხოლო იხილეს რად ეკლესიად მოსრულთა ლოცვისათუს ჟამსა ცისკრისასა, შებორკილებული რკინითა, განძას დაძინებული და მუნ მდებარე, შიშისა და საკვრეველებისადგან ვითარცა მკუდარი, და აღ-რად-ადგინეს ძოლით, და მრავალგზის გმობით გონებასა ზედა და მოგებულსა დასცვდეს რკინანი. და აღიდებდეს ღმერთსა ყოველნივე, შიშითა და სიხარულითა შეპყრობილნი, და დიდსა მოწამესა მისსა გიორგის. და ესე ყრმად იმყოფებოდა ეკლესიასა შინა წმიდისასა ვიდრე მსგეფსადმდე. და მოვიდა წმიდად ახოვანი და მისცა ჯელთა ცხენი თუნი ჭარმაგი და ჰრქუა: „არებდი ეკლესიასა ამას შინა ჩემსა, ვიდრემდის კუალად წარიყვანდეთ“.

30. „და ესე ცხენი თუთ მომდევდის, რეცა თუ ჩუენების სახედ საღეფეთა ჯელთმქონებლობისადთა და შეხებითა ჯელისადთა ვერ ვაგრძნო“, – იტყოდა ყრმად იგი, – „ვითარცა შეჰგავს ნივთიერსა და თუალით სახოლავსა, და ჯელთა შინა ჩემთა იყვნეს საღეფენი იგი ცხენითურთ და, ვითარცა ეკლესიასა შინა ვიქცეოდე, ჰუნე იგიცა ჩემ თანავე ვიდოდის, რომელსა

თუალოთა, ვითარცა ზორციელსა, ვხედვედი. და ჴელით განსახილველად იყო, ვითარცა ჰოროლი შხისად, რომელსა მე ოდენ ვხედვედი და სხუად ვერავინ. და რაჟამს მთხოვა წმიდამან გიორგი, უწუერულისა ჳაბუკისა სახითა მყოფმან, ვითარცა ვიხილე განძადთ აღტაცებისა ჟამსა".

31. და იტყოდა ესრეთ: „ოდეს მოვიდა ძილად მწოლარე ვიყავ და წარმომიდგა ზედა ჳაბუკი შუენიერი, ნათლით შემოსილი სრულებით და მრქუა: „ამას მათარსა მოპყრობილსა ჴელი მოყავ და მევედრე და წარგი ყვანო უეჭველადო“. და მე, ამისსა ურწმუნო ქმნილსა, მრქუა მე კუალადცა მრავალგ ზის იგივე. და რაჟამს მივეყავ ჴელი, ვაგრძენ ჰამოდ აღყვანე ბად და მოვსწყდი მიწასა, წარმიტაცა გონებაძან, რეცა თუ ძილის სახედ. და ოდეს ჴმა-მიყვეს კარსა წმიდისა მოწამისასა, კახეთს, ეკლესიასა აღაუ ერდისასა, მაშინლა ძლით მოვეგე გონებასა და მითვე სახითა მყოფმან შუ მომვედრა ცხენი და მერმე წარიყვანა ჰუნე თჳსი წმიდამან. მაშინ მე წარმოვედ ტაძრით წმიდით ახოვანისადთ“. ხოლო ყრძად ესე სომეხთა შორის ზრდილობისათჳს იყო ენითა ქართულისადთა მცირედ რადმე ნაკლულეგახი.

32. და ვინადთგან ვიიძულე შეკადრებად შეპყრობილი სურვილისა მერ, ესეცა მოთხრობილი ჴელ-ყყო: დაბასა ერთსა, რომელსა ეწოდებას ცხმოორისი, მუნ მყოფნი ვინმე კაცნი წარვიდეს ნაპირსა წარმართთასა მოსარეწელად რადსმე, ღონედ სიგლახაკისა თჳსისა და მუნ მყოფთა გარდაჲ კიდნეს აგარიანნი და ტყუე იქმნნეს. ხოლო შინაგანსა სპარსეთსა შინა წარსნმულთა გულისჴმა-ყვეს დღესასწაული წმიდისა გიორგისი, ღიდისა მოწამისად. ერთმან გულსმოდგინებით იძარხა და მეორე მცირედ ურწმუნო იქმნა, დაღაცათუ ვევედრებოდა მის თანავე იგიცა მეყსეულად მოვიდა წმიდად მოწამე, აღიტაცნა ორნივე და, რომელმან უმეტესი აჩუენა სარწმუნოებად, მეყსა შინა დასუა კარსა ეკლესიისასა ცხმოორისს, სადა არს ტაძარი სახელსა ზედა მისსა. და იხილეს რად მუნ შემოკრებულთა დღესასწაულებად, აღიღებდეს ყოველნივე ღიდსა მოწამესა გიორგის. და აწცა ჰკოდვან ბორკილნი იგი წინაშე მისსა. და ეწოდა კაცსა ამას კუანილი. ხოლო მეორე ურწმუნო ქმნისათჳს, დაღაცათუ არავე უგულებელს-ყო წმიდამან, გარნა არღარა მეყსეულად მოაწია აჭარას, ქუეყანასა მისსა, სადა აღო-

რდილ იყო, და დასუა საზღვარსა ქრისტეანეთასა და წარმართთასა და ძლითლა სლვით მოიწია წინაშე წმიდისა მოწამისა, სადა იმყოფებოდა, და ბასა ცხმორისისასა, და მას კაცსა ეწოდებოდა ჰონილი. რომელი იყო ესე სასწაული უწინარეს ამის საკვრეელისა აღშენებისა.

33. ხოლო ჩუენ ჰირველსავე სიტყუასა მოვიდეთ, სასურველად წმიდისა მოწამისა.

34. ოდეს, მოგებისათჳს ცოდვათა ჩუენთაჲსა, სამცხე და ყოველი ადგილი საქართველოჲსაჲ ივლტოდა ხიზნობად შიშისათჳს ხუარაზმელთაჲსა, გამოქცევასა და მოწყუედასა ზედა ლაშქართასა და მრავალთა მთავართა და კაცისშვილთასა წარტყუენვასა და მოოწრებასა დედაქალაქისა ტფილისისასა და უმეტესთა ადგილთა ღიბთა ამერისა საქართველოჲსათა, ესე ჯუარი ქვისაჲ, რომელი ესუენა სახელსა ზედა წმიდისა მოწამისასა, რომელი ბასილის და ძისა მისისა იოვანესთჳს არა დამორჩილებულ იყო ტაძარსა შინა საკვრეელებით აღშენებულსა დასუენებასა, ხოლო ჩუენებით ხილვითა ნეტარისა იოსებისითა და ხარებითა სამცხესა ზედა მშჳდობო-სადთა, რომელი საქმითცა აღესრულა, მასლა ჟამსა შეესუენა წმიდასა ნამუშავესა თჳსსა.

35. და შუარტყალს შინა მყოფი, თჳნიერ ნეტარისა იოსებისსა და მისსა სახლეულთაჲსა, არვინ დაშთა ულტოლველი კერძოთა აჭარისათაჲცა.

36. და ესრეთ უწყებულ იყო ნეტარისა ბასილისთჳს, ვითარმედ: „შეუწყი ჟამი ჩემისა ეკლესიად დასუენებისაჲო“. და ესე წმიდათა მოციქულთაებრ, სისულელით გამორჩეულთა, ნეშტი ამისა სასწაულისაჲ ნეტარისა იოვანეს შვილისა იოსებისთჳსცა დაუტევა, რამეთუ მღღელობასა მისსა და მონოზონებასა ეპატევა ჳელთა მისთა მიერ დასუენებაჲ. რამეთუ ესე ჯუარი წმიდისა მოწამისაჲ, მრავალთა მიერ ძნიად სატჳრთავი, ადვილად აღასუენა და დაამყარა ტაძარსა თჳსსა მარტოებით მოქმედმან, შეწუენითავე წმიდისაჲდა.

37. და ესევეითარითავე საკვრეელებითა დაესუენა ნამუშავესა თჳსსა წმიდასა. რამეთუ აჲად ჟამადმდე გარეთ ესუენა კარსა ტაძრისა მისისასა.

* მდრ. I კორ. 4.10.

38. ხოლო ამას ნეტარსა იოსებს, ვითარცა პაპასა მისსა ბასილის და მამასა მისსა იოვანეს, ჩუენებით ეზრახებოდის წმიდაჲ ესე, ვითარცა ნიჭთიერი და ხილულთა ჯორცთა შინა მყოფი. და ოდესმე წმად ესმოდის მოწამისად და ოდესმე თუალითა იხილის სხუთა და სხუთა ხატითა და ყოვლადვე არა უკჳრდის, ვითარცა ჯორციელისა მეგობრისად. ნეტარი იოსებ დაღაცათუ არა ცხად-ჰყოფდა, გარნა მამად დაფარულთად მოაგებდა მას ცხადად, სიტყჳსაებრ საღმრთოჲსა პირისა.

39. დაფილუმნე სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი, ვინაჲთგან ვერცა ყოველი სოფელი აღჰრაცხავს აღწერილსა წიგნებსა თუთოეულისა ეკლესიისასა, რაოდენცა არს სახელსა ზედა წმიდისა გიორგისსა, ვერცა თუ ნეტარისა ამის იოსების ეკლესიისასა, სიტჳსაებს წმიდისა სახარებისა.

40. და ესე ნეტარიცა გარდაიცვალა ცხორებასა საუკუნესა და დაეკრძალა საფლავსავე პაპისა და მამისა თჳსისასა, შტოსა შინა მისვე საკჳრველისა ტაძრისასა.

41. დაღაცათუ არა შემძლებელ ვართ ჯეროვნად დიდებისმეტყუელებასა ჩუენთჳს ენებულისასა, გარნა დიდებაჲ მადიდებელსა წმიდათა მისთასა, რომლისა თანა მამასა შუენის დიდებაჲ ცხოველისმყოფელით წმიდით სულითურთ მიუკუნისაღმდეგ ამინ.

* მათე 6.6.18.

** იოანე 21.25.

გალობანი სამთა იოვანეთანი: წინამორბედისა, ღმრთისმეტყუელისა და ოქროპირისა

ჴმად ბ გუერლი

I. უგალობდითსა

ძლისპირი: „ზლუად მეწამული“

1. მადლთა ტაკუენი

განზავენეს ღირსთა,

მადლისა ღმრთისა მოსახელეთა სამთა:

იოვანე ღიდმან წინამორბედმან,

და იოვანე ღმრთისმეტყუელებისა თავმან,

იოვანე ოქროდსა

საშუებლისა ღუარმან;

და მადლითა

ქადაგებითა გუბრძანებენ¹ შუებად.

2. ერთსა კრებასა

შეჴმზადებს ღირსად²

ხილული და უხილავი სოფელი დღეს

და ანგელოზნი, ვითარცა ანგელოზსა³,

ქებით განსთქუმენ წინამორბედსა,

ხოლო კაცნი გალობით

სძნობენ ღმრთისმეტყუელსა

სათაური: „გალობანი წმიდისა იოვანე ნათლისმცემელისა, იოვანე მახარებელისა და იოვანე ოქროპირისა. ერთბაშად შემოკრებილნი ერთ მოსეხნაეობისათჳს და ერთ მადლისათჳს, დაღაცათჳს წინამორბედი არს უმეტესი ჟოველთა ნაშობთა დედათაგნსა“ A. „გალობანი სამთა იოვანეთანი: წინამორბედისა, ღმრთისმეტყუელისა და ოქროპირისა“ B.

¹ გუბრძანებს A.

² ღირსთა B.

³ მღრ. მათე 11.10, მარკ. 12.

და ეშმაკთა
ძალნი უძრწიან ოქროპირსა.

3. უპირატესად,
ცად, ვითარცა რად
შემცველსა ყოველთა სათნოებათასა,
ნათლისმცემელსა ვიცნობთ; მეორედ,
სამყაროდ¹ – დიდსა ღმრთისმეტყუელსა;
და მესამედ, ეთრად²
და ელვად სიმაღლით
და მტეხელად
ბნელისა ძალთა – ოქროპირსა.

III. ბანძლიმარდასა

ძლისპირი: „სამებაო წმიდაო“

1. ნიაფსულნელად, რომლითა-იგი საღმრთოდ
მოსლვად ეცნა დიდსა
ელიას, გიცნობთ³, ახალო ელია;
და ღრუბლად სამკედროდ სიტყვსა.
გიცნობთ, ქრისტეს შეყუარებულ
და ცუარად მოძღურებათა წჳმისა,
ღმრთივ ცურეულად გხადით, ოქროპირო.

2. რომელნი მადლმან მსგავსითა სახელთა⁴
წოდებითა აღიდნა,

¹ საყდრად A.

² ეთრად B.

³ გიდგებით B.

⁴ სახელდითა B.

* შდრ. 3 მეფ. 19.12; მათე 11.14, მარკ. 9.13, ლუკა 1.17.

** შდრ. მათე 24.30; იოანე 19.26.

ქებანი მსგავსნი მიეძღუნებოდედ
და წინამორბედი სასუფეველად
ღმრთისა აღიარებოდედ, ხოლო
ღმრთისმეტყუელი – სასუფეველად ცათა¹
და ოქროპირი – სამოთხედ ღმრთისა.

3. დაწესილობისა ღრუბლითა² მოცეული
განმატრთხვე, ვითარცა-რად
სიტყუსა ჴმამან, დიდო ქადაგო,
და ვითარცა³ სიტყუამან, პირუტყუ-ქმნული
სიტყვერ-მყავ, ღმრთისმეტყუელო, და ვითარ
პირმან ქრისტესმან, ოქროპირო,
ვნებათა მღვმით აღმომიყვანე⁴.

IV. შესავალი

ძლისპირი: „რაჟამს წინასწარმეტყუელმან“

1. რიცხვთა სამებისადთა
ღმრთივ-ცემულთა⁵ შესხმათა მიერ
სამთა ცნობისა უფსკრულთა
ქების-ვმეტყუელებ:
წინამორბედსა – სიბრძნედ, და ღმრთისმეტყუელსა
– გულისწმის-ყოფად, ხოლო ოქროპირსა
– მეცნიერებისა საღმრთოჲსა სიღრმედ.

2. აღმოსავალით მაღლითადთ
აღმოსრულისა მის მზისა სანთელსა^{*}

¹ ცათად B.

² ღრუბლად B.

³ ვითარ B.

⁴ აღმადგინე B.

⁵ ღმრთივ-ცემულთა] პატივცემულთა B.

* შდრ. იოანე 5:35.

ელვად საღმრთოესა ნათლისა
ექადაგებთ, ხოლო
სიტყვსა მკერდსა მიყრდნობილსა¹ – ცუარად,
და ოქროპირსა – მარგალიტად წმიდად,
არსთა ცნობისა სიღრმესა დაფარულად.

3. კეთილთა დასაბამისა,
ვითარცა დასაბამიან მადლისამან,
მოგებად გულსმოდგინე მყავ,
წინამორბედო,
და განზოგებად, ვითარცა საშუვალმან,
ღმრთისმეტყუელო, და სრულ-ყოფად მისსა
ვითარცა დასასრულმან, ოქროპირო.

V. ღაფითგანსა

ძლისპირი: „სიყუარულისა სკრ“

1. სარწმუნოებისა დიდად
სახის დასაბამად – წინამორბედსა,
და სასოებისა მდიდრად
და ვრცელად უფსკრულად – ღმრთისმეტყუელსა,
ხოლო ოქროესა ნესტუსა
ღმრთის სახისა
სიყუარულისა სეხნად ვღებ.
ღმრთივ აღმომდინარედ წყაროდ²
ღმრთივ ბრწყინვალისა ქადაგებისად,
და ღმრთივ მოძრავად მდინარედ

¹ მიყრდნობილად B.

² წყაროდ B.

* შდრ. იოანე 13.23,25.

ღმრთივ სწავლულისა ღმრთისმეტყუელებისად,
და ღმრთივ მღელვარედ¹ ზღუად² ღმრთივ ჴმოვნისა³
მოძღურებისად⁴ ვიცნობთ სამთა სეხნათა.

საღმრთოჲსა ცნობისა ნიეთო⁵,
უცხო მყავ ნიეთთა სურვილისაგან,
ქალწულებისა სახეო,
გულსმოდგინე მყავ მოგებად მისსა,
და ოქროდსფერთან⁶ მოძღურებათა ხუაო,
იოხდი ჩემთჳს, ოქროსახელო მამაო.
ღმრთისმშობლისად: „უბიწოდ ჰგიე, ქალწულო“

VI. ღაღაღჳაჳსა

ძლისპირი: „მუცლად-ილო იონა“

მიერ კერძოდ⁷
არსებისად და ერთად⁸ და წყაროდ
სახიერებისად უცნობელმან გარეშეთა
სიბრძნისმოყუარეთადა
წინამორბედი ზეშთა
დიდებულ-ყო, და ერთად საკუთრად
მოწაფედ იჩინა
ღმრთისმეტყუელი თჳსი,
და მადლით სახიერ-ყო ოქროპირი.

¹ და ღმრთივ მღელვარედ – A.

² ზღუად A.

³ ღმრთივ ჴმოვნისა] ღმრთივ ჴმოანსა B.

⁴ მოძღურებისა A.

⁵ ნიეთთა A.

⁶ ოქროსფერთა B.

⁷ მიერ კერძოდ] ვითარ კერძო A.

⁸ ერთად A.

• შდრ. ლუკა 1.76.

2. პირველითგან
ერთგუამოვნებაჲმან
ორგუამად წარმტაცებელმან¹
და სამგუამოვნებისა
სრულებად აღწევნულმან
იოვანე – ქადაგად,
და ღმრთისმეტყუელი – მახარებელად,
ხოლო ოქროპირო
ანგელოზად მღდელად
და ეზოდსმოძღურად მოსცა ეკლესიასა.

3. ვითარცა-რად
მადლისა საღმრთომან
მსახურმან, წინამორბედო,
განმწმიდე მე; და ვითარცა
მღდელმან, განათლებისა
ღირს-მიჩინე, ღმრთისმეტყუელი;
და ვითარცა მღდელთმთავარმან² დიდმან,
სრულყოფად მომმადლე³
ოქრო-ბრწყინვალეთა
ოხათა შენთა მიერ, ოქროპირო.

VII. ძმართხეულ არსა

ძლისპირი: „ჴ სასწაული“

1. უპირატეთა
სამმწყობრთა დასთა შორის საყდრად,
ღმრთისა განსასუენებელად

¹ წარმტაცებელმან წარმატებელმან B.

² მღდელთმოძღურარმან A.

³ მომადლე B.

ვიცნობთ ქადაგსა,
ხოლო ქერობინებრად
პირად – ნაშობსა
ზეცისა ქუხილთასა,
და სერაბინად – ოქროდსა ქნარსა.

2. და მეორეთა
შორის უფლებად, ვითარცა
უუფლოსა¹ ვნებათაგან
– სიტყუსა ჳმასა,
და ძალად – ღმრთისმეტყუელსა,
ვითარცა ნიშთა
ძალისა სიძლიდრესა,
და ჳელმწიფეთა მწყობრად – მოძღუარსა.

3. მთავარ-მყავ ჳორცთა
ზრახვასა², ვითარცა ამიერ³
სახემან მთავრობათამან,
წინამორბედო,
და მთავარანგელოზებრ⁴
ჰბრძვე მბრძოლთა ჩემთა,
ღმრთისმეტყუელო, და მიწსენ
ანგელოზებრ მათგან, ოქროსახელო.

ღმრთისმშობლისად: „ქრისტეს ღმრთეებაჲ“

¹ უუფლებულსა A.

² ჳრახვისა B.

³ ამიერ სახემანი სხუმა – B.

⁴ მთავარანგელოზებრი A.

* შდრ. მარკ. 3.17.

** შდრ. მათე 11.13, ლუკა 16.16.

VIII. აბურთხეშვიძისა

ქლიპირი: „ყრმათა საღმრთოთა“

1. სჯულისა წესთა

დასაველს¹ შინა

მადლისა აღმოსავალით

აღმობრწყინებულად

მზედ – წინამორბედსა,

ხოლო შარავანდედად

– საუფლოდსა მკრდისა²

მახლობელსა და³ მცხინვარებად

– ოქრონათელსა, ოქროელვასა,

ოქროსიტყუათა

ჯმათა დიდსა ბრწყინეალებასა.

2. ეკლესიისა

სამყაროსა შინა

სიძეჲმან მისჲმან ქრისტეჲმან

წინასწარმეტყუელად

აღგამაღლა, ღირსო წინამორბედო⁴; ხოლო

მოციქულად დიდად

– ღმრთისმეტყუელი⁵ ბრძენი;

და მოძღუერად ოქრომდინარედ

ოქროდსა წყაროდ,

ოქროვანითა ჯმითა⁶

¹ დასაველს] და სლუასა A.

² მკრდისა] მარადის A.

³ და – A.

⁴ წინამორბედად B.

⁵ ღმრთისმეტყუელად B.

⁶ ოქროვანითა ჯმითა] ოქროანთ ჯმათა B.

* შდრ. მათე 3.3, მარკ. 1.3, ლუკა 3.4, იოანე 1.23.

** შდრ. იოანე 13.23,25.

ღმრთივ-ცემული¹ ორღანოდ.

3. რომლისა სულსა წინასწარმეტყუელთა
სულები დაემორჩილა,
და რომელმანცა
სამშვნეელი ყოვლისა მპყრობელისაჲ შეიწყნარე;
და რომელი ჯორცსა
ღმრთისსა განჰყოფდ,
დაცვაჲ ამათი ითხოვე ჩემთს²
დღედმდე³ უფლისა, წინამორბედო,
ღმრთისმეტყუელო და ოქროპირო.

IX. აღიდგამითსა

ძლისპირი: „ნუ მტირ მე, დედაო“

1. სამშნისა, ერტღმრთეებისა,
სამნათელთა ელვათა,
ჩუენ შორის მყოფისაებრ
საღმრთოდსა ხატებისა:
იოვანეს – ჭმასა
სიტჳსასა – სულად⁴,
ღმრთისმეტყუელსა – გონებად,
და ოქროპირსა – სიტყუად,
სიტჳსა მის⁵ არსთაჲსა მომთხრობელად, ვიცნობთ.

2. ღმრთივ ბრწყინვალისა ნათლისა
სამნი აღმოსაგელნი

¹ ღმრთივ-ცემული | ღმრთივ მოცემული B.

² ჩუენთეს A.

³ დღედმდე B.

⁴ სულთერად A.

⁵ სიტჳსა მისი სიტყუებისა B.

* შდრ. მათე 33, მარკ. 13, ლუკა 34, იოანე 123.

სათნოებიტა სამტა
სამყაროტა ჰნათობენ:
წინასწარმეტყუელტა
– ბეჭელი საქმისა,
და ქალწული მოწაფე
– ღმრთისმეტყუელებისაჲსა,
ხოლო ოქროჲსა ნესტჳ
– არსტა ცნობისა.

ჰ. ცად გიცის¹ ეკლესიამან,
მტჳრთველად სამტა მზეტა:
წინამორბელი, ვითარ
დასასრული სჯულისაჲ,
სამყაროდ მამისა,
ხოლო ღმრთისმეტყუელი
– აღმოსავლად ძისა,
და ოქროპირი ბრძენი²
– შჳდტა სულისა მადლტა
შჳდ არედ, ეთრად³.

ღმრთისმშობლისაჲ: „ითხოვა ღმრთისაგან“

¹ გიცნის B.

² ბრაენ A.

³ ეთურად B.

ТБЕЛ АБУСЕРИСДЗЕ И ЕГО «НОВЫЕ ЧУДЕСА СВЯТОГО ГЕОРГИЯ»

В истории грузинской литературы Тбел Абусерисдзе занимает значительное место. Его творчество стало завершающим этапом грузинской духовной литературы классического периода. Деятельность Абусерисдзе связана с Гелатской академией, которая была основана в 1106 году по инициативе царя Давида Строителя.

В 20-ых годах XIII века нашествия монголов и хорезмийцев оказали разрушительное воздействие на развитие грузинского государства. Царица Русудан была вынуждена вместе с царским двором перебраться в Кутанси. В войне с хорезмийцами погибла большая часть населения Грузии. Монголы готовились к новому нашествию. В этих тяжелых условиях Тбел Абусерисдзе и его единомышленники начинают заботиться о духовной консолидации нации.

Тбел Абусерисдзе принадлежал к влиятельной феодальной семье Юго-западной Грузии. К XIII веку она владела Хиханской крепостью, находящейся на границе эриставства Аджара, Самцхе и Шавшети. Отец писателя эриставт-эристави Иванэ погиб в битвах с тюрками-сельджуками в 1203 году. В боях прославили себя и предки Тбела, которые по заданию царицы Тамар освободили от врагов крепость Хихани. Мать его Хатута после смерти супруга постриглась в монахини и всей душой ушла в религиозную жизнь. Она оказала большое влияние на детей, особенно на Тбела Абусерисдзе.

На службе национально-христианской идеи рядом с Тбелом трудятся его братья эриставт-эристави Абусер и Вардан. Они устанавливают интенсивные связи с находившимся в Гелати католикосом Грузии Арсеном Булмаисимисдзе. В это культурное общество входит также епископ царского двора Саба. Арсен и Саба являлись замечательными представителями грузинской гимнографии. По просьбе Тбела, Абусера и Вардана они создают цикл литургических песнопений национально-мессианского характера, в котором Грузия объявлена «уделом Божиим» и «новым Израилем». Главная тема этих произведений – внесение в Грузию одним из «сирийских» отцов Антоном Марткопели нерукотворной иконы Христа Спасителя.

«Сирийские отцы» вошли в Грузию в VI веке и положили основу монашеской жизни, основали мощные монастыри: Зедзени, Давид-

Гареджи, Шиомгвимэ, Марткопи, Алаверди и др., которые превратились в значительные очаги грузинской культуры и литературы. Тбел Абусерисдзе посвящает отдельное произведение чудесам Алавердского святого Георгия («Новые чудеса святого Георгия»), чем он расширяет цикл агнографических произведений о «сирийских отцах».

В творчестве Тбела Абусерисдзе главным направлением становится «соборное познание» и сфера литургики. В 1233 году он создает новый литургический сборник, в который вместе со своими произведениями он вносит песнопения католикаса Арсена и епископа Сабы. Значительную часть сборника занимает научно-педагогическое произведение Тбела Абусерисдзе «Великий индиктион». Внимание ученых в первую очередь привлекло именно это произведение. В 1868 году французский ориенталист М. Броссе издал его текст с исследованием и французским переводом¹.

Гимнографический канон Тбела Абусерисдзе посвящается трем великим представителям христианского мира – Иоанну Крестителю, Иоанну Богослову и Иоанну Златоусту. В тексте функциональную нагрузку приобретает значение имени «Иоанн» (по евр. – «благодать Божий») и принцип христианской триады.

«Новые чудеса святого Георгия» повествует о строительстве Шуарткальской церкви святого Георгия, в которую вносят чудотворный крест Алавердского главы мучеников. Персонажи текста – члены одной семьи: зодчий Василий, его сын Иоанн и внук – священник Иосиф. Достоин внимания имеющиеся в произведении народно-карнавальные настроения, которые представляют собой своеобразность творческого мышления Тбела Абусерисдзе.

Впервые о «Новых чудесах святого Георгия» написал А. Хаханашвили и опубликовал краткое содержание произведения на русском языке². В 1991 году был опубликован русский перевод текста, автором которого является А. Халваши³. Наше издание основывается на этом переводе. В него мы внесли редакционные изменения с тем, чтобы больше приблизить перевод к оригиналу.

¹ M. Brosset, *Traite de comput Ecclesiastique, Etudes de Chronologie technique, Memoires de l'Academie Imperiale des sciences de St.-Petersbourg*, VIIe serie, T. XI, №13. St.-Peterbourg, 1868, p. 21-56.

² А. Хаханов, *Очерки по истории грузинской словесности*, вып. I, Народный эпос и апокрифы, Москва, 1895, с. 326-329.

³ Тбел Абусерисдзе, *Чудеса св. Георгия*, газ. «Аджария», 31/1, 1991.

НОВЫЕ ЧУДЕСА СЯГОГО ГЕОРГИЯ (Текст)

Так как единосущное Слово, Мудрость и Сила и Единобезначальный безначального Отца не ограничился рождением от непорочной Девы и уподобился нам, без греха, провидением и благоволением Святого Духа, исходящего безначальным единосущием от безначального Отца. И испытывалось дьяволом Слово Божие, воплотившееся по воле своей и нашло смерть ради нас распятием на кресте, чем был исцелен грех от древа. И даровано нам бессмертие животворящим воскресением Его, которым был попираем дьявол со своей дружиной. Он же создал святых своих, благоуждавших Его Божеству, - все девять чинов святых ангелов и десятый - человеческий: в Ветхом Завете - родоначальников и пророков, в Новом - апостолов и первосвященников, мучеников и святых отцов и матерей, - создал для ходатайства за нас, вместе со святой Девой, собственной матерью своей и Иоанном, величайшим из рожденных женами¹, глашатаем Слова Божиего, Предтечей и Крестителем.

И на имя их построены были церкви, нареченные Единоцерковьем, как и обещано было Петру: «На тебе создам Церковь мою»², а далее и далее - святым Его.

И великому доблестному и главе мучеников Георгию - «Кто поминая Святую Троицу, обратится ко Мне с твоим ходатайством и построит церкви твоего имени и воздвигнет кресты, пожертвует иконы или иное, каждый по возможности своей, по вере его, богатого и бедного, подобно лепте вдовицы³, кто воздевая руки, кто слезами и почтительным поклоном, тому исполнятся все просьбы обоюдно, и для себя и для другого». Который и есть причина моего повествования.

Этот святой мученик Георгий, который принял столб вдовы в свой храм, вот, и в наше время одному мирянину повелел построить церковь из камней и извести, величественным и удивительным явлением своим. И когда кто-нибудь кроме него прикасался к камню или другой вещи чтобы помочь, то не мог сдвинуть с места, и святой гневным являлся то во сне, то днем наяву. И если только Василий один трудился, без посторонней помощи, то как бы тяжел и удивителен на вид ни был камень, который

¹ Лк. 7 28, Мф. 11.11.

² Мф. 16.18.

³ Мк. 12.41-44, Лк. 21.1-4.

очень многим мужьям тяжело было бы поднять, брал его для кладки. И при помощи других, сколько бы их ни собралось, невозможно было сдвинуть то, что по силе ему одному. И самого, великого доблестного видел блаженный Василий с собой рядом работающим и бравшим тяжелый камень. И порой, наряду с этим, святой наставлял его, подавая надежду на завершение этой удивительной стройки. И никому не позволял он заливать щебень и известь, и таскать и мешать песок с известью, кроме него.

И было так, ибо этот Василий был зодчим, которого называют каменщиком, и отправился он в Сомхити, близ Тбилиси, и явился ему великий доблестный и сказал: «Довольно тебе промышлять по бедности твоей и построй мне храм одними своими руками, и пусть никто не смеет работать и помогать тебе. Если же не проявишь такого усердия, разорю и убью тебя со всем твоим семейством». А блаженный Василий, которого близкие нарекли Болок-Басилием, сказал: «О святой Георгий! Как быть мне, бедному и убогому? Во-первых, как это возможно, одними лишь моими руками построить твой храм, чего не делал никто от начала мира и доныне? Во-вторых, я, такой нищий, в утешение себе имел работу на чужбине, чтобы прокормить семью. И отпусти, о святой мученик, чтобы закончить работу по чужой церкви и жить благодаря своим рукам под твоим же покровительством».

А святой еще много раз являлся и говорил то же, гневно требуя и грозя истреблением: «Послушай меня, Болок-Басилий, пойдя в пустыню Кларджети, называемую Опиза, и есть там некий старый монах, нареченный Степаном. И есть он муж непорочный и святой, одержимый тяжелой болезнью, и обещай ему от моего имени исцеление. И имеет он мула и железо, и попроси их. И тем железом изготвь своими руками каменотесные орудия, без посторонней помощи. И кроме них и пары волов, которые у тебя есть, не используй ничего для перевозки строительных камней или каких-нибудь других вещей. И песок таскай на том муле. И кроме них пусть никто не смеет помогать тебе, от человека до скота».

И вернулся Василий, удивленный и одержимый сильным страхом домой, к своим братьям и близким. А они не поверили и рассказавшего обо всем этом чуде сочли сошедшим с ума из-за изумления.

И когда дошел Василий до Опизского монастыря, в келью блаженного Степана, то поведал ему обо всем, что сказал святой мученик. А тот, вручив ему своего мула и железо для создания каменотесных орудий, тотчас же исцелился, согласно обещанию святого доблестного.

И вернувшись домой, Василий принялся строить этот удивительный храм при помощи мула и своих волов, которых он даже звал по именам: одного - Курда и другого - Пиркуши.

И так был научен святым: «На камень, который из земли извлечешь, или из скалы высечешь, сядет птица, если будет удача. И если не явится та птица и не сядет, ты обречен на неудачу, как бы усердно ты ни трудился». И даже образ той птицы и всю обстановку описал святой мученик ему. И сам ее вид тоже внушал надежду на эту удивительную работу.

А при обтесывании камня на местности, именуемой Джале, ему показалось чудовище в виде ужасной змеи, имеющее глаза величиной с большой щит. И одержимому сильным страхом блаженному Василию явился святой доблестный, глава мучеников, и сказал: «Не ужасайся, о, Василий! Чудовище, прогнанное мною, идет от хребта Хихани к горе, нареченной Прасинаули, и есть оно путник в изгнании». И говорил: «Видел я его, идущего с восточной стороны, и скрылось оно с моих глаз, как только минуло Чаральскую гору».

А желая испить воды, нагнулся Василий к роднику. Вмиг явился ему святой мученик и, подняв его руками, сказал: «Нельзя пить так, не осеняя крестом, потому что там бесы, ввергнутые мною. И то же сообщи другим, чтобы без этого никто не пил воды из этого родника».

Что вам расскажу о чуде с одним камнем, то же разумеете и обо всех строительный камнях или других вещах о каждом в отдельности, чтобы затянувшийся рассказ не надоел, о возлюбившие Бога, с упованием следящие за этой удивительной стройкой.

На горе Захарцмида, именуемой так в честь находящегося на ней креста святого Захария, Василий заготовил весьма большой и тяжелый камень, и самостоятельно погрузил, по обыкновению, с помощью святого, на сани, запряженных его волами. И взявшись рукой за ярмо, он не смог повести волов и опечалился. Вдруг сани отвязались от пары волов и ярмо осталось на их шеях. А сани, не повредив Василию и волам, мгновенно спустились с ужасного и крутого спуска и промчались вниз мимо множества камней и деревьев, примыкающих сверху к лесной чаще, а в конце ее пронесли на равнине по двору церкви, носящей имя святого Предтечи и Крестителя, а далее, пересекая реку, вместе с камнем поднялись довольно высоко по склону и остановились совершенно невредимы. Блаженный Василий, явившись со своими волами к саням, снова привязал их к ярму и пройдя вперед на четыре с лишним стадии, довез камень до удивительной

стройки храма и заложил его в основание западной двери, шириной без малого одиннадцать пядей.

И такими чудесами сделано все в этом удивительном храме, прекрасно и свято выстроенном из камней, весьма великих и с трудом поднимаемых многими.

И при закладке того камня он позвал на помощь своего сына Иоанна, который был таким же неученым мирянином, как и отец его Болок-Басилий. По внушению святого Иоанн построил дом для своего семейства, и брать на помощь посторонних святой позволил ему. И когда принужденный отцом он подошел чтоб пособить, на Василия мгновенно упал камень и сделался он как мертвый на долгое время. И впоследствии, по внушению святого, не осмеливался пользоваться людской помощью, и так достроил этот удивительный храм один, со своими волами и мулом блаженного Степана.

А были в те времена голод и дороговизна хлеба. И обессилевшему шепеляво, как младенец, говорил святой, если что-нибудь хотел дать как бы в подарок, и так обращался к нему: «Бачили!», потому что и сам Басилий был немного косноязычен. И приносил ему святой фрукты: то виноград, то горные плоды, называемые малиной, и такими чудесами утешал голод этого блаженного.

И так он один закончил этот удивительный храм, с помощью мула и волов.

И построил еще один храм святого главы мучеников Георгия, по его же внушению, но с позволением прибегнуть к людской помощи, по установленному от начала мира обыкновению и правилу.

И святой явил ослабшему Болок-Басилию и работающим с ним даже и оленя. А чудеса, сотворенные при строительстве этого храма, находящегося на горе Оргарта, я опушу.

А некий муж-воин пошел в Персию, где пленили его подданного. И ему явился святой и величественный мученик Георгий и сказал: «Если ты мне построишь своими руками каменный подсвечник, защищающий от ветра, несомненно избавлю подданного твоего из неволи». И он обещал исполнить его волю и, как-только вернулся, исполнил. И подсвечники эти и ныне стоят перед этим удивительным храмом. И подобными чудесами святой многих избавил от рук язычников, а описание их я опушу из-за множества этих чудес, о, возлюбившие Бога.

И если что-нибудь хотел Басилий, просивший у своих близких или других, и они не давали, святой мгновенно с гневом тех обличал, и они,

принужденные, приносили. И никому не прощал такое святой. И у Иоанна, еще при жизни его отца Василия, некий муж без разрешения отнял один брус взамен долга. А к вечеру у себя дома в Уде мужу явился святой. Когда настала ночь накануне воскресного дня, святой сказал ему: «Прибери другой брус тяжелее этого и возьми его на спину, чтоб донести до моего храма. Если ты этого не сделаешь, непременно уничтожу тебя со всем, что у тебя есть». И принес он из Уде на своей спине брус, с трудом поднимаемый многими, к этому храму, при содействии святого.

А эту птицу близкие его видели вблизи церкви на протяжении многих лет после окончания стройки.

Теперь я вам расскажу об удивительном и также невозможном для одного деле, ибо святой мученик сам указал на болотистое и зыбкое место для этой удивительной стройки. А Василий, одержимый горестью и потрясенный ужасом, вырыл котлован глубиной равный надземной части храма. и с этой глубины начал строить, и так один достроил этот удивительный храм святого и величественного мученика Георгия.

И пока крест святого покоился снаружи, птица не смела пролететь над ним.

Во время этой же стройки раскололся камень. А святой мученик сказал: «Встань, Василий, в него и измерь величину». И встал в него, и святой обхватил его с обеих сторон обломками камней. Василий закричал: «Увы мне, за что убил меня, бедного и жалкого, святой мученик?». А святой, как бы смеясь и шутя, разнял обломки камней и сказал: «Выходи и не грусти от моей службы, и предай завершению мой храм».

И куда бы ни приводил Василий мула, прося всякие рабочие надобности, они навьючивали и он один доставлял их блаженному Василию, и никто не смел сопровождать его, как это принято с лошадьми и ослами.

И пока он так удивительно работал, ему оказывал помощь святой этот доблестный великомученик Георгий, как рассказывали мне кое-что блаженный Иосиф, сын Ивана, которого в этом рассказе я называю Иоанном, и кое-что — близкие его.

И этот крест святого мученика носит имя Алавердского главы мучеников, который избавил некоего пленного отрока, виденного мною и рассказавшего об этом чуде, восхитив его из Ганджи, как некогда в древности из Болгарии, и доставил в Алаверди, к вратам святого мученика. А когда пришедшие для молитвы увидели во время утрени его закованного в железа, уснувшего от страха и изумления еще в Гандже и находившегося здесь как мертвый. И когда с трудом разбудили его и многократными от-

кликами привели в себя, ниспали железа. И все, исполненные страхом и радостью, славили Бога и Его великомученика Георгия.

И отрок этот пробыл в церкви святого около недели. И пришел святой доблестный и дал ему в руки своего коня с проседью и сказал: «Води его по моей церкви, пока я снова не уведу его».

«И конь сам следовал за мной, как бы наяву, я же держал поводья и, прикасаясь рукой, не ощущал его», — говорил тот отрок, — «Как похож он на вещественное и глазами видимое. И поводья с конем были у меня в руках, меня влекло по церкви, а скаун шел за мной, и я своими глазами видел его, как телесного. И был он осязаем, как копьё солнца, которого только я видел и никто другой».

И когда святой Георгий обратно попросил коня был он в виде безбородого юноши, каким я видел его в час моего вознесения из Ганджи».

И говорил отрок: «Когда он явился, я спал. И предстал надо мной прекрасный юноша, весь облеченный в свет и сказал: «Берись за эту плеть, возмолись мне и я непременно заберу тебя». И мне, не поверившему в это, повторил то же самое еще много раз. И как только я взялся за нее, почувствовал приятное вознесение и оторвался от земли, восхитил ум, как бы во сне. И когда меня окликнули у ворот святого мученика, тогда лишь едва пришел я в себя. И явившись в том же лице, забрал своего скакуна святой. И тогда я покинул храм святого доблестного». А этот отрок, оттого что рос среди армян, плоховато говорил по-грузински.

И поскольку я, одержимый таким желанием, набрался смелости, приступлю и к этому рассказу, услышанному мной в одном селении, название которого Цхмориси: жившие там некие мужья пошли в край язычников на промысел по бедности своей. И там увязались за ними агаряне и взяли их в плен. Угнанные внутрь Персии, они чтили праздник святого Георгия. Один усердно постился, а другой стал маловером, хотя и тот молился вместе с ним. Вдруг пришел святой мученик, взял обоих и того, который проявил большую веру, вмиг поставил у ворот Цхморисского храма своего имени. И собравшиеся к празднику все прославили великого мученика Георгия. И ныне висят кандалы пред храмом. И называли этого мужа Куанили. А другого, маловера, хотя и не отверг святой, но не вмиг привел в Аджарию, на землю, где он вырос, а поставил на границе христиан и язычников, и он пешком еле дошел до храма святого мученика, в селении Цхмориси. И того мужа называли Понили. А сие чудо было прежде этой удивительной стройки.

А мы, по желанию святого мученика, вернемся к прерванному слову. Когда в наказание за наши грехи Самцхе и все края Грузии переселялись от страха из-за вторжения хорезмийцев, воинства и множество князей и сынов человеческих обращались в бегство и истреблялись, разорилась и опустошилась столица Тбилиси и наибольшая часть залихской Грузии. Этот каменный крест, который носил имя святого мученика, не поддался внесению в чудотворно построенный храм ни Василию, ни его сыну Иоанну. И внесся он в святую постройку свою лишь после видения блаженному Иосифу и благовествования о наступлении в Самцхе мира, что и осуществилось на самом деле. Не осталось никого, из проживавших в Шуарткали и во всей Аджарии кроме блаженного Иосифа и его семьи.

И так было сказано блаженному Василию: «Я знаю время моего вхождения в церковь». И это подобно святым апостолам, отличавшимся безумием¹, остаток этого чуда оставил он Иосифу, сыну блаженного Иоанна, и его священству и монашеству оказал честь внесения креста. Ибо этот крест святого мученика, который многим трудно было поднять, легко взял один, и установил его в своем храме при помощи святого. И таким чудом внесся в свою святую постройку, ибо до этого времени покоился снаружи, у ворот храма.

А с блаженным Иосифом, как и с его дедом Василием и отцом Иоанном, святой этот разговаривал наяву, как живущий в вещественной и видимой плоти. И иногда он слышал голос мученика и видел его в том и ином образе и вовсе не удивлялся как плотскому другу. Блаженный Иосиф хотя и скрывал это, но Отец, видящий тайное, воздавал ему явно², согласно словам Божиим.

Я умолкаю о чудесах святого главы мучеников Георгия. Но если писать о том подробно, то думаю, и самому миру не вместить бы написанных книг каждой церкви³, носящей имя святого Георгия, и не церкви блаженного Иосифа, согласно словам святого Евангелия.

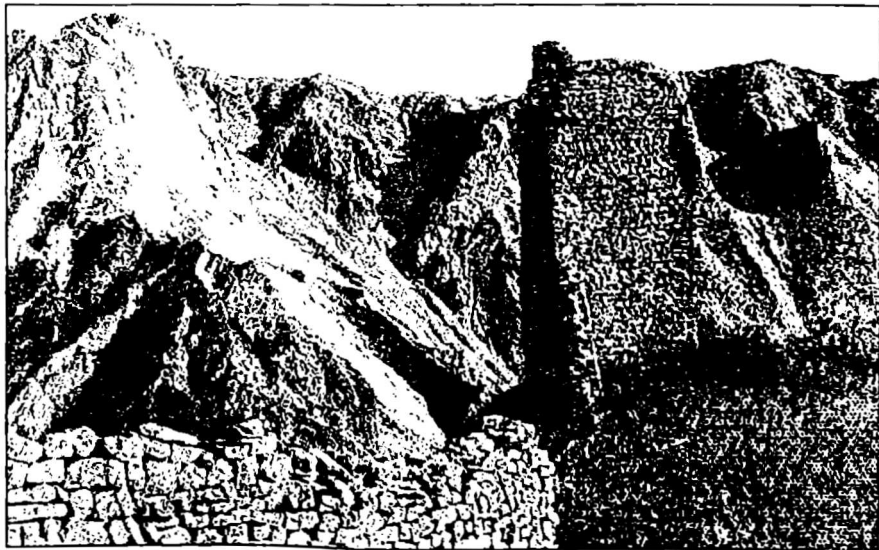
И этот блаженный тоже отошел в жизнь вечную и похоронен в могиле своего деда и отца в притворе его удивительного храма.

Хотя мы не в состоянии воздать должной хвалы Пострадавшему за нас, однако слава славившему святых Его, вместе с которым подобает слава Отцу с животворящим Святым Духом во веки. Аминь.

¹ Срав. 1 кор. 4.10.

² Мф. 6.6, 18.

³ Ин. 21.25.

ზიხათა ეკლესიისა და ციხის ნანგრევები

სარჩევი

შესავალი	3
ერი და ეკლესია	6
„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“ და ასურელ მაჰათა აგიოგრაფიული ციკლი	18
ხალხურ-კარნავალური ელემენტები აგიოგრაფიაში	27
„სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნის“ სახისმეტყველება	
1. წმ. გიორგი – საქართველოს ზეციური მფარველი	40
2. „სასწაულნის“ წინასიტყვაობა	45
3. ქვის სიმბოლიკა	49
4. „რჩეული ერი“ და რჩეული ოჯახი	52
5. „ეკლესიის სამყარო“	58
ტექსტისთვის	
ტბელ აბუსერისძის ხელნაწერის „ანდერძი“	66
1. „სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი“	75
2. „გალობანი წმიდათა იოვანეთა“	76
სასწაულნი წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისნი (ტექსტი)	79
გალობანი სამთა იოვანეთანი: წინამორბედისა, ღმრთის- მეტყუელისა და ოქროპირისა (ტექსტი)	90
Тбел Абусерисдзе и его “Новые чудеса святого Георгия”	100
Новые чудеса святого Георгия (Текст)	102

გამომცემლობის რედაქტორი	ხათუნა თაყაიშვილი
მხატვრული რედაქტორი	გურამ გუგუშვილი
ტექნიკური რედაქტორი	რობერტ ლომაძე
ურთის კორექტორი	ნანული წილოსანი
კორექტორი	გულნაზ საყვარელიძე
დამკვეთთა სამსახური	მალხაზ ფაღაზი
ოპერატორები:	მარიკა ლაშქარაძე
	ნუგზარ ზაქარაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30.12.98.
 ქალაქის ზომა 60X84 1/16
 სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 5,7
 პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 6,5
 პირობითი საღებავ-გატარება 6,6
 ფიზიკური თაბახი 7
 შეკვ. №58
 ტირაჟი 300+1000 (II ჩაშვება)

დამატებითი ტირაჟის დაბეჭდვისათვის იბრუნეს:
 ზურაბ, ნოდარ, ასლან ხალვაშვილი,
 გენიკ ბაგრატიონი და ზურაბ ბაგრატიონი

